

Retorička analiza katoličkih i pravoslavnih propovijedi

Ljubić, Pavle

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:141345>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnost – katedra za Ukrajinski jezik i književnost

Pavle Ljubić

**RETORIČKA ANALIZA
КАТОЛИЧКИХ І ПРАВОСЛАВНИХ ПРОПОВІЈЕДИ**

**РИТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ
КАТОЛИЦЬКИХ І ПРАВОСЛАВНИХ ПРОПОВІДЕЙ**

Diplomski rad

Zagreb, Srpanj 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnost – katedra za Ukrajinski jezik i književnost

Pavle Ljubić

**RETORIČKA ANALIZA
КАТОЛІЧКИХ І ПРАВОСЛАВНИХ ПРОПОВІЈЕДИ**

**РИТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ
КАТОЛИЦЬКИХ І ПРАВОСЛАВНИХ ПРОПОВІДЕЙ**

Diplomski rad

Mentorica: Dr. sc., Elenmari Pletikos-Olof, doc.
Komentorica: Dr. sc., Oksana Timko-Đitko, prof.

Zagreb, Srpanj 2020.

PODACI O AUTORU:

Ime i prezime: Pavle Ljubić

Naziv studija: Fonetika – smjer govorništvo; Istočnoslavenski jezici i književnost –
Ukrajinski jezik – prevoditeljski smjer

PODACI O RADU:

Naslov na rada na hrvatskom: Retorička analiza katoličkih i pravoslavnih propovijedi

Naslov rada na ukrajinskom: Риторичний аналіз католицьких і православних проповідей

Naslov rada na engleskom: Rhetorical analysis of Catholic and Orthodox sermons

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisao diplomski rad pod naslovom

Retorička analiza katoličkih i pravoslavnih propovijedi

i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Pavle Ljubić

Zagreb, Srpanj 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Temelji i definicije retorike.....	2
2.1. Crkvene propovijedi.....	4
2.2. Karakteristike propovijedi.....	7
3. Stilske figure.....	12
3.1. Stilska figura – metafora.....	15
3.2. Stilska figura – hiperbola.....	16
4. Govorni jezik i prozodija.....	18
5. Kulturološko-politička povezanost Hrvatske i Ukrajine.....	23
6. Prevođenje.....	27
6.1. Savjeti za prevođenje.....	30
6.2. Crkveni leksik.....	30
6.3. Analiza crkvene terminologije.....	37
7. Cilj istraživanja.....	43
8. Metodologija.....	44
8.1. Odabrani korpus.....	44
8.2. Kratke biografije.....	45
8.2.1. Franjo Kuharić.....	45
8.2.2. Epifanij.....	46
8.3. Analiza korpusa.....	47
8.3.1. Analiza stilskih figura.....	47
8.3.2. Analiza ritma.....	51
9. Metodički pristup temi i primjena u nastavi.....	56
10. Zaključak.....	60
Literatura.....	61
Sažetak.....	65
Summary.....	66
Підсумок.....	67
Životopis.....	68
Prilozi.....	69

„Gdje god da se govori javno, govori se retorski.“ (Škarić, 2010.; 9).

1. UVOD

Propovijedi su dio javnog govora, a samim time i dio retorike. One se mogu, ali bi se i trebale, izlagati u skladu retoričkih načela nastalih još u vrijeme antičke Grčke. Već tada se retorika smatrala vještinom iznošenja govora i bila je dio visokog obrazovanja. Retorika se kao disciplina kroz povijest razvijala i dobivala sve više na svom značaju. Tako važnost retorike u propovijedi već u 4. stoljeću prepoznaje poznati teolog i kršćanski intelektualac Sv. Augustin. Njegovo djelo *De doctrina Christiana* jedno je od najranijih pokušaja pisanja retorike za kršćanski oratorij. Osobito je važna knjiga IV koja se smatra prvom retoričkom teorijom posebno osmišljenom za svećenika. Tek u 13. stoljeću, na području zapadne Europe, teolozi ponovno uviđaju koliko retorika ima koristi za propovijedi. U tom periodu nastaje veliki broj priručnika na temu umjetnosti propovijedanja poznati i kao *artes praedicandi*. Očito je da se, gledano kroz povijesni kontekst, ali i kontekst modernog društva propovijedi odlikuju svim značajkama javnog govora.

Aspekt relevantnosti retorike u propovijedima u ovom radu prikazat će se kroz analizu katoličkih i pravoslavnih svećeničkih govora. Analiza se provodi na temelju odabranih propovijedi kardinala Franje Kuharića i mitropolita Epifanija zbog društveno-političkih sličnosti u kojima su njihovi javni nastupi nastali. Za katoličke propovijedi uzeti su govori nastali za vrijeme rata u Hrvatskoj 1990-ih godina, dok su za pravoslavne propovijedi uzeti govori nastali za vrijeme ratnog stanja otpočetog 2014. godine u Ukrajini.

Kako bi se što bolje razumjela, ali i istražila materija ovog rada, on se sastoji od fonetskog i ukrajinskog dijela. Teorijski dio rada podijeljen je u nekoliko cjelina. Početak daje opći pregled retorike s fokusom na crkvene propovijedi te razradom elementa na izvedbu (stil) i prozodiju. Uz to bavi se pitanjem problematike prevođenja crkvenih govora i kulturno-društvenih hrvatsko-ukrajinskih veza. Drugi istraživački dio rada analizira svećeničke propovijedi na temelju korištenih stilskih figura, točnije metafore i hiperbole te ritma govora. Nakon analize priložena je i metodička komponenta kroz koju se obrađuje nastavna jedinica stilskih figura na primjeru propovijedi.

2. Temelji i definicije retorike

Retorika jest umijeće i teorija govorenja usustavljena još u antičkoj Grčkoj prije otprilike 2500 godina, a nastala kao dio društvenog života. Sustavnim raspravama u javnom prostoru Grci su ustrojili ovakav način govora – jezičnog uvjeravanja – otkrivanjem i upotrebom prikladnih primjera, strategija i argumenata. Argumentacija kao sastavni dio retorike je vrsta izjave koju koristimo kako bi neku tvrdnju opravdali ili opovrgli te tako slušatelje uvjerali u istinitost ili neistinitost pojedine tvrdnje. Retorika je teorija govorenja, ali i umijeće uvjeravanja kroz praksu javne konverzacijske rasprave. Jedna je od najstarijih ljudskih disciplina koja se sustavno razvija i proučava od 5. stoljeća pr. Krista do danas.

Grčki učitelji sofisti Protagora i Gorgija koji su živjeli u 5. odnosno 4. stoljeću prije nove ere posebice su popularizirali način raspravljanja kojim su sva stečena iskustvena znanja u čovjekovu životu preoblikovali u učinkovito ustrojavanje govora, dakle samo životno iskustvo služilo je kao izvor iz kojega su pojedinci mogli crpiti znanje o primjerenom i učinkovitom ustrojavanju govora.

Aristotel, grčki filozof i znanstvenik (384.-322. pr. Kr.) smatrao je da retorički odnos povezuje govornika i slušatelja putem jezika što im omogućuje komuniciranje (Meyer, Caririhlo, Timmermans, 2008.). U svome djelu *Retorika* Aristotel navodi grčkog epičara Homera, koji smatra kako su „rječitost, kao i pjesništvo, dar bogova“, što dokazuje važnost govorenja još u antičko doba (Aristotel, 1989,II,1,XIII). U skladu s ovim diskursom, hrvatski jezikoslovac, fonetičar i retoričar, profesor Ivo Škarić (1933.-2009.) zaključuje: „Demokracija daje svima podjednako pravo govora – retorika bi trebala osigurati podjednaku moć govora“ (2000: 8.), čime se prepoznaje snaga govorenja. Nadalje Aristotel (1989) prepoznaje tri segmenta, tj. sloja govorničkog umijeća: *ethos* (vjerodostojnost), *pathos* (dojmljivost) i *logos* (logički dio). Svaka dimenzija povezana je s određenim dijelom unutar izlaganja pa se tako *ethos* odnosi na onu dimenziju govornika koja ukazuje na njegovu snagu, karakter, autoritet i vjerodostojnost. *Pathos* određuje slušateljsku dimenziju dojmljivosti, kojom je slušatelj obuzet osjećajima izazvanim vještinama govornika te naposljetku *logos* koji obuhvaća logičko-jezičnu dimenziju, a oblikovan je stilom, razumom, figurama i argumentima (ibid.). Kako se retorika bavi javnim govorenjem, može se analizirati mnogostrukim kriterijima. Sažimajući sve navedeno možemo zaključiti da prema navedenim Aristotelovim dimenzijama govora možemo analizirati samu govorenu riječ, sadržaj govora, strukturu i slično, što bi bilo

dio *logosa*. Možemo sagledati reakciju publike na izgovorenu riječ i procijeniti koliko ju je poruka potaknula ili pridobila koje bi spadalo pod *pathos* ili se možemo koncentrirati na samog govornika i govornu izvedbu, nastup, stil govorenja, karakter i osjećaje što je dio *etosa*. Upravo u odnosu *patos-etos-logos* krije se specifičnost retorike. Tijekom povijesti različiti poznati retoričari davali su prednost jednoj od sastavnica vještine govorenja nad drugom. Primjerice, Platon je retoriku najprije vidio kao propagandu i manipulaciju te ju je sagledavao s gledišta publike (*pathos*), pri čemu mu je jedino ono što publika trpi, dok Ciceron smatra kako je najvažniji *ethos* odnosno snaga, koja leži u govornikovu autoritetu i sposobnosti govorenja o određenoj materiji (Meyer, Carrilo, Timmermans; 2008, 38).

Prema tome javno govorenje, kao važan dio kulturnog, društvenog i političkog života, sadrži značenje i sa sobom nosi određenu vrstu odgovornosti; onu za izrečenu riječ te ideju koju zagovara. Upravo stoga govornik prije javnog nastupa ima odgovornost da maksimalno raščisti i učvrsti sve segmente javnog govora. To se može odnositi na temu, funkciju, stil, argumentaciju, kompoziciju govora, na uzimanje u obzir publike i mjesta izvođenja govora (Škarić, 2000.). Pri tome mnogo je aspekata na koje se treba misliti prije izvođenja javnog govora i samo ako uzmemo u obzir sve moći ćemo zaista postići lijepo i vješto govorenje – tako naime retoriku definira rimski pisac i učitelj govorništva Kvintilijan, autor djela *Obrazovanje govornika* – svojevrsnog programa studija za budućeg govornika.

Nadalje Škarić piše kako svagdje gdje se govori javno govori se retorski i time svaki javni govor treba sagledavati kroz povećalo jer podliježe višim standardima nego li privatni govor (2000.). Također Škarić navodi: „Govornik u javnom govoru često ne govori u svoje ime, već zastupa nekoga ili govori kao član neke grupe pa je odgovoran i prema kolektivu kojeg predstavlja. Zbog svega toga retorsko govorenje zahtijeva i opću stručnu govornu spremu i posebnu pripremu pred svaki nastup.“ (ibid.,9).

Znajući da je upravo retorika imala važnu ulogu u obrazovanju i uključivanju članova društva te putem razvoja sposobnosti javnog govora i izražavanja stvarala tkivo demokratskog života, nije se lako suočiti s činjenicom kako je u našem suvremenom društvu zadnjih desetljeća gotovo zaboravljena ili derogirana; shvaćena kao metafora za isprazan govor pun neostvarenih obećanja. O trudu uloženom u pravu vještinu govorništva i retorike govori i klasična tvrdnja da se pjesnik rađa, a govornikom postaje: „*Poet nascitur, orator fit*“.

O iznimnom značenju govorničkog obrazovanja u svakodnevnom, ali i društvenom, pa tako i vjerskom životu danas piše i autorica mnoštva znanstvenih radova na temu retorike i predavačica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, doktorica znanosti Gabrijela Kišiček: „Nekoliko je simptoma govornog doba. Kao prvo, to je stalni poziv na dijalog. Među ljudima

treba stvoriti dvosmjerne, višesmjerne veze, a mogućnost mnogostrukih povezivanja zapravo daje govor, koji je u čovjeku. (...) Govor je postao ugoda, ljudi vole govoriti, vole se zabavljati govorom. Govor je i jedan od važnih dijelova umijeća poslovanja, privredne tehnologije. To su velike, nemjerljive količine učinaka koji se mogu dobiti kroz govor. Dakle, u privatnom životu, i u diplomaciji, i u politici, i u kulturi, i u zabavi – svagdje je govor važan”, Kišiček iz toga zaključuje o velikoj važnosti umijeća govorništva u svećeničkom pozivu (2010; 539).

2.1. Crkvene propovijedi

U kršćanskom bogoslužju, propovijed je tumačenje vjerskih istina u raznim oblicima, od kojih je jedan obraćanje, predavanje religijskog nauka, tj. govor temeljen na Svetim Knjigama. Iznošenje istina i načela, komentiranje značenja tih istina, način je približavanja slušatelja vjeri i Bogu Svevišnjemu. Bogoslužje se održava po određenom i utvrđenom redoslijedu pravila koja su u funkciji štovanja Boga.

Prema Zakonu kanonskog prava propovijedanje je naviještanje kršćanskog nauka (Kan. 761), ono je naviještanje Božjeg evanđelja i jedno je od glavnih svećeničkih dužnosti (Kan. 762). Propovijedati imaju pravo biskupi, đakoni, prezbiteri, redovnici te laici uz poštivanje biskupskih propisa i blagoslov biskupa ili pape (Kan. 763, 764, 765, 766). Alexandre Rudolph Vinet, francusko-švicarski kritičar, teolog i moralist, ključni uvoditelj Reformizma i ideje o odvojenosti crkve od države; propovijed definira kao diskurs uklopljen u javno bogoslužje i namijenjen je ukazivanju puta prema Kršćanskoj istini onima koji u nju još ne vjeruju, dok vjernicima propovijed objašnjava i pomaže kako primijeniti tu istinu (1858; 9). Čin propovijedanja je uvjeravanje mnoštva na dostojno ponašanje unutar umjerenog trajanja propovijedi (Murphy, 1974; 345). William Albert Broadus propovijedanjem smatra sredstvom širenja dobrih vijesti o spasenju kroz Krista bilo pojedincu bilo skupini ljudi, vodeći se riječima sv. Augustina: „Veritas pereat, veritas placeat, veritas moveat“ (2000, ix). Propovijedanje je zajedničko djelovanje pojedinčevih sposobnosti: uma, tijela i duha, što je zahtjevna vještina (Craddock, 1985).

Prije kršćanstva propovijedanje, u kontekstu u kojem ga danas razumijemo, nije postojalo. Propovijedanje je karakteristika Kršćanstva – poganska društva nisu imala redovna okupljanja ljudi kako bi raspravljali o svojim bogovima i religijskim pitanjima. Kršćanstvo je proizišlo iz Judaizma, koji je njegovao snagu riječi, govora i skupne molitve povezane s pojedincima ili grupom vjernika. Uvidjevši moć propovijedanja rimske su vlasti pokušale

istom metodom širiti razna uvjerenja – tako je rimski car Julijan Apostat naredio poganskim filozofima da propovijedaju svakog tjedna – baš kao što su to činili Kršćani (Broadus, 2000; ix).

Za propovijedi nije nužno da se bave isključivo teološkim naukama, spisima ili učenjima već mogu govoriti o aktualnim temama i osvrnuti se na događanja u stvarnom vremenu. Svećenici, potkrijepljeni teološkim, ali i drugim znanjem, iznose svoj sud o tome što je moralno ili nije, kako ispravno postupiti izvanrednim situacijama primjerice u ratu, kako živjeti u skladu s kršćanskim načelima u vremenima kušnje, pružaju savjete itd. Propovijedi se stoga ne trebaju gledati samo kao dio obreda euharistije odnosno svete mise. Upravo stoga, uvjerljivo propovijedati nije lako. Prenijeti kompleksne ideje i poimanja zapisane u Svetim Knjigama na jasan i dostupan način, zapravo je kompleksan zadatak koji zahtjeva znanje građe i govorništva. Ako je koncepcija propovijedanja jasno, a opet uvjerljivo i živopisno strukturirana, propovijed može zvučati suhoparno, nezanimljivo, neuvjerljivo. Svrha uvjerljive propovjedne retorike trajno je pobuđivanje slušateljevog interesa za vjeru, koji tom obredu prisustvuje iz zadovoljstva, bez potrebe za dodatnim pridobivanjem i motiviranjem. Ovo se načelo razrađenog i uvjerljivog govora može primijeniti na svako područje – da bi mogli poučavati najprije moramo razumjeti predmet poučavanja toliko dobro da to znanje bez teškoća možemo prenijeti.

O potrebi za svojevrsnim preporodom retorike danas, u najboljem smislu te riječi, govori Škarić: „Ono što suvremena propovjedna retorika ističe, osim uobičajenih vjerskih zasada, to je raspad današnjeg morala, gubitak čovječjega dostojanstva, širenje apatizma, gubljenje nade i odsutnost životnoga elana. Međutim, čini mi se da za sada to samo opaža, ali ne i da liječi. Nisam primijetio da ljudi nakon odslušane propovijedi izlaze iz crkve ozareni, ispunjeni novim životnim odlukama; nisam siguran da poslodavci izlaze iz crkve s odlukom da će zaposlene “na crno” već sutra registrirati, da će odričući se od svoga luksuza zaposlenicima odmah isplatiti zaostale plaće, da su ljudi odlučni, ne čekajući pomoć od države, latiti se posla, da su odlučili odsada poštivati sve državne zakone” (Škarić, 2002).

Koliko smo se puta našli u situaciji da nam je netko laički i pogrdno odbrusio da “držimo propovijed” govoreći o nekoj temi? U svakodnevnom govoru riječ propovijed može se koristiti i u negativnom kontekstu. Slušateljima može biti odbojan svećenički ex cathedra način obraćanja. Crkva svoje sadržaje drži jedinom i nepogrešivom istinom iznoseći tvrdnje koje se zasnivaju većinom na autoritetu onoga tko ih iznosi. Propovijedanje nije dijalog, već uvjerljivo obraćanje. Upravo je stoga važno slijediti osnove retoričkog izlaganja, kako vjernici ne bi bili odbijeni od vjere teškim i nezanimljivim propovijedima. Neke od grešaka u

propovijedima su: nedostatak razgovorne komponente, autoritarno obraćanje publici, sakrivanje iza naučenog teksta te prenošenje svetih riječi bez pravog konteksta. Pavao Brajša, hrvatski psihijatar i komunikolog, autor mnoštva znanstvenih radova, navodi u članku Kako se propovijeda, a kako bi trebalo propovijedati u našim crkvama (1999.) 30 pogriješaka koje propovjednici čine u propovijedima od kojih će nekolicina biti opisane, ostale samo navedene:

1. općenito – nedorečene propovijedi ne privlače vjernike, bitno se ispušta a konkretno izbjegava, nema povezivanja onoga o čemu se propovijeda sa stvarnim životom i realnim životnim situacijama,
2. neuvjerljivo – ako propovjednik ne vjeruje u ono što govori i nema pozitivan stav prema onima pred kojima govori negativno utječe na slušatelja,
3. netolerantno – čest slučaj koji se može čuti s hrvatskih oltara kako svećenici ne priznaju drugačije istine, vrijednosti, načela od njihovih, nitko ih ne sili da priznaju i prihvate sve drugačije od njihova viđenja međutim ne bi trebali imati negativan stav prema razmišljanjima i idejama vjernika koje se kose s njihovim,
4. nerazumljivo – komplicirana, duga, neinteresantna propovijed samo odbija vjernike od slušanja iza čega se zapravo krije svećenička nepripremljenost, nepoznavanje građe ili samo dosada prema građi,
5. inkongruentno – propovjednik jedno govori, drugo misli, treće osjeća a četvrto radi, ako neverbalna komunikacija, koja je sama po sebi vrlo obavijesna, ne prati izgovorenu riječ to će utjecati na vjernike, govori se još
6. neprilagodljivo,
7. naporno,
8. neosobno,
9. neobjektivno i neodređeno,
10. nerealno,
11. nekritično prema sebi,
12. defenzivno ili ofenzivno,
13. nepošteno,
14. nametljivo,
15. neiskreno,
16. distancirano,
17. uz premalo slušanja ili
18. razmišljanja,
19. bez saopćavanja razmišljanja,
20. isključivo,
21. autoritarno,
22. uz traganje za negativnim,
23. utopistički,
24. uz dijeljenje dijagnoza,
25. bez prihvaćanja povratnih informacija,
26. bez meta komunikacije,
27. linearno,
28. fiksiranost na prošlost,
29. nasilno te naposljetku
30. propovijed – monolog.

Ako Crkva gubi dio vjernika zbog neuvjerljivih propovijedi i koje su rezultat gore navedenih točaka, rješenje se nalazi u strukturiranju propovijedi bez navedenih grešaka. Dakle, ako je propovijed općenita treba ju učiniti konkretnom, ako se propovijeda neosobno treba uključiti osobne (ja) poruke, ako je propovijed neobjektivna i neodređena neka je se učini objektivnom i određenom i tako dalje. (Brajša, 1999.)

W. A. Broadus piše kako je iznimno teško dobro propovijedati, jer se propovjednici previše oslanjaju na pisanu riječ (koja je od velike važnosti za pastoralni rad svećenika), no kao takva nikada ne može zamijeniti izgovorenu „živu“ riječ (2000; ix). „Propovijedaj svojim životom, a ne besjedom, prodikom“, rekao je W.A. Broadus (ibid.). Fred B. Craddock, profesor propovijedanja iz ruralnog Tennesseeja, u svojoj knjizi koja se primjereno zove

Preaching (1985.) navodi kako je zbog kompleksnosti propovijedi učiti propovijedati težak zadatak. Nije dovoljno imati dobrog instruktora ili biti prirodno dobar govornik. Naučiti kako propovijedati zahtjevan je zadatak jer je kvalitetno propovijedanje samo po sebi teško. Craddock piše: „Bilo je mnogo diskusija o tome može li se ili ne može poučiti propovijedati uzimajući u obzir činjenicu da se propovijedanje događa na raskrižju tradicije, Svetog pisma, iskustva propovjednika, potreba određene grupe slušatelja i stanju svijeta u danom trenutku i mjestu. Može li se poučiti propovijedanje? Odgovor je afirmativan. Onaj koji uči neće možda moći pobrojati sve svoje učitelje jer učenje uključuje slušanje mnogo glasova. Netko sluša glas sposobnosti u nastajanju, darovi božji koji pozivaju pojedinca da propovijeda. Netko sluša glas svojeg podrijetla u obitelji, među prijateljima i usput s drugim značajnim osobama. Svačija povijest, bez obzira bila (ne)privilegirana, blažena ili bolna, može se reinterpretirati i steći dobit za propovijed“ (1985). Da bi propovijed bila dobro izvedena prema Craddocku treba imati najprije usklađeni angažman tijela, uma i duha (1985), a treba u sva tri djela biti prisutan u trenutku i mjestu govorenja.

W. A. Broadus navodi četiri odlike koje su potrebne za efektivno propovijedanje, a to su: pobožnost, prirodni dar, znanje i vještina (Broadus, 2000; xi). Pobožnost inspirira propovjednika, motivira ga, daje mu žar i revnost kojom propovijeda što će prepoznati slušatelji kao iskrenost čime će propovjednik zaraditi poštovanje svoje publike stoga treba kultivirati svoju pobožnost i ne ju zapostaviti (ibid.). Prirodnim darovima Broadus misli na kapacitet propovjednikova jasnog razmišljanja sa snažnim osjećajima i živopisnom maštom, također kapacitet ekspresije; ukratko to se odnosi na sredstva propovijedanja. Znanje je dosta očita stavka, kako bi efikasno propovijedali treba posjedovati znanje o sadržaju religijskih istina kako bi ih mogli rasvijetliti, treba poznavati ljudsku prirodu u odnosu prema tim istinama i u zbilji, znanje pruža propovjedniku materijal s kojim može raspolagati; na koncu preostaje vještina na što se odnosi ne samo stil i izvedba već i sakupljanje, odabiranje i raspoređivanje sastava u propovijedi, vještina se uvježbava i brusi praksom odnosno kako bi se naučilo propovijedati treba samo propovijedati no i to treba činiti planski i razumski uz pomna zapažanja što i kako usavršiti što je zapravo predmet retorike (2000; xii).

2.2. Karakteristike propovijedi

Prema iskazima i argumentima iznesenima u prethodnom poglavlju može se zaključiti kako su svećenici javni govornici. Javni govornici pod većom su paskom i strožim kriterijima javnosti nego li privatni govornici. Kao tvoritelji javne misli i diskursa, oni snose odgovornost

prema svakoj svojoj izgovorenoj riječi. Sve koji se tako bave govorom smatramo govornim profesionalcima, osobama koje riječima navode druge na neki stav ili mišljenje. Ispravno korištenje retorike je: „...važan način kako da se netko riječima uvjeri i pridobije za neku ideju ili akciju“ (Škarić, 2000.).

U tom je smislu, jedna je od dužnosti svećenika potaknuti, pobuditi, pridobiti ili motivirati vjernike. Potaknuti na čin darivanja onima koji nemaju, pobuditi u njima osjećaj ljubavi prema bližnjima i okolini, pridobiti neodlučne pojedince na blaženi način života ili ih motivirati svetim riječima kako bi se uzdigli iz problema koji ih obuzimaju. Retorika je stoga neizostavna iz čina propovijedanja. Poznati kršćanski teolog i učitelj, Sveti Augustin, u svome djelu *De doctrina christiana* govori o važnosti koje umijeće retorike ima u vidu svećeničke propovijedi. Smatra se da je upravo on postavio temelje teorije propovijedi i njezine daljnje nauke. U svom se, navedenom djelu, poziva na Cicerona i smatra, da elokventan čovjek mora govoriti kao da poučava, oduševljava i uvjerava. Mišljenja je da je od te tri karakteristike govora najvažnije poučavati, jer se poučavanje tiče samog nauka, dok se oduševljavanje i uvjeravanje tiču načina kako govorimo (*De doctrina Chrisiniana*, IV). Nadalje Sveti Augustin se pita „Što je bolje od spasonosne ljupkosti i od ljupkog spasenja?“, smatrajući kako ljupkost govora može štetiti propovijedi ako se negativno odražava na njenu istinitost.

Raguž je mišljenja da će slušatelj lakše prihvatiti Božju riječ ako je propovijed istovremeno istinita i ljupka. Iz svega rečenog proizlazi kako se propovjednici moraju služiti retorskim umijećima, jer to umijeće čini Božju riječ pristupačnijom, razumljivijom i bližom slušateljstvu. (Raguž, 2010.). Onaj koji govori s namjerom da pouči ne smije pretpostaviti da je zaista i s razumijevanjem poučio slušatelje dok god ga se ne razumije. Iako je samom govorniku misao razumljiva, slušatelju ne mora biti. Prema Svetom Augustinu za propovjednika je ključno dobro razumijevanje biti i značenja Svetog Pisma – kako bi tu bit i značenje mogao prenijeti drugima. Jedna od najbitnijih stavki propovijedi je da pouči kako bolje, plemenitije, duhovnije, potpunije živjeti svoj život.

Da bi recepcija propovijedi odnosno govora bila što jasnija i uvjerljivija, on mora biti dobro pripremljen. Kako bi to bilo moguće poruka koja se želi prenijeti treba biti strukturirana prema određenim govorničkim pravilima. Svećenici se u pripremanju propovijedi i oblikovanju govora, mogu poslužiti dobro znanim antičkim pravilima poznatima i kao 5 kanona, a to su pronalaženje građe (*inventio*), raspodjela i dioba (*dispositio*), jezična i stilska obrada (*elocutio*), pamćenje (*memoria*) i ovladavanje govornom izvedbom (*pronuntiatio*). O samoj važnosti pripreme i strukture javnog govora pisao je i Aristotel u svom poznatom dijelu Retorika. On naglašava koliko su važne faze priprema govora od sakupljanja građe (*inventio*),

preko raspodjele i uobličavanja (*dipositio* i *elocutio*) do pamćenja i izvođenja govora (*memoria* i *actio*). Ivo Škarić u knjizi *Temeljci suvremenog govorništva* također piše o značaju retoričkog dizajna govora i razdjeljuje ga na tri djela: uvod, izlaganje (*narratio* i *argumentatio*) i zaključak (*peroratio*) (Škarić, 2000.; 70).

Svrha prikupljanja građe (*inventio*) je pronalaženje pogodnih argumenata koji čine sadržaj govora. Nakon toga slijedi raspodjela i dioba (*dispositio*) čija je osnovna zadaća organiziranje i strukturiranje svih elemenata iz prethodne faze. Unutar raspodjele i diobe sugerira se detaljnija raščlamba na: uvod, izlaganje, dokazivanje, pobijanje i zaključak. U pripremljenoj fazi govora „propovjednici se razlikuju od drugih javnih govornika jer primjerice ne razrađuju argumentaciju na isti način kao npr. u političkom diskursu. Unatoč toga, i propovijed mora imati uvod, glavni dio i završetak“ (Kišiček, savjeti za propovijed). Kišiček nadalje nastavlja kako pojedini retoričari smatraju uvod posebno važnim dijelom propovijedi, jer se kroz uvod uspostavlja uspješnost „daljnjeg tijeka govora, pridobiva pozornost publike, budi interes za temu te odaje dojam o samome propovjedniku“. Glavni dio propovijedi svećenici vežu uz Evanđelje „koje se povezuje sa suvremenim temama. Vrlo je važno da propovjednik bude jasan u iznošenju poruke vjernicima“. Završni dio ili kraj propovijedi nije manje bitan od ostatka govora. Osim što slušača „podsjeća na ono o čemu se govorilo, vraća ih i osnovnoj poruci. Stoga je propovijed najsvrsishodnije i najefektnije završiti prikladnim citatom, stilskom figurom ili slikovito izrečenom porukom“ koja se dugo pamti. Jezična i stilska obrada (*elocutio*), bavi se odabirom stila koji je primjeren odabranoj temi, ali i publici. „Govorniku na raspolaganju stoje bezbrojne mogućnosti izražavanja pri čemu je umjetnost retoričara znanje o tome kako izabrati prave, odgovarajuće jezične ukrase, primjerene izraze; riječi za odgovarajuće svrhe“ (Kišiček, savjeti za propovijedi). Pamćenje (*memoria*) ključna je sposobnost govornika. Govorna izvedba (*action*) „podrazumijeva korištenje najučinkovitijih verbalnih (dikcija) i neverbalnih govorničkih tehnika. Najbolje su antičke govornike krasile suzdržane kretnje tijela i odsutnost gestikulacije“ (ibid.).

Prema ovih 5 navedenih kanona možemo iščitati da svećenička propovijed ima iste faze pripreme govora. Da bi poruka što lakše stigla do primatelja propovjednik mora imati jasnu zamisao o tome što želi reći; izgrađen govornički stil, izražavanje te sposobnost izvođenja – elokuciju. Govor treba biti strukturiran na način koji je slušateljima najprirodniji za pohranu informacija: uravnotežen, jasan, jednostavan.

Sv. Augustin pisao je kako propovjednik ne smije čitati i prenositi riječi Svetog Pisma kao da sve razumije i ne postoji ništa novo što bi mogao otkriti, dakle propovijedati bez žara i ushita što pridonosi tome da uspava slušatelja, već da bi trebao imati znatiželju i zadivljen

stav djeteta u nekom predivnom vrtu iz čega bi proizišao ushit i žar pri propovijedanju (Raguž, 2010.). Iz svega navedenoga jasno je da prirodni dar lijepog govora, izlaganja i uvjeravanja riječima – elokventnost – nije dovoljna za uvjerljivu propovijed. Svatko tko želi biti kvalitetan propovjednik, mora se, bez obzira na svoj položaj i autoritet pripremiti kako bi izbjegao zamke lošeg izlaganja. Javni se govornici, u ovom slučaju propovjednici, tj. svećenici, trebaju se pridržavati korisnih i strukturiranih naputaka kako osmisliti, uobličiti i izvesti svoj govor.

Podrazumijeva se da za kvalitetno izvođenje govora kojim zastupamo neku ideju ili zamisao, moramo prvo pročitati, proučiti i zaista savladati sadržaj koji iznosimo. Važna je i odluka što želimo postići govorom: bazičnu informiranost, promjenu nekog stava ili mišljenja, motiviranje da se slušatelji uključe aktivnije u vjerske aktivnosti ili nešto treće. Prvenstvena namjera propovijedi je sigurno želja da duhovnim govorom propovjednici utječu na slušatelje i njihove vrijednosti, učvršćujući i osnažujući njihovo vjerovanje: „no transformiranje odnosno transformacijska strategija je upravo ta kojom se svećenici najviše koriste pomoću koje utječu na stavove, vrijednosti i vjerovanja svoje publike što ukazuje na to da su svećeničke propovijedi usmjerene prema učvršćivanju vjere, na modeliranju vrijednosti, na usmjeravanju prema dobrom nasuprot lošeg itd.“ (Kišiček, 2010.).

U svom najbitnijem djelu *De doctrina christiana* sv. Augustin iznosi ideju o tome kako se tekst Svetog Pisma ne čita tek doslovno. Važno je shvatiti i prenijeti sve slojeve: alegorijsko-dogmatsko, moralno i mistično značenje Svetog Pisma, kako bi propovjednik mogao iznositi više od pukih umjetničkih interpretacija i postati didaktikos, osoba koja poučava.

Propovijed je usmjerena slušateljstvu; vjernicima koji su došli na misu pa je uobličavanje propovijedi uvijek promišljanje o publici. Govornik treba uzeti u obzir i kakvoj publici se obraća: od dobi, društvene ili socijalne kategorije pa prema tome uskladiti svoj govor. Clella Jaffe navodi kako je analiziranje publike zapravo identificiranje njenih glavnih karakteristika kako bi uspješnije komunicirali jer dobar je onaj govor koji je pripremljen za određenu publiku u određeno vrijeme (2001: 80). Postoji, naime, više vrsta publike kojoj se obraćamo. Jaffe prema Hollingworthu navodi da je to: 1. *pješачka publika* – nasumična, slučajna i privremena koja nije namjerila slušati govor, primjerice slučajni prolaznik zastane poslušati uličnog trgovca ili zabavljača; 2. *pasivna publika* – grupa koja sluša govor samo da ga odradi, na primjer student zbog dobivanja potpisa dolazi na predavanje samo radi prisutnosti; 3. *odabrana publika* – grupa koja je dragovoljno odabrala slušati određenog govornika (npr. svećenik) ili temu (npr. prava manjina), ako grupa dijeli stav tada je to

homogena publika također može biti i neprijateljski nastrojena prema temi ili govorniku; 4. *uskladena publika* – slušatelji koji imaju pozitivan stav prema temi ali im fali motivacije da ih se pokrene, na primjer studenti koji slušaju studentsko vijeće kako govori o poboljšanju uvjeta na fakultetu imaju visok interes za temu ali ima nedostaje motivacija i plan izvedbe; 5. *organizirana publika* – slušatelji su visoko motivirani no nedostaje im direktnih uputa što i kako poduzeti, na primjer studentsko vijeće treba ponuditi konkretne korake potrebne za poboljšanje uvjeta na fakultetu poput uključivanje studenata u donošenje odluka o fakultetu, pojačanja suradnja studenata i profesora i slično; 6. *odsutna publika* – publika koja je fizički i, moguće, vremenski udaljena od govornika, primjerice slušatelji radija, gledatelji televizije, videosnimaka (2001: 81). Analizirati publiku ne znači samo odrediti tko su slušatelji već je potrebno procijeniti njenu reakciju na ono što će se reći i kako bi se sadržaj mogao prilagoditi stavovima i željama publike te da bude što jasniji, primjereniji i uvjerljiviji (Kišiček, 2007: 189).

Misa, kao glavni obred kršćanskoga bogoslužja; euharistijsko slavlje u spomen muke, smrti i uskrsnuća Isusa Krista, specifičan je čin namijenjen posebnoj publici – vjernicima. Misni se obred obraća homogenoj publici koja ciljano dolazi slušati propovijedi te dijeli pozitivan stav prema sadržaju. Ako imamo publiku koja je povezana, okupljena oko istog sustava vjerovanja, čina i etičkih vrijednosti – čemu uopće mijenjati sadržaj i način propovijedanja?

Unutar homogene vjerske i ideološke skupine vjernici se mogu se razlikovati po demografiji u kategorijama dobi, etniciteta, rase, religije, spola, bračnog stanja, seksualne opredijeljenosti, grupne pripadnosti, socioekonomskog statusa i regionalnog prebivališta (Jaffe, 2001; 85). Zamislimo li da je pastva sastavljena većinom od ljudi starije dobi, svećenik svoj govor neće bazirati na metaforama veznim uz nove tehnologije ili pružati savjete kako se oduprijeti internetskim sadržajima; već bi tematski okvir govora trebao prilagoditi dobnoj grupi. Oprost, boljitak načina provođenja vremena na ovom svijetu, jačanje vjere u oprost grijeha i zagrobni život, prepuštanje milosti Božjoj. Vjera da duša, koju Bog pojedinačno stvara, nadživljava smrt, a tijelo će joj se priključiti nakon uskrsnuća za vječnost. Kada većinu na misi čine bračni parovi i obitelji smisao propovijedi bila bi poticanje vjere u brak i obitelj kao osnovu zajednice, vrstu odnosa u kojem su dvije osobe ujedinjene u trajno zajedništvo pred Bogom i s Bogom.

Stoga je jasno prije sastavljanja propovijedi uvijek treba misliti i na publiku, slušatelje – što nije uvijek lako. Govornik, uz svo znanje i vještinu, može biti zaokupljen vlastitim

mislama, osjećajima, idejama i zbog toga teško sagledati neki sadržaj iz tuđe perspektive; usredotočiti se na teme ili primjere koji bi publici mogli biti zanimljiviji (Kišiček, 2007: 189).

Dob je jedna od karakteristika publike. Publika kao snažan pokretač razmišljanja o sadržaju i materiji propovijedi utječe na sastavljanje propovijedi, stoga dobna demografska karakteristika otvara prostor govorniku da (djelomično) predvidi reakcije publike (ibid.). Različita demografija drugačije će reagirati na propovijed. Djevojka ili mladić će imati drugačije poimanje i reakciju na govor nego li odrasla ili stara osoba. Još Aristotel je pisao kako su mladi optimistični, idealistički, impulzivni i da ih je lakše uvjeriti u nešto; stariji su nepovjerljivi, cinični i skeptični, a ljudi srednjih godina nalaze se u ravnoteži dviju krajnosti – krase ih samouvjerenost uz oprez, donošenje odluka na temelju mišljenja te su spremni uzeti sve u razmatranje (Kišiček, 2007; 190).

Iz do sada navedenih primjera možemo zaključiti da je glavni cilj propovijedi, kao i svakog drugog govora, efikasno dopiranje određene poruke do slušaoca – vjernika.

3. Stilske figure

Stilske figure obogaćuju govorni izraz, stiliziraju govorne poruke, osnažuju učinkovitosti uvjeravanja i ukrašavaju cijeli govor. Antički Grci utemeljili su i razvili naučavanje o figurama, Rimljani su nastavili graditi na grčkim temeljima. U Grčkoj su se stilskim figurama prvi koristili sofist, a među njima je posebno zapamćen filozof, sofist i retoričar Gorgija. Smatrao je da je u govorenju – procesu uvjeravanja riječima – važno znati koristiti fonološke, morfološke i sintaktičke figure, figurativan jezik. U Grčkoj tog vremena nauk o pjesništvu bio je odijeljen od nauka govorništvu, pa su se govorne figure nazivale retoričkim figurama. Kasnije se počeo koristiti i naziv stilske figure koji je označavao pjesništvo i ornamentalizaciju diskursa da bi danas ta dva pojma značila isto (Bagić, 2012; VII). Aristotel je napisao u djelu *Retorika* da: „...nije dovoljno samo raspolagati argumentima koje treba izložiti, već je potrebno da ih iskažemo kako valja, a upravo to mnogo doprinosi da govor ostavi određeni utisak“ (1989; 165, 2). Figure postoje u više kategorija kao imaju više različitih podjela; svaki autor ih raspoređuje kako njemu odgovara. Dijele se na dva tipa: po upotrebi radi značenja ili radi stilskog ukrasa (Kvintilijan; 262). Kvintilijan piše u svom djelu *O obrazovanju govornika* kako sa stilskim figurama govornik dozvoljava najveću slobodu u govornom području (231;1). Kvintilijan definira figure kao trope pod tim se izrazom podrazumijeva: „...umjetnička promjena pravog značenja ili fraze u drugo značenje“ (262;1). U istom odlomku objašnjava kako se neki tropi koriste samo radi značenja, a drugi radi stilskog ukrasa ukazuje na to da sve figure to jest tropi nisu jednaki. Ivo Škarić naziva ih retoričkim ili poetskim figurama i definira kao: „...izraz kojim se nešto kaže na neobičan i nedoslovan način. Ali za divno čudo izraz figurama ne stvara nesporazume, nego sporazumijeva ljude brže i potpunije, i najčudesnije – neposrednije. Ove paradoksalne osobine retoričkih figura, to neposredno djelovanje premda su nedoslovan izraz, njihova je definicija“ (2000;109). Milivoj Solar navodi kako se figure nazivaju osnovnim stilskim sredstvima (1977; 60).

Koja god definicija se izabrala, jasno je da stilske (retoričke) figure pojačavaju govorni izraz i samim time pospješuju primitak poruke. Postoji mnogo figura i različiti autori ih drugačije kategoriziraju. U antici je bilo dokumentirano otprilike dvjesto figura dok se u suvremenoj literaturi ta brojka kreće oko sto i pedeset. Antički autori razlikuju trope i figure: „Tropi se zasnivaju na načelu zamjene – riječ koja se rabi u pravom smislu zamjenjuje se riječju u prenesenom smislu. Figure se pak tiču promjena rasporeda elemenata izraza, promjena koje uzrokuju postupci premještanja, izostavljanja ili dodavanja. Poslije antike

polako je blijedjelo oštro razlikovanje dviju kategorija pa se u novije doba obje uobičajilo nazivati figurama.“ (Bagić, IX).

Postojanje mnoštva figura i neslaganje antičkih i suvremenih autora oko njihova broja, kategoriziranja i objašnjenja dodatno otežava posao usustavljanja figura. Neki autori navode šest, neki pet kategorija dok većina literature broji četiri kategorije figura. Numerička razlika nastaje stoga što se neke figure može staviti u više kategorija.

Solar smatra kako ih je najbolje razvrstati prema podjeli koja je „najbliže suvremenom shvaćanju jezika“ te ih razdjeljuje na figure dikcije, figure riječi ili trope, figure konstrukcije i figure misli (1977; 61). Figure dikcije odnose se na učinak „određenih glasova odnosno zvukova u govoru“ primjerice ponavljanje srodnih riječi ili glasova, oponašanje zvukova iz prirode što bi bile figure asonancija, aliteracija i onomatopeja (ibid.). Figure riječi ili trope karakterizira promjena ustaljenog značenja određene riječi. Kada, na primjer, kažemo „ruševina od čovjeka“ misli se da je ta osoba moralno, duhovno i fizički propala jer ruševina je opis koji u svojem značenju opisuje stanje neke građevine. Ovaj primjer je metafora, prenošenje riječi iz jednog područja u drugo, a u ovu istu kategoriju pripadaju metonimija, sinegdoha, eufemizam, epitet, alegorija i simbol (ibid.). Figure konstrukcije često se nazivaju sintaktičkim figurama jer mijenjaju raspored i poredak riječi u rečenici recimo „Kako izliječiti sve te rane?“ pita kardinal Kuharić u svojoj propovijedi u Voćinu ne očekujući direktan odgovor, koristeći se figurom retoričkog pitanja za naglašavanje svog stava. Inverzija, elipsa, asindeton i polisindeton također su dio figura konstrukcija (Solar, 1977; 71). Figure misli slične su i prema nekim autorima teško odjeljive od figura riječi jer se obje kategorije tiču samog značenja riječi. Prema Solaru, razlika je u tome što se u figure riječi „ubrajaju obično one figure u kojima se neposredno mijenja značenje riječi, a u grupu figura misli ubrajaju se figure koje se odnose na širi smisao onog što je rečeno“ (1977; 72). Prema tome u figure misli pripadaju poredba, antiteza, hiperbola, litota, gradacija, ironija, paradoks i oksimoron (ibid.).

U *Rječniku stilskih figura* Bagić pridodaje, uz već navedenih četiri, kategoriju figura diskursa u koju pripadaju one forme koje utječu na „oblik, kompoziciju i smisao iskaza (amplifikacija, opis, kaligram i sl.) te figurativni toposi i logičko diskurzivni stereotipi koji se lako prilagođuju različitim iskaznim kontekstima (adinaton, poslovice, sentencija i sl.)“ (2012; X). Sljedeća podjela objavljena je u knjizi *Temeljci suvremenog govornišтва* autora Ive Škarića i najviše se razlikuje od prijašnje napisanih kategorizacija te ih razdjeljuje u šest kategorija: 1. *logičke figure* koje pomažu oblikovanju misli i njihovom što jasnijem izražavanju, 2. *tropi* su „slikoviti izrazi nedoslovnog, prenesenog, logički nepreciznog ili čak „nepotrebno“ izraza“, 3. *figure misli* koje odjeljuje od tropa i to su rečenice „u kojima misao,

logički gledano, nije ono što te rečenice izriču, nego nešto drugo“, 4. *figure riječi* koje definira kao „riječ izabrana zbog njezine oblične veze s nekom drugom riječi, a ne zbog njezina značenja, i kad taj oblik daje veću vrijednost“, 5. *sintaktičke figure* su odstupanja „od redovnih sklopova riječi u rečenici ili jednostavnih rečenica u složenoj rečenici“ kojim nastaju mješavine koje imaju posebno pojačano djelovanje i na koncu 6. *morfološke, tvorbene i leksičke figure* koju Škarić opisuje kao „o dopuštenoj a neuobičajenoj uporabi jezika“ (2000; 109-141).

S obzirom na postojanje velikog broja stilskih figura za potrebe ovog rada bit će odabrane dvije – metafora i hiperbola. Imajući na umu različitu podjelu stilskih figura među navedenim, i brojnim drugim autorima, najprije treba odrediti na kojoj od podjela će se temeljiti rad. Da bi bili svjesni razlike kategoriziranja figure navesti ću da je metafora kod autora Milivoja Solara i Krešimira Bagića, kao i kod antičkog pisca Kvintilijana dio figura riječi ili tropa, dok je Ivo Škarić svrstava u trope s obzirom na to da, za razliku od drugih autora, razdjeljuje trope i figure riječi kao zasebne kategorije. Prema Kvintilijanu hiperbola, kao i metafora, pripada tropima koji su definirani kao „umjetnička promjena pravog značenja riječi ili fraze u drugo značenje“ (Kvintilijan; 262). Ujedno navodi da su razlike između tropa i figura u tome, što se naziv tropi koristi za one riječi koje prenose svoje izvorno značenje u neko drugo samo radi stilskog ukrašavanja, dok su figure izraz za riječi koje se udaljuju od običnog i direktnog načina izražavanja (ibid.; 282). S obzirom na to da su figure riječi (metafora) i figure misli (hiperbola) usko povezane ili kako kaže Solar „da se neke figure misli jedva mogu odijeliti od figura riječi ili tropa“ (1977; 72), Ciceron nudi svoje objašnjenje za njihovo razlikovanje. Prema Ciceronu „između figura riječi i figura misli razlika je u tome što se figura riječi upropaštava ako izmijeniš riječ, a figura misli ostaje kojim god se riječima koristio“ (*De oratore*, III, 52, 22). S obzirom na različite kategorizacije i definicije figura i tropa, u želji da izbjegnem moguće nejasnoće podjela figura u ovom radu zasniva se na onoj iz *Teorije književnosti* Milivoja Solara koja daje jasne i smislene kategorije figura sa strogim granicama razgraničenja. Kao što je ranije napisano zbog velikog broja figura i pozamašnog korpusa u radu se razrađuju dvije figure – metafora i hiperbola.

2.3.1. *Stilska figura – metafora*

Metafora je jedna od najčešće korištenih stilskih figura, dio svakodnevnog govora: npr. presvijetli oče, otrovne riječi itd. Ona je jedna od najčešćih i najprisutnijih figura u govoru uopće. Kvintilijan piše kako je metafora najobičniji i najljepši trop koji, ako se koristi

pravilno i na pravom mjestu, može povećati punoću govornog izraza zamjenjivanjem riječi i posuđivanjem onog čega nema dajući svakoj stvari ime (Kvintilijan; 263). Stoga metaforu definira kao „skraćeni oblik poredbe koja se od nje razlikuje u tome što se metafora koristi umjesto drugog predmeta“ (ibid.; 264). Potom metafore dijeli na četiri vrste: živo se zamjenjuje živim primjerice *režati na nekoga* u kojem se karakteristika za psa pripisuje čovjeku, neživo se zamjenjuje neživim poput *podivljali automobil* ta kako automobil može biti divlji, zatim još postoji mijenjanje neživog sa živim i živog s neživim (ibid.).

Za Cicerona se u metafori radi „o kratkom obliku poredbe koja je sažeta u jednu riječ; ta riječ postavljena na tuđe mjesto kao da je njezino vlastito: ako se razabere sličnost, pruža zadovoljstvo, a ako nema nikakve sličnosti, biva odbačena“ (*De oratore*, III, 39, 1). Škarić metaforu uvrštava u kategoriju tropa i piše za nju da je „usporedba u kojoj je ono što se uspoređuje neizrečeno, ali jasno pretpostavljeno“ (2000.; 119). Primjer *glup kao stup* označava dakle osobu koja ima karakteristike stupa, ne u smislu da je kamena ili od stijene, već da je osoba smanjenih kognitivnog sposobnosti, ne misli najbrže i općenito je smanjenih intelektualnih sposobnosti. Prema Bagiću metafora pripada figurama riječi (tropi) i ona je „zamjenjivanje jedne riječi drugom prema značenjskoj srodnosti ili analogiji; prijenos imena s jedne stvari na drugu i značenja s jedne riječi na drugu“ (2012; 187). Prema klasičnoj retorici njeno značenje je u konfliktu pravog (konvencionalnog) i nepravog (prenesenog) značenja pa prema tome postoje konvencionalne (stereotipizirane) i autorske (nestabilno i otvoreno značenje) metafore koje su dio jezika: od razgovornog, medijskog, političkog pa do crkvenog diskursa (ibid.). Solar u knjizi *Teorija književnosti* piše kako se metaforom „po načelu sličnosti „prenose“ pojmovi iz jednog područja život i svijeta u druga područja, povezuje se ono što svakodnevni govor rijetko povezuje i uspostavljaju veze i odnosi među pojavama i stvarima koje jezik svakodnevice ili znanstveni jezik teško mogu uočiti“ (1977; 65).

Metafora je najpoznatija i najčešće korištena figura uopće u svim oblicima književnih djela, od proze preko pjesništva do epike. Ona je najrasprostranjenija figura u svakodnevnom govoru pa ju često koristimo nesvjesni njenog prisustva. Normalno je da učestalo korištenje nekim oblikom riječ ona izgubi svoj preneseni smisao i postane ustaljena kao „normalna“ forma. Primjerice riječ *umoran* koristimo za opisivanje stanja gubitka fizičke, psihičke ili obje energije međutim ta riječ izvedena je od starog glagola *umorigi* što znači ubiti nekoga i pridjev *umoren* je onaj koji je ubijen no učestalim metaforičkim korištenjem te riječi promijenilo se trajno njeno značenje. Metafore su toliko rasprostranjene i jednostavne za uporabu da se i

djeca njima koriste. Jedan je učenik šestog razreda ponudio ovaj primjer metafore: „Škola je poput tostera, staviš nešto unutra, a to izađe bolje nego što je bilo prije“.

Postoji mnogo oblika metafora. Prema *Repozitoriju metafora hrvatskog jezika*, razlikuju se jezična, konceptualna, primarna i složena metafora (MetaNet.HR: Croatian Metaphor Repository). Jezična metafora aktivira konceptualnu metaforu bez njene promjene, konceptualna metafora temelji se na našem utjelovljenom iskustvu i : „sastoje se od odnosa između kulturno ograničenih semantičkih okvira, primarna metafora temelji se na uzajamnim vezama subjektivnog i senzorno-motoričkog iskustva u ponovljenim scenarijima te složena metafora koja je povezana s općenitijim i s barem još jednom metaforom” (MetaNet.HR: Croatian Metaphor Repository). Prema bazi podataka *Repozitorija*, metafore možemo podijeliti u skupine pa tako postoje društveno-političke metafore, kaskade metafora, lokacijske metafore, metafore bogatstva, demokracije, dobrobiti, ekonomije, emocija, gađenja, iznenađenja, krivnje, ljubavi, ljubomore, ljutnje, mišljenja kao kretanja, mišljenja kao manipuliranje objektima, moralnosti, novca, obrazovanja, politike, ponosa, siromaštva, sjete, srama, sreće, straha, strukture događaja, tuge, uma, uma kao tijela, upravljanja, vlasništva, vremena, objektne metafore strukture događaja, ontološke, orijentacijske, primarne, psihološke i skalarne metafore.

3.2. *Stilska figura – hiperbola*

Hiperbola je, uz metaforu, jedna od najčešće korištenih stilskih figura. Štogaod u govoru zvuči naglašeno ili pod naglašeno, uveličano ili umanjeno, pojačano ili oslabljeno to se smatra hiperbolom. Ona je dio figura misli, što znači da se odnosi, kao i figure riječi, na značenje riječi. Razlika između figura misli i riječi, je u tome što se figure misli dotiču šireg smisla onog što je rečeno. Mnogi autori navode drugačije, ali donekle slične definicije. Tako Kvintilijan, hiperbolu svrstava među trope i piše kako je ona: „dobronamjerno preuveličavanje istine te da se njena snaga očituje u uveličavanju i umanjivanju“ i toliko je uvriježena u govor viših i nižih staleža da je ona „svojtvena i običnom čovjeku i neobrazovanoj svjetini i seljacima, jer svako od prirode želi da uveličava ili umanjuje činjenicu i nitko nikad nije zadovoljan golom istinom“ (Kvintilijan; 279). Narod može biti veliko crpilište analize i ekstrakcije raznih govorničkih obilježja, čak možda najviše stilskih figura. Kada se kaže *najopaljeniji od svih*, ne misli se na činjenicu da je osoba doslovce opaljena što proizlazi od glagola opaliti (1. izbaciti zrno ili sačmu, 2. zahvatiti vatrom ili izvorom topline po površini, 3. jako zaračunati, pretjerano zacijeniti) već se odnosi na

karakteristiku osobe da je luda. Dakako, ljudi neće promišljati o toj izrijeci na znanstveno istraživački način i diskutirati među sobom koja sintagma pripada određenoj kategoriji figure već smatraju to naravnim i prirodnim govorom u njihovom miljeu.

Marko Fabije Kvintilijan pruža upozorenje riječima „hiperbola laže, mada bez ikakve namjere da laže“ (*Institutiones oratoriae*, VIII,6,75) jer prepričavajući koju god zgodu poznanicima ili prijateljima gotovo uvijek ćemo se koristiti određenom dozom začina priče odnosno uveličavanja, rijetko umanjivanja, zato što želimo zgodu predstaviti kao ekstra zanimljivu, zabavnu, učiniti je takvom da ju se dalje prepričava. Poznati je pojam „lovačke priče“ koje su zapravo kombinacija stilskih figura hiperbole i metafore. Kvintilijanu hiperbolu definira kao „dobronamjerno preuveličavanje istine“ (*Institutiones oratoriae*, VIII,6,67) te ju svrstava u istu kategoriju kao i metaforu, trope, međutim prema Bagiću ona je dio figura misli (tropa) i odnosi se na „naglašavanje ideje, emocije ili obavijesti pretjerivanjem“ (2012: 140) i postiže svoj učinak uvećavanjem (građen kao nilski konj) ili umanjivanjem (mali milijun ljudi). Škarić tvrdi kako je njen cilj pretjerivanjem stvoriti komičan dojam neke situacije međutim i ne udaljavati se toliko od istina da postane laž (2000: 127). No u propovijedima hiperbole se ne koriste kako bi se postigao komičan učinak. Sukladno tome smatram kako je Solarova definicija hiperbole najviše prikladna propovijedi: „To je figura preuveličavanja radi naglašavanja određena emocionalna stava prema predmetima, pojavama ili radnjama“ (Solar, 1977: 73). Ta figura kojom se koristimo svi u svakodnevnom govoru baš iz tog razloga je prikladna za propovijed jer je publici bliska s obzirom na to da se svakodnevno susreću i koriste njome iako toga možda nisu niti svjesni.

4. Govorni jezik i prozodija

Jezik nije samo pismo odnosno pisani izraz. Petar Guberina tvrdi da davati prednost pisanom izrazu znači robovati navikama i predrasudama. Svrha pisma je samo da predstavi govor, jer govor je optimalna zvučna čovječja komunikacija „oblikovana ritmom rečenica, riječi i slogova“ (Škarić et al., 1991: 69). Govor je optimalan, jer govorom najlakše i najbolje komuniciramo. Razvojem ljudskih organa za produkciju zvuka stvara se želja i potreba za zvučnom komunikacijom, stoga je govor zvučan. On je čovječan pošto omogućava komunikaciju samo između ljudi i ničeg drugo. Govor je komunikacija u cijelosti i to se najbolje može predočiti komunikacijskim procesom ili kanalom. Pritom se govor odvija istodobno trima ritmima – rečenice, riječi i slogova, što Škarić naziva, rimotvornim

jedinicama u kojima su sadržane univerzalne osobine čovjekova glasanja. Slog je temeljna rimotvorna jedinica glasanja, a niz slogova, među kojima je jedan istaknuti ili naglašeni (arza) uz ostale koji su nenaglašeni (teza), čini govornu riječ koja je govorni takt ili stopa, niz riječi čini rečenicu među kojima jedna sadržava jezgru to jest obavijesnu remu, a ostale okolne riječi dio su obavijesne teme. Nizanjem rečenica (koloni) nastaju intonacijske jedinice ili izgovorne skupine koje su međusobno odijeljene stankom razdvajanja (Škarić, 2009.).

Prema Škariću govorni članci su: „cjelovit govor ili diskurs, odlomak (pasus ili paragraf), rečenica, intonacijska jedinica (govorni blok ili kolon), govorna riječ (fonetička riječ. prozodijska riječ, stopa), slog i glasnik“ (1991: 281). Na svaki od članaka djeluju prozodijska sredstva ali na drugačiji način. Recimo svoj ritam ima govorna riječ, rečenica i diskurs, u svakom članku drugačije se ostvaruje.

Govor je višestruko složen i slojevit. Dva glavna govorna sloja su glas i tekst, posebni govorni znakovi čine glas a tekst jezični znakovi. Podslojevi glasa su izražajnost i krik, a teksta nizovi fonema, prozodija riječi i rečenica. Prozodijska su sredstva: 1. ton i intonacija, 2. glasnoća i naglasak, 3. boja glasa, 4. spektralni sastav govornog zvuka, 5. stanaka, 6. govorna brzina, 7. ritam, 8. govorna modulacija, 9. način izgovora glasnika te 10. mimika i gesta (Škarić et al., 1991: 282).

Ton je periodično titranje zvuka koji nastaje titranjem glasnica. Ton može biti vrlo visok, visok, središnji, nizak i vrlo nizak. Središnji ton se naziva i fiziološki i to je takav ton koji najmanje umara glasnice, njime se može najdulje fonirati. Najviše ovisi o duljini i debljini glasnica. Intonacija je usko povezana s tonom. Nizanjem tonskih promjena nastaje govorna melodija to jest intonacija. Pjevanje nam pokazuje kako intonacija može biti skokovita uz duljenje ili kraćenje pojedinih glasova dok je u govoru uglavnom klizna i neutralnija i ona može biti odraz govornikova raspoloženja. Govorna intonacija može se opisati sljedeće: „1. prema smjeru tonske promjene (kao ravna, uzlazna, silazna, silazno-uzlazna, uzlazno-silazna, silazno-uzlazno-silazna itd.), 2. prema veličini zamaha tj. veličini tonske promjene (mali, srednji, veliki zamah, izražene u hercima ili glazbenim tonovima), 3. prema vremenu kada se i u kojem se tonska promjena zbiva (na kojem dijelu rečenice i kojom brzinom, naglo ili postupno) i 4. prema tonu oko kojeg se tonska promjena zbiva (vrlo niska, niska, središnja, visoka, vrlo visoka intonacija) (Škarić et al, 1991: 285).

Glasnoća i naglasak obuhvaćaju sve govorne slojeve. Glasnoću govora prati izmjene tona pa se kad se kaže da netko ima povišen glas misli se da je pojačan. Glasan govor ima veću govornu snagu, zamahe slogova, suglasnici se jače izgovaraju, samoglasnici su maksimalno otvoreniji i dulji, a govorna brzina je znatno sporija. Jakost govornog zvuka

može se mjeriti i izražava se u decibelima. Šapat ima jakost 35dB, klasičan razgovor 65dB a vikanje postiže jakost do 100 dB. Glasnoća ima dvije funkcije – signalizacijsku i znakovnu. Govorna glasnoća može dati uvid u govornikove psihosomatske i kulturalne osobine kao i u raspoloženje govornika. Glasan govor označava veličinu i snagu, tihi glas označava slabost i sićušnost a prema raspoloženju jaki glasovi i izražavaju dramatičnost, agresivnost i slično a tihi nesigurnost, sklad i dr. (Škarić et al., 1991)

Boja glasa pruža nam uvid u neke od karakteristika osobe koja govori. Može se reći za nečiji glas da je estetski lijep, ružan ili ugodan. Prema biološkim osobitostima možemo reći da je glas starački, mladenački, muški, ženski ili dječji. Može se ocjenjivati je li glas kulturnan ili nije. Prema psihičkim osobinama glasovi se nazivaju: muževnim, ženstvenim, zavodljivim, nježnim, agresivnim itd.. Patološki glas je promukao, kreštav, hrapav, prehladen, nagluhi i drugo. Boja glasa je: „...u užem smislu razumijeva se boja koju imaju samoglasnici kad se zanemari njihova razlikovna fonemska boja. Ta boja glasa u užem smislu zove se još i vokalna“ (Škarić, 1991: 290). Međutim prije navedeni opisi glasa su prilično neodređeni i raštrkani. Stoga Škarić navodi određene najvažnije karakteristike glasa a to su: voluminoznost, punoća, zvonkost, okruglost, blještavost i pucketavost. Svaka od karakteristika najbolje se ostvaruje u svom frekvencijskom pojasu, na primjer punoća se ostvaruje u pojasu između 400 i 800 Hz-a dok se pucketavost ostvaruje u području višem od 5000 Hz-a (Škarić, 1991).

Spektralni sastav govornog zvuka određuje se samoglasnicima i suglasnicima odnosno harmoničnim zvukom samoglasnika i šumom suglasnika. Škarić opisuje spektralni sastav: „... u govoru može biti harmoničan, diskontinuiran (od periodičnih titraja) i šuman, kontinuiran (od aperiodičnih titraja). Harmoničan sastav nastaje u govoru titranjem glasnica, a šuman vrtloženjem zraka u tjesnacima“ (1991: 202). Fonetička kategorija zvučnosti određena je harmonijom a bezvučnost određuje šum.

Stanke se u govoru koriste radi udisaja, postizanje dramatičnog efekta, radi naglašavanje određene riječi, ideje ili misli itd. „Govorne su stanke odsječci govornog vremena bez teksta. Razlikuje se od šutnje kojoj vrijeme nije govorno. Zato govorna stanke može trajati najviše do dvije minute, jer je to najdulje moguće trajanje prazne prezentnosti“ (Škarić, 1991: 295). Stanke su važno prozodijsko sredstvo i mogu biti glasne i bezglasne. Glasne mogu biti artikulirane (poštapalice, ponavljanje slogova, riječi) ili neartikulirane (duljenje /m/, uzdasi i slično). Prema ulogama stanke mogu biti: „1. stanke razgraničenja (delimitativne stanke), 2. stanke isticanja (kulminativne stanke), 3. leksičke stanke, 4. stanke procesiranja i 5. stanke prekida govora“ (ibid.).

Govorna brzina (govorni tempo) sastoji se od broja izgovorenih govornih članaka u jedinici vremena (sekunda ili minuta). Postoje dvije govorne brzine – tempo govora (brzina govora) uključuje stanke, a tempo artikulacije (brzina izgovora) koji mjeri govor bez stanki. Pojačavanjem brzine govora skraćuju se govorni članci i stanke te može dovesti do nerazumljivosti poruke. Tako svaki čovjek određuje sebi svoju normalnu brzinu izgovora. (Škarić, 1991).

Neprestanim i višestrukim promjenama govornog zvuka nastaju govorne modulacije. Modulacija u prozodiji: „...svodi se na dvije osobine: na zvučne prijelaze i na periodične vokalne modulacije“ i prema tome dijele se na *staccato* (brze i oštre promijene zvukova) i *legato* (spore i blage promijene zvukova) te *vibrato* (periodične promjene tona) i *tremolo* (podrhtavanje glasa). (Škarić, 1991.)

Svi imamo različite načine izgovora glasnika. Po načinu na koji dijete izgovara glasnike možemo zaključiti njenu dob i zrelost. Razne izgovorne mane, ovisno o težini stupnja, manje ili više utječu na izgovorni način. Razlike u izgovornom načinu ovise o fizičkim mogućnostima osobe iako neki načini više ovise o navici govorenja nego li fizičkim sposobnostima.

Mimika je pokret lica, a gesta pokret tijela tijekom govorenja. Obje sastavnice utječu na govor promjenama tona, intenziteta, ritma, brzine itd. Mimika i gesta najprije otkrivaju nehote pokrete lica to jest tijela i zato bi trebali vježbati oboje kako bi osoba umjela bolje i učinkovitije kontrolirati svoje pokrete. Sjetimo se samo kojeg govornika koji toliko maše rukama da se ne može pratiti govor, to je zato što nije dovoljno osvijestio i iskontrolirao pokrete.

Kao što je u uvodu poglavlja napisano govor je određen s ritmom riječi, rečenica i slogova i ta troritmičnost je jedna od temeljnih određenja govora. Ritam je stoga važna odrednica govora. Ritam se može odrediti i kao pravilne izmjene zvučnih događaja (Škarić, 2009: 29). Podlogu za ritam stvara i nizanje istih oblika u istim razmacima čime iz te podloge nastaje ritam ako se očekuje a da bi se ritam počeo očekivati, moraju se pojaviti bar dva do tri ritmotvorna ponavljanja (Škarić, 2000: 62). Aristotel u svom djelu *Retorika* piše o neophodnosti ritma u govoru i koliko može utjecati na stil (grč. *shema*, figura, oblik). Stil bez ritma može se tumačiti nedovršenim, što ga čini nedopadljivim i nerazumljivim, stoga forma stila ne bi smjela biti metrička niti bez ritma (1989: 182). Aristotel prepoznaje nekoliko vrsta ritmova. Herojski ritam odlikuje se uzvišenošću, no nedostaje mu harmonije koja je svojstvena govoru. Trohej koji priliči komičkom plesu, te pean (pajjan) kojim se koriste govornici i učitelji govornog umijeća.

Škarić u *Temeljcima* piše o odnosu ritma i govora. Naglašava da je vremenska odrednica važna za ostvarenje ritma. Svaka jedinica jezičnog koda se razlikuje. Riječi i rečenice različito traju i zvuče. Slogovi, iako različito zvuče, najregularnije se javljaju i zato su i najritmičnije jedinice govora. Škarić navodi nekoliko različitih odnosa govora i ritma: 1. *aritmičan govor* – govor je takav kada se ritam ne očekuje, ili je u očekivanju, ali se aritmično ostvaruje u pokliku, jauku ili samo u jednoj riječi, 2. *disritmičan govor* – kad se očekuje nepravilnost ritma i on doista i bude takav. Ta vrsta govor sadrži visoku razinu informativnost, jer slušatelj ne može predvidjeti ritam. Vrijedi napomenuti da što je govorna poruka slabije organizirana, govornik je kompenzira disritmijom, 3. *ritmično-ritmičan govor* – je govor u kojem se očekuje ritam i njega zaista i bude. Ritam je u tom slučaju puna forma i čini govor redundantnim, neinformativnim i monotonim. 4. *ritmično-disritmičan govor* – govor je u kojem se očekuje ritam, a dobije se disritmija. 5. *dinamično-ritmičan govor* – govor je kod kojeg se očekuje disritmija, a postaje ritmičan. Takav govor ritam gradi nabranjem, ponavljanjem, paralelizmima, rimama i refrenima (Škarić, 2000: 63). Govornik se koristi svim navedenim oblicima ritmova kako bi stvorio ritam udaljen od pretpostavke redovnog govora kako bi bio što zanimljiviji slušateljima. Mijenjanje intonacije, poretka rečenice, izostavljanje stanki, naglašavanje nevažnih riječi, stvaranje neprikladne rime – to su neki od načina kojim postiže svoj ritam.

Petar Guberina u djelu *Stilistika* daje svoju, prilično slikovitu, definiciju: „Ritam je arhitektonsko građenje i arhitektonski rezultat materije koja se osniva na mnogostrukosti i višeslojnom značenju vrednota govornog jezika i riječi koje nužno prolaze kroz periode i prostorne isječke“ (Guberina, 1967.). Vrednote govornog jezika ili akustičko-vizualne komponente su ton, intenzitet, rečenično tempo, pauza, mimika, gesta i stvarni kontekst. Ovom definicijom Guberina želi dati do znanja kako se ritam tvori oscilacijama tona; pojačavanjem ili oslabljivanjem intenziteta, mijenjanjem tempa i dužine pauza i tako dalje.

Da se vratimo na troritmičnost govora – težnja istodobnom ritmu rečenica, riječi i slogova. Nije svaka komunikacija optimalna i govorna na primjer pjevanje, smijeh, plač, usklici i slično. Troritmičnost je bitna odrednica govora jer se njome prepoznaje govor i u nepoznatom jeziku. Rečenice su zapravo ritmičke jedinice odnosno intonacijske jedinice ili blokovi. Govorni blok čine govorne (fonetičke) riječi koje su odijeljene jedna od druge stankama razdvajanja. U govornom bloku jedna riječ je uvijek istaknuta, najčešće zadnja, i varijacije tona su klizne a ne skokovite. Govorna riječ naziva se još prozodijska riječ i ona je dio govornog niza pod jednim naglaskom te se ona u stihu naziva stopa. Jedna govorna riječ ima prosječno trajanje jednog otkucaja srca. Slogovi su zapravo impulsi sonornosti koji

nastaju uzastopnim prekidanjem glasa artikulatorima. U predgovornoj fazi života djeci su slogovi riječi te imaju ritmičke impulse stoga su to zapravo slogovi-riječi. Ostvarivanje ritma rečenica, riječi i slogova temeljna je odrednica govora. Osobe s poremećajima govorenja na primjer, poremećaj mucanja, dječja disfazija ili gluhoonijemi, u govor ostvaruju samo ritam rečenica i slogova-riječi.

Rečenice se mogu raščlaniti na intonacijske jedinice. Intonacijske jedinice dalje se dijele na govorne blokove, skupine riječi i kolone. U jednoj rečenici može biti jedna, dvije ili više intonacijskih jedinica koje su međusobno odijeljene kratkom stankom razdvajanja. Nadalje intonacijske jedinice imaju svoj intonacijski početak (glavu ili prednjak), intonacijski završetak (rep, stražnjak) i intonacijsku jezgru (nukleus; šiljak). Intonacijska jezgra najviši je i najrazlikovniji dio intonacijskih jedinica, to je naglašeni slog istaknute riječi u intonacijskoj jedinici. U većini jezika, pa tako i u hrvatskom i ukrajinskom, istaknuta je posljednja riječ u intonacijskoj jedinici. Ritam tog tipa naziva se oksitonski, dok baritonski ritam naglašava prve riječi u jedinici. Radi pojačavanja izražajnosti u intonacijskoj jedinici može biti istaknuta bilo koja riječ. Postoji šest tipova intonacijskih jezgri: silazna, uzlazna, silazno-uzlazna, silazno-uzlazno-silazna ili obrnuta, inverzna, uzlazna i silazna ili složena te ravna (Škarić et al, 1991.). U intonacijskom početku ostvaruje se promjena tona do prvog naglašenog sloga i tim tonom (niski, srednji ili visoki) naglašena je cijela intonacijska jedinica. Od prvog naglašenog sloga ton prema jezgri može ići ravno, silazno ili uzlazno. Intonacijski završetak obično ima silazan ton s obzirom na to da se brzina i glasnoća smanjuju prema kraju. Silazan ili nizak, a ravan ton isto je moguć, osim ako je jezgra prije njega ravna u tom slučaju završetak ima visoki a ravan ton.

5. Kulturološko-politička povezanost Hrvatske i Ukrajine

Hrvatska i Ukrajina dijele mnoge sličnosti na jezičnoj, kulturološkoj i povijesnoj razini. Hrvatski i ukrajinski pripadaju slavenskoj grupi jezika, jednoj od najhomogenijih grana Indoeuropskog jezičnog stabla. Hrvatski pripada podskupini južno-slavenskih jezika (uz slovenski, srpski/bošnjački/crnogorski, makedonski i bugarski) dok je ukrajinski dio istočno-slavenske podskupine (uz ruski, bjeloruski i rutenski); zapadno-slavenska podskupina obuhvaća poljski, češki, slovački i sorbski (Simeon, 1969). Iako pripadaju istoj grupi jezika, hrvatski i ukrajinski ne koriste jednako pismo odnosno abecedu. Latinica se koristi u hrvatskom i slovenskom jeziku, kao i u svim zapadno-slavenskim, a ćirilicu koriste svi istočno-slavenski jezici uz južno-slavenske srpski, makedonski i bugarski.

Veze ovih dviju zemalja imaju duboku povijest. Mnogi hrvatski i ukrajinski povjesničari mišljenja su da je slavensko pleme Bijeli Hrvati stiglo na područje Balkana u VII. stoljeću iz današnje zapadne Ukrajine, dio regije Karpata. Povijesno gledano Ukrajina i Hrvatska stoljećima nisu imale svoju državu te su često bile podijeljene između carstava i dio većeg sustava. Ukrajinci – između Poljsko-Litavske zajednice, Austrije i Rusije, dok su Hrvati – između Austrije, Mađarske i Osmanskog carstva. U periodu između 1772.-1918. godine zapadni Ukrajinci i Hrvati živjeli su zajedno u zemlji pod imenom Habsburško carstvo (od 1867.-Austro-Ugarskom Carstvu). Zbog tadašnjih određenih unutarnjih migracija, još danas u Slavoniji (istočna Hrvatska) postoji rusinska (stari naziv za karpatske Ukrajince) i ukrajinska nacionalna manjina. (Demeshchuk, 2019.)

Nakon Drugog svjetskog rata ni Hrvatska ni Ukrajina nisu bile neovisne države. Hrvatska je bila jedan od subjekata socijalističke Jugoslavije (Socijalistička Republika Hrvatska), a Ukrajina (Ukrajinska Sovjetska Socijalistička Republika) dio Sovjetskog Saveza. Jugoslavenska država uspostavljena je nakon Drugog svjetskog rata. Kao savezna država, sastojala se od šest republika kojom je vladala jedna, komunistička, stranka. Službeno ime je bilo Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). S druge strane Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika uspostavlja se 1922. godine i time postaje najveća država na svijetu. Prema ustavima komunističkih federacija (SFRJ i SSSR) svaka republika imala je pravo na odcjepljenje, međutim ideja autonomnosti bila je jednostavnija u teoriji nego u praksi.

Ukrajina i Hrvatska kroz povijest su se borile za svoju slobodu i neovisnost od strane većih i snažnijih susjednih režima. Svoju suverenost i neovisnost obje su države dobile iste godine nakon raspada autoritativnih režima dio kojih su bile. Tako je Hrvatska raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije proglasila neovisnost 25. 6. 1991., a Ukrajina je proglasila i usvojila akt o neovisnosti 24. 8. iste godine nakon raspada Socijalističkog Saveza. Zanimljivo je spomenuti da je Ukrajina bila prva država članica Ujedinjenih naroda, koja je 11. prosinca 1991. diplomatski priznala Republiku Hrvatsku. S druge strane, Hrvatska je bila prva zemlja koja je priznala neovisnost Ukrajine. Hrvatski parlament (Sabor) to je učinio 5. prosinca 1991. U siječnju 1992. većina zapadnih zemalja priznala je neovisnu Hrvatsku te je država postala članicom Organizacije Ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992.. Dok je Ukrajina temeljitu promjenu državnog uređenja i proglašenje neovisnosti odradila mirnim putem, Hrvatska je nakon proglašenje neovisnosti imala duge 4 ratne godine. U ratu su bile suprotstavljene malobrojne i neopremljene hrvatske snage protiv daleko moćnije i brojnije Jugoslavenske narodne armije. Rat je osim „klasičnog“ osvajačkog dijela imao i svoju etničku komponentu. Sve je započelo s JNA agresijom na teritoriju

Hrvatske i ubrzo preraslo u velikosrpsku agresiju s ciljem osvajanja svih prostora na kojima žive Srbi u Hrvatskoj. Srećom, rat je završen 1995. mirovnim sporazumom zaraćenih strana. Posljednja hrvatska regija koju su okupirali srpski pobunjenici (Istočna Slavonija) mirno je ponovno integrirana 15. siječnja 1998. Ukrajinski vojnici sudjelovali su tamo u misiji UNTAES (Prijelazna uprava Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju) koja je provodila proces reintegracije (Demeshchuk, 2019.). Do prije 6 godina to je bio posljednji oružani sukob na europskom tlu. Sada je to sukob na istočnim granicama Ukrajine. Za razliku od Hrvatske, Ukrajina 1990.-tih godina nije doživljavala vojne sukobe, ali je trpjela niz ekonomskih problema koji su bili tipični za tadašnje postkomunističke zemlje. Sličnosti s ratom u Hrvatskoj su očigledne. Oružani sukob počeo je u dijelu Ukrajine gdje se većina stanovništva identificira kao rusko te su se proglasili paradržavu pod ruskim pokroviteljstvom. Borba za neovisnost i oružani sukob u Ukrajini dogodili su se zakašnjenjem. Prve naznake krenule su 2004. godine revolucijom poznatom kao Narančasta revolucija, i 2014. poznata kao Majdanska revolucija (nazvana po glavnom gradskom trgu u Kijevu; doslovno značenje naziva trga je – trg Neovisnosti) ili Revolucija dostojanstva. Narančasta revolucija nije potaknula oružane sukobe, no prosvjedi i stanje užarenosti bilo je prisutno – od trovanja jednog od predsjedničkih kandidata, rješavanje oporbe zatvaranjem da bi na posljetku kao pobjednik izašao proruski predsjednik Viktor Yanukovich. Odluku koja je dovela do Majdanske revolucije i zatim domino efektom do aneksije Krima i početka oružanih sukoba na istočnoj granici Ukrajine, donio je predsjednik Yanukovich kojom je odlučio da se Ukrajina neće približiti Europi. Okreće se više prema Rusiji što je izazvalo val nezadovoljstva među ukrajinskim stanovništvom. Dakle i Hrvatska i Ukrajina borile su se (tj. bore) s mnogo brojnijim, opremljenijem i jačim protivnicima zbog zaštite srpskog odnosno ruskog stanovništva koji žive van granica matične zemlje.

Važno je shvatiti da su, u oba slučaja (Hrvatskom i Ukrajinskom), građanski ratovi koji su se vodili na tim područjima osim političkog imali i vjerski aspekt. Tijekom četverogodišnjeg rata vođenog nakon raspada Jugoslavije, dogodio se i rat na etno-religijskoj razini između pravoslavnih kršćanskih Srba, muslimanskih Bošnjaka i katoličkih Hrvata. Sličan obrazac ponovio se u ukrajinskom građanskom ratu 2014. godine. Iako mnogi Ukrajinci formalno pripadaju istoj naciji – ukrajinskoj, mnogi od njih pripadaju različitim kršćanskim denominacijama. Snage Novorosije (kako nazivaju sporni teritorij ukrajinski separatisti) pripadaju Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi – Moskovskom patrijarhatu (UOC – MP), dok većina ukrajinskih snaga pripada nepriznatoj „Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi“, Ukrajinska Grčko-katolička crkva i Katolička crkva. U tom kontekstu svoju autokefalnost

(neovisnost), pa tako i samostalnost strane Ukrajina dobiva tek 2019. godine (Demeshchuk, 2019.)

Pitanje crkve u Hrvatskoj nikada nije bilo sporno – ona je dio državne povijesti, imala je aktivnu ulogu u stvaranju i održavanju kulturnog identiteta Hrvatske. Hrvatska je službeno sekularna zemlja iako prema stupnju zaštite i uživanja državnih potpora, davanja te miješanjem u državne (sekularne) poslove ne bi se dalo naslutiti da je tako. Uvijek je bila aktivna i služila kao moralna misao vodilja. Nastojala je zblížiti i pomiriti zavađene strane dok je danas postala institucija s kojom se prosječni vjernik ne može poistovjetiti. U današnjem svećenstvu česti su izljevi netolerancije (čak i mržnje) spram drugačijima (npr. LGBTQ osobe), nepodobnima, neposlušnima (ako se ne prate njihove riječi doslovce odmah se „pada“ u crkven nenaklonost) itd. Hrvatski narod nije se morao brinuti o imanju neovisne, samostalne, suverene Katoličke crkve, budući da je ona bila jedina vjerska zajednica koja nije potpala pod utjecaj režima u vrijeme Jugoslavije (dok islamska i židovska jest). Pitanje crkve u Ukrajini mnogo je kompleksnije i mogla bi biti tema zasebnog diplomskog rada.

Osim kontrole teritorija, prirodnih resursa, stanovništva, politike, društvenog uređenja i smjera razvoja, Rusija pretendira i na to da je ukrajinska pravoslavna zajednica direktno podčinjena moskovskoj (ruskoj) pravoslavnoj zajednici. To seže još od XVII. stoljeća točnije 1686. godine kada je Moskovska crkva preuzela i likvidirala, do tada neovisnu i samostalnu, Kijevsku mitropoliju i preselili ju u Moskvu te natjerali Carigrad da prihvati i prizna taj potez, što je i učinio. Moskovska crkva u to vrijeme nije bila kanonska i zakonita i nije imala svoj tomos, a tomos koji uručuje Ekumenski patrijarh daje crkvi legitimnost i kanonsko pravo. Takva komplicirana i zapetljana situacija dovele su do toga da su u Ukrajini, do prosinca 2018. godine, postojale tri zasebne pravoslavne crkve – Ukrajinska pravoslavna crkva-Kijevski patrijarhat, Ukrajinska pravoslavna crkva-Moskovski patrijarhat i Ukrajinska autokefalna pravoslavna crkva (plus Ukrajinska grkokatolička crkva (najveća na svijetu). To nema veze toliko s religijom koliko s političkim previranjima u pravoslavnoj zajednici. Ta previranja kulminirala su tijekom 2018./19. godine. Prosinca 2018. godine sastali su se predstavnici Ukrajinske pravoslavne crkve-Kijevski patrijarhat, Ukrajinske pravoslavne crkve-Moskovski patrijarhat i Ukrajinske autokefalne pravoslavne crkve na vijeću na kojem su donijeli odluku o ujedinjenju svih pravoslavnih crkvi u Ukrajini a za predstavnika su izabrali mitropolita Epifanija. Potom, u siječnju 2019. godine, uz veliki angažman ukrajinske vlade, Carigradska patrijaršija (prva među svim pravoslavnim patrijaršijama) samostalno je proglasila Pravoslavnu crkvu Ukrajine autokefalnom (neovisnom). To naravno nije priznala Ruska pravoslavna crkva koja smatra crkvu u Ukrajini svojom jurisdikcijom (kanonskim

teritorijem) što je skoro dovelo do raskola (šizme) u pravoslavlju. Kao rezultat proglašenja autokefalnosti jedinstvene Pravoslavne crkve Ukrajine, Ruska pravoslavna crkva prekinula je dijeljenje euharistije s Carigradskom patrijaršijom. Problem proizlazi iz toga što u pravoslavnoj hijerarhiji crkvi ne postoji jedinstveno mišljenje o tome koja crkva ima prvenstvo proglašenja i davanja autokefalnosti drugoj crkvi ili koji su uopće kriteriji za dobivanje autokefalnosti. Ruska pravoslavna crkva smatra kako Ukrajinski patrijarhat pripada njima i da ona ima pravo zaređenja novih svećenika i proglašenja mitropolita u Ukrajini. Međutim, uz napore državne vlade kao i zagovaranja za ukrajinsku stranu mitropolita Epifanija, u siječnju 2019. godine dobivanjem Tomosa autokefalnosti od Ekumenskog patrijarha (Carigradski patrijarhat), prvog od ostalih patrijarhata, čime se ispravlja povijesna nepravda iz XVII. stoljeća te se ujedinjuju i spajaju Ukrajinska pravoslavna crkva-Kijevski patrijarhat i Ukrajinska autokefalna pravoslavna crkva. One tvore novu, neovisnu, te u poretku pravoslavnih crkvi zauzimaju počasno 15. mjesto. Tako nastaje Pravoslavna crkva Ukrajine na čelu s mitropolitom Epifanijem. (Bremer, 2019)

6. Prevođenje

Ovo poglavlje pružit će pogled na probleme prevođenja, osnovne karakteristike i izazove koje prevodilac može očekivati. Prevođenje je postojalo još davno prije same pojave pismenosti. Kako bi inače plemena različitih jezika komunicirala međusobno ako se nisu koristili nekim vidom prevođenja? Bez pisma preostalo je jedino – usmeno prevođenje. Pojavom pisma razvija se i pismeno prevođenje koje je potpunije nego li usmeno. Ono uzima u obzir ne samo sadržaj poruke već i određene značajke izraza u tom sadržaju. Samo prevođenje zahtjevan je proces. Da bi učinkovito mogli prevesti neki tekst potrebno je najprije ovladati materinjim jezikom a potom i jezikom s kojeg se prevodi željeni tekst. Važnost prevođenja očituje se u tome što postoji kao znanstvena disciplina. Bit prevođenja je očuvanje smisla i značenja teksta koji se prevodi s jednog jezika na drugi ili drukčije rečeno „čin prevođenja sastoji se u pretvaranju poruke (misli, osjećaja, želje, naredbe) prethodno izražene jednim jezikom u jednakovrijednu poruku izraženu nekim drugim jezikom“ (Ivir, 1978; 7). U pojedinim situacijama prevođenje riječ po riječ ili doslovno prevođenje savršeno odgovara primjerice u naslovima filmova: Kum (*The Godfather*), Iskupljenje u Shawshanku (*The*

Shawshank redemptio), 12 gnjevnih ljudi (*12 Angry Men*), Gospodar prstenova: Prstenova družina (*The Lord of the Rings: the Fellowship of the Ring*).

Važnost prevođenja može se sagledati kroz povijesni kontekst. Prevođenje je mnogo više od pukog prebacivanja riječi određenog teksta iz jednog jezika u drugi. Tijekom povijesti prevođenje je imalo značajnu ulogu, prvenstveno radi sporazumijevanja zbog razmjene dobara. Tim činom kultura je mogla prelaziti granice. Ljudi različitih nacija spoznali su i naučili više jedni o drugima, što bi bilo znatno teže da nije bilo prevođenja i prevodilaca. Stoga znanim i neznanim prevodiocima pripada zasluga približavanja raznih kultura, olakšavanje razmjene dobara, razmjenjivanje misli, ideja, tehničkih dostignuća i slično. Sveti Jeronim, kršćanski svetac, kojemu se pripisuje poznata izjava „Bože oprosti mi jer sam Dalmatinac“, zaslužan je za jedan od prvih slučajeva prevodilaštva na hrvatskim prostorima. U 4. stoljeću n.e. prevodi, s grčkog i hebrejskog na latinski jezik, jednu od najpoznatijih i dugo korištenih prijevoda Biblije poznatiju pod imenom *Vulgata*. Veliki prevodioci bili su braća Ćiril i Metod, koji su prevodili liturgijske i biblijske tekstove i tim činom napravili temelje za daljnji razvitak slavenske pismenosti. Cilj prevođenja nije samo u proširivanju i obogaćivanju leksičkog fonda, već sintaktičko i stilsko obogaćivanje izraza, učvršćivanje jezičnog standarda jezika te postizanje elastičnosti u izražavanju raznolikih sadržaja.

Prevođenje je proces. Taj proces uvijek mora imati 1) nešto što se prevodi (poruka), 2) da bi se ta poruka mogla prevesti mora se najprije izreći na jednom jeziku zatim nekom drugom i 3) poruka mora u oba izraza ostati jednaka što znači da primaoci prevedene poruke moraju primiti isti sadržaj koji su primili i primaoci izvorne poruke (Ivir, 1978). Iz ovoga možemo zaključiti kako je prevođenje svojevrsan tip komunikacije. Ako se prisjetimo slijeda komunikacijskog kanala bit će jasnija ova misao. Slijed komunikacijskog kanala počinje s pošiljateljem ili izvorom poruke, zatim tu poruku uobličujemo ili kodiramo u sustav znakova. Upućujemo ju kroz kanal prema dekodiranju poruke napokon do primaoca poruke koji zatim daje odgovor odnosno povratnu informaciju pošiljatelju poruke. Šum (stvarna buka, krčanje u slušalici, nečitak rukopis, dijalektalne specifičnosti izraza i slično) u kanalu može otežati primitak poruke. Rješenje tog problema jednostavno je; ako je poruka pretiha – glasnije ponoviti, ako je nerazumna – više artikulirati, ako je nejasna – pojasniti ju. No što ako dijelove kodiranja i dekodiranja, koji služe pretvorbi poruke u određen sustav znakova, pošiljatelj i primalac uopće ne dijele? Tu na red dolaze prevodioci koji poznaju oba sustava. Njihova uloga je da djeluju kao koderi i dekoderi govorne poruke: „prekinuta komunikacijska veza ponovno se uspostavlja pojavom prevodioca“ jer prevodilac poznaje sustave obaju jezika i može primiti izvornu poruku te ju poslati primaocu (Ivir, 1978; 10).

Postoji više vrsta prevođenja međutim osnovni tip je pismeno prevođenje. Sredinom 20. stoljeća nastaje automatski (strojni) tip prijevoda. To je prevođenje uz pomoć korištenja računala i specijaliziranog kompjuterskog programa sastavljenog za prevođenje. U program se unosi standardizirani rječnik i pojednostavljena gramatika jezika. Na taj način prevode se relativno jednostavni tekstovi (Koptilov, 1982: 10). Strojnim tipom prijevoda ne mogu se prevoditi tekstovi bogati figurama i prenesenim značenjenima poput književni djela. Druge vrste prevođenja karakteriziraju se žanrovskim i stilskim osobitostima, pa tako razlikujemo administrativni, znanstveni, novinarsko-informacijski, publicistički prijevod i najsloženiji od njih – prijevod književnih tekstova (ibid.). Prevođenje književnih djela posebice je zahtjevan proces. Prevodilac, mora izvrsno poznavati gramatiku i stilistiku jezika, ali mora sačuvati smisao i poruku književnog teksta što je veliki pothvat. Ponekad se dogodi da čitatelju književnih tekstova na materinjem jeziku promakne poruka i smisao umjetničkog djela. Stoga je iznimno bitno prije nego li se krene u proces prevođenja shvatiti i uhvatiti smisao teksta koji se želi prevesti.

Slično kao i Koptilov, Vladimir Ivir hrvatski prevoditelj i jezikoslovac, navodi nekoliko različitih oblika prevođenja. Prema Iviru vrste prevođenja su: književno i neknjiževno prevođenje. Prevođenje može biti ljudsko ili strojno, ako je strojno ono može biti samo pismeno i to neknjiževnih tekstova, jer već je spomenuto kako strojno prevođenje nema kapaciteta za književne tekstove. Ljudsko pak prevođenje može biti usmeno ili pismeno. Ako govorimo o usmenom prevođenju tada je riječ o neknjiževnom prevođenju. Ono je simultano (primjerice u EU parlamentu simultani prevodioci pomažu zastupnicima, samo najbolji i najiskusniji prevoditelji pojedinog područja sposobni za to) ili konsekutivno (prevodilac bilježi što govornik kaže i zatim kad govornik uzme pauzu prevodilac izlaže svoj prijevod). Može se reći da se jedno prevođenje odvija istovremeno s izvornim izlaganjem (simultano) ili slijedi nakon njega (konsekutivno). Pismeno prevođenje se bavi književnim ili neknjiževnim tekstom (Ivir, 1978.).

O. M. Bilous u djelu *Teorija i tehnika* piše kako postoje dvije vrste jezika kada se govori o prijevodu – jedan je jezik originala na kojem je tekst napisan ili izgovoren, a drugi jezik prijevoda na koji prevodimo. Svaki jezik ima pisani i usmeni izraz i prema tome Bilous razvrstava prevođenje na: 1. *pisani prijevod pisanog teksta* – ovdje se i jezik originala i jezik prijevoda ostvaruju u pisanoj formi. To bi bili prijevodi dokumenata, novinskih članaka, znanstvenih radova, društveno-političke literature, publicistike, govora (u pisanoj formi) te književnosti, 2. *usmeni prijevod usmenog teksta* – jezik originala i jezik prijevoda ostvaruju se putem usmene forme i postoje dva tipa: simultano i konsekutivno. Simultano prevođenje

odvija se tijekom izvođenja govora uz maksimalno kašnjenje od jedne rečenice. Konsekutivno prevođenje odvija se neposredno nakon što je izrečen govor, 3. *usmeni prijevod pisanog teksta* – jezik originala ostvaruje se kao pisani tekst, a jezik prijevoda kao usmeni. Tu je riječ o simultanom prevođenju čitanog teksta, ili prevođenju nakon što smo sami pročitali tekst u sebi ili na glas. Jedan od tipova takvog prevođenja naziva se prevođenje s papira, a drugi nepripremljeni prijevod 4. *pisani prijevod usmenog teksta* – jezik originala ostvaruje se u usmenoj, a jezik prijevoda u pisanoj formi. Takav tip najčešći je u nastavi stranih jezika pri rješavanju gramatičkih zadataka, u pisanju testova, diktata i slično.

Kada se govori o prevođenju većinu puta prvo se pomisli na prevođenje knjiga i književnih djela. To jest dio prevodilačke nauke i potrebna je velika vještina kako bi se književni stil na jednom jeziku pretočio na drugi uz sve svoje žargonizme, stilske figure, sintagme i drugo. No književnost nije jedini žanr, što je s trgovačkim, znanstvenim, filmskim, novinskim i ostalim prijevodima? Oni također iziskuju stručno znanje pojmova i leksika – i to na dva jezika, koji se koriste u tim područjima – određena znanja i vještine. Ipak, koji god žanr prevodili postoje neka zajednička znanja kojim bi prevodioci trebali vladati neovisno o žanru kojeg prevode. To su vještine dekodiranja (to jest razumijevanja) poruke na izvornom jeziku i ponovnog kodiranja (to jest izražavanja) u jeziku primaoca, zatim sposobnost prenošenja neiskrivljenog i vjernog značenja obavijesti te uspostavljanje komunikacijske interakcije s onima koji primaju obavijest. Ukratko može se reći kako je potrebno poznavati, u to ulazi i komunikacijska komponenta jezika, jezik na kojem je poruka izvorno napisana ili izrečena i jezik na koji se treba prevesti.

Zadaća prevoditelja je da bude vjeran izvornom tekstu odnosno da ni u kojem slučaju ne mijenja sadržaj originala. Može se dogoditi da se prevodi tekst u kojem se nalaze nelogičnosti, netočne i krive informacije, ali u tom slučaju autor snosi odgovornost za napisani sadržaj. Posao prevodioca je da što jasnije i kompletnije prevede sadržaj koji mu je dan koliko god on u svojoj srži ima manjkavosti.

6.1. *Savjeti za prevođenje*

U nastavku priloženi su neki savjeti koji bi prevoditelju mogli biti od koristi prije započinjanja tog procesa.

1. Pripremite se uložiti vrijeme u prevođenje jer je to dugotrajan proces.

2. Prvo pomno pročitajte izvorni tekst i shvatite njegov smisao, zatim još jednom pročitajte tekst te ispišite ili podcrtajte nepoznate riječi ili fraze, izvucite temu teksta.
3. Po završetku prijevoda dati na čitanje prijevod osobi koja je stručnjak iz građe koja se prevodi, na primjer povijesni tekst povjesničaru i tako dalje.
4. Imajte na umu da ne postoji savršen prijevod međutim treba uvijek težiti što vjerodostojnijem prijevodu.
5. Ne podcjenjujte ovaj posao, ali ni svoje sposobnosti da ga dobro izvršite.
6. U prevođenju ako se sretete s riječi koju ne znate prevesti, nemojte se zadržavati i trošiti vrijeme na jednu riječ/frazu već pokušajte izvući značenje iz konteksta, dakle prevoditi rečenicu u cjelini, a ne riječ po riječ.
7. Po završetku prvog prijevoda, treba dobro istražiti nepoznate pojmove, strane riječi i sintagme te ih u valjanom obliku zapisati.
8. Ako vam prijevod zadaje probleme, konzultirajte se s iskusnijim prevodiocima.
9. Po završetku prijevoda pročitajte ga ponovno i dajte drugoj osobi da ga pročita, zatim naknadno unesite moguće promijene.
10. Nakon završetka ispravljanja prijevoda još jednom pročitajte tekst i ako vam smisao nedvojbeno jasan na hrvatskom, vaš prijevod je uspješan.
11. Nemojte odustajati i ne se predavati!

6.2. *Crkveni leksik*

Ukrajinski jezik pripada indoeuropskoj jezičnoj porodici i dio je slavenske jezične potporodice. Indoeuropska jezična porodica jedna je od najraširenijih i najviše istraženih jezičnih porodica na svijetu; indoeuropskim jezicima se govori skoro pa u cijeloj Europi, dijelovima svijeta koje su Europljani naselili (Amerika, Australija i dijelovi Afrike) te u velikom dijelu Azije (Škiljan, 1987). Dio indoeuropske jezične porodice je i praslavenski za koji se pretpostavlja da je temelj jezičnog razvoja za sve slavenske jezike. Ne postoje pisani ostatci praslavenskog, moguće ga je samo donekle lingvistički rekonstruirati. Koristio se u 3.-2. st. pr. n. e. u pradomovini Slavena na području sjeverno od Karpata a njegova kasnija faza bliska je staroslavenskom, jeziku na kojem su pisani prvi slavenski spomenici čiji najraniji zapisi potječu od 9. st. n. e. (Škiljan, 1987) (Simeon, 1969)

Slavenski jezici razdjeljuju se prema geografskim položajima odnosno dijele se na istočnoslavenske (ukrajinski, ruski, bjeloruski), južnoslavenske (hrvatski, srpski (hrvatskosrpski), slovenski, makedonski, bugarski) i zapadnoslavenske (češki, slovački,

poljski, kašupski, lužičkosrpski/sorapski/vendski). Najviše govornika među slavenskim jezicima ima ruski s otprilike 150 milijuna govornika, slijedi poljski s 45 pa ukrajinski s otprilike 40 milijuna govornika (Škiljan, 1987). Osim podjele prema geografskom položaju slavenske jezike moguće je podijeliti na one koji koriste ćirilicu ili latinicu. Istočno-slavenski jezici, uz srpski, makedonski i bugarski koriste ćirilicu dok ostali slavenski jezici koriste latinicu.

Ranije spomenuti staroslavenski jezik je najstariji književni slavenski jezik te se koristio za prijevode religijskih tekstova s grčkog. Prema povijesnim zapisima i brojnim istraživanjima utvrđeno je da su ga u 9. st. fiksirali braća Ćiril i Metoda na prijevodima biblijskih zapisa i crkvenih tekstova s grčkog. Prema tome razumljivo je da postoje dosta posuđenica iz grčkog u staroslavenski s obzirom na to da se najprije koristio kao crkveni a kasnije i kao književni jezik te je ostao u uporabi do 17. stoljeća (Simeon, 1969). Ukrajinski je postojao kao razgovorni jezik, uz ruski i bjeloruski, koji su se međusobno diversificirali u XII. stoljeću i svaki se razvio tako da su odredili zasebnu kulturu i književnost. Prva ukrajinska gramatika napisana je u 16. stoljeću a u 17. stoljeću izdaje se prvi ukrajinski rječnik. (Shevchenko, 2015.)

Standardni ukrajinski, kakav se danas govori, evoluirao je kroz tri perioda. Stari (10.-13. stoljeće), srednji (14.-18. stoljeće) i moderni (19.-20. stoljeće) period. Promijene u jeziku događale su se zbog političkih i kulturoloških turbulencija kroz povijest. U modernom ukrajinskom postoje 3 glavna narječja (ukr. наріччя) koji se dalje razdjeljuju na podtipove tih dijalekata. Glavne skupine narječja su sjeverni, sjeverno-zapadni i jugo-istočni (Danyenko, Vakulenko, 1995). Moderni standardni ukrajinski nastao je sredinom 19. stoljeća. Pisac, slikar i bard Taras Shevchenko (9.3.1814.-10.3.1861.) smatra se ocem modernog ukrajinskog jezika. Nastavio je graditi temelje na djelima romantizma njegovih prethodnika iz Poltave i Harkiva. Trudio se stvoriti pan-ukrajinski književni jezik koji obuhvaća i povijesnu (npr. korištenje arhaizama i staroslavenskog) i geografsku dimenziju (dijalekti). Njegovi suvremenici nisu mogli shvatiti kako povijesni i stilistički izrazi tvore esenciju jezika.

Ukrajinski jezik relativno je otvoren prema korištenju posuđenica. U standardu ukrajinskog jezika česte su posudbe iz drugih jezika. Posuđenice iz stranih jezika najočitiije su u grupi riječi koje označavaju neku manu ili nedostatak primjerice дефект, mana (transliteracija – defekt), preuzeto je iz latinskog defectus, порок, porok (transliteracija – porok) potječe iz ruskog porok, недолік, nedostatak (transliteracija – nedolik) posuđenica je iz ruskog jezika i tako dalje. Stapanjem afiksa i korijena leksema stvara se više leksema koji uglavnom znače isto, npr. zache Katy, počekaty, poždaty, perečasuvaty, perehodyty više-manje

dijele značenje – čekati – doduše stupanj čekanja se mijenja s obzirom na to koja se riječ odabere . (Danyenko, Vakulenko, 1995). U ukrajinskom jeziku najveći broj leksika pripada riječima slavenskog porijekla (den' (dan), maty (majka), pjat' (pet), holova (glava)), dio riječi su ukrajinske izvedenice ili riječi posuđene iz različitih izvora i perioda (crkvenoslavenski, turcizmi, germanizmi, suvremeni internacionalizmi) poput blaho (blagodat), istyna (istina), suyeta (taština), posuđenica iz njemačkog Klavier, kavun (lubenica) iz turskog itd.

U ovom poglavlju priložen je kratak rječnik uz analizu crkvenih leksika pronađenih u propovijedima mitropolita Epifanija međutim ovo nije potpuni terminološki crkveni rječnik. U propovijedima mitropolit se ne koristi u velikoj mjeri crkvenim leksikom. Analizom propovijedi utvrđeno je da nema onoliko riječi crkvenog leksika koliko bi bilo za očekivati s obzirom na to da se radi o propovijedi. Pronađeno je 26 različitih crkvenih leksema. Sljedeći prikaz nudi prijevod i objašnjenje riječi te njenu etimologiju. Prema analizi riječi može se vidjeti kako je većina leksika potekla iz staroslavenskog (strsl.) te su se uz pomoć metatonije (mijenjanje trajanja sloga, kratki - dugi), metonimije (promjena mjesta naglaska) i asimilacije adaptirale u ukrajinski. Neke od riječi direktno su preuzete iz njihovih jezika bez ikakve adaptacije, npr. riječ monah je direktno preuzeta iz grčkog.

Kratki pregledni rječnik crkvenog leksika u propovjedimo mitropolita Epifanija:

Ukrajinski	Prijevod i objašnjenje
благочестивий	pobožan, blagoslovljen; posuđenica iz staroslavenskog u kojoj je prvi dio složenice južnoslavenski refleks skupine *tort, *tolt pa, umjesto očekivanog *болого imamo nepromijenjen oblik *благо (Fasmer 1, 171)
блаженне	blagoslovljen; posuđenica iz staroslavenskog u kojoj je južnoslavenski refleks skupine *tort, *tolt pa, umjesto očekivanog *болого imamo nepromijenjen oblik *благо (Fasmer, 1, 171)
братія	bratstvo; Praslavenska riječ brat, koja je u

	ovom obliku i značenju preuzeta iz staroslavenskog: stsl. братриѡ, братиѡ (Fasmer, 1, 207)
Великий пост	post prije Uskrsa, Veliki post; Riječ пост потјеће од psl. postъ, stsl. постъ smatra se posuđenicom iz germanskih jezika. Prvobitno je značila држати чврсто, храбро, а пренесено суздржавати се од хране (ЕСУМ 4, 416)
Великий пост святої Чотиридесятниці	razdoblje Velikog posta, koji u pravoslavnoj crkvi traje šest tjedana, tj. četrdeset dana. Termin je očita posuđenica iz staroslavenskog, stvorena od stsl. чотири і десатъ, jer danas se u ukrajinskom jeziku broj četrdeset izvodi iz korijena сорок
вівтар	oltar; posuđenica iz latinskog, preko staroslavenskog: stsl. алтаръ, олттаръ < lat. alta ara, altare — „žrtvenik“. Jedan od rijetkih crkvenih termina koji je i fonetski prilagođen ukrajinskom jeziku. Prilagodba je tekla: олтар > волтаръ од XVII.st. > вівтар. (ЕСУМ 1, 389). Prilagodba se одвијала на неколико разина: појавило се иницијално епентетско v, као у вухо, вулиця, друго l је прешло у v као у глаголима прошлог времена, o у затвореном slogу је прешло у
Воскресіння Христова	Uskrsnuće Kristovo; posuđenica iz staroslavenskog: stsl. въскрѣсати, въскрѣсити (ЕСУМ 1, 430). U ukrajinskom jeziku se Uskrs naziva ukrajinskim novotvorom Великдень, тако да се израз воскресіння користи само за

	crkvene potrebe
ДИПТИХ	popis pravoslavnih autokefalnih crkvi, koje se spominju za vrijeme liturgije u svim pravoslavnim crkvama, koji je sastavila crkva-majka svih pravoslavnih crkvi Konstantinopolske pravoslavne crkve. Posuđenica iz gr. δίπτυχον — dvaput sastavljen, od δίς — dvaput i πτύσσω — sastavljam (ЕСУМ 2, 75)
заговіни	zadnji dan pred postom; arhaizam; Izvedenica iz staroslavenskog od pref. за- i glagola говѣти „pokazati popustljivost, ugađati“ (ЕСУМ 1, 541)
ігумен	upravitelj muškog samostana u pravoslavnoj crkvi; Preko staroslavenskog jezika posuđeno, zatim adaptirano iz grčkog: gr. ἡγούμενος — onaj koji vodi, koji ide naprijed (ЕСУМ 2, 289).
монах	monah (isto što i чернецъ); riječ posuđena preko staroslavenskog (монахъ) iz grčkog: gr. μοναχός "usamljen, sam". (ЕСУМ 3, 506).
митрополит	mitropolit; Direktna posuđenica iz grčkog: gr. Μητροπολίτης, najviša titula u pravoslavnoj crkvi (ЕСУМ 3, 468)
настоятель	župnik, redovnik; posuđenica iz stsl. настоѡтель, koje je kalk iz gr. ἐφεστώς, koje se sastoji od ἐπί (ἐφ) — «na» + στάσις — «mjesto, položaj».
отайство	otajstvom tajna; nastalo od glagola таїти (skrивати,prikritи), a razvila se iz stsl. таити (tajiti) – adaptirano prema staroindijskom značenju (duh) ili grčkom (beskorisno)

	(ЕСУМ 5, 203) za koje se pretpostavlja da je kalk iz grčkog
святий	svet; psl. *svęť prvobitno značenje je bilo „jak, hrabar“. Tome su potvrda i imena kneževa Kijevske Rusi Svjatopolk, Svjatoslav, Svjatovit. Suvremeno crkovno značenje razvilo se pod utjecajem kršćanstva preko staroslavenskog jezika. (ЕСУМ 5, 200).
спаситель	spasitelj; stsl. съпасты, съпасаты, staroslavenska izvedenica od prefiksa съ- s glagola пасти „čuvati“ (ЕСУМ 5, 366) te sufiksa –тель, koji je u ukrajinskom jeziku neproduktivan, te je vjerojatno posuđen skupa s izvedenicom. Danas u ukrajinskom u svakodnevnoj upotrebi postoji samo nekoliko riječi s ovim sufiksom: учитель, вихователь
спасіння	spasenje; stsl. съпасты, съпасаты, staroslavenska izvedenica od prefiksa съ- uz glagol пасти (čuvati); nastala je u kršćansko doba (ЕСУМ 5, 366)
старець	starac, stara osoba u doslovnom značenju; riječ koja se semantički modelirala pod utjecajem kršćanstva. Naziv za učitelja i nastavnika poslanog od Boga, koji pomaže ljudima ostati u vjeri. U pravoslavnoj tradiciji stari monah, uzor isposništva. Izvedenica stvorena od osnove стар i psl. sufiksa –ць
чернець	чернець, ченець naziv za monahe, potječe od strsl. pridjeva *čгънъ. Zanimljivo je za ukrajinski što u ovom slučaju e nije prešlo u

	o slijedom zakona da e koje stoji iza j, č, ž, š prelazi u o: чорний, шостий, його, пшоно... što svjedoči o tome da je riječ posuđena u tom značenju i da se koristila samo u crkvenoj tematici; prije su monasi bili dio tzv. чорного дудівництва ili crnog klera (postoji i bijeli) koji su se morali obvezati na celibat (ЕСУМ 6, 308)
--	---

6.3. Analiza crkvene terminologije

U ovom poglavlju analizirat će se rječnička tablica iz prethodnog poglavlja. Analizom će se pokazati koje su riječi na koji način prilagođene ili nisu fonološkom sustavu ukrajinskog jezika. Kako bi to bilo moguće najprije treba razjasniti nekoliko lingvističkih naziva.

Praslavenski jezik: „poredbenim metodama donekle rekonstruirani prajezik iz kojeg su se fonetskom, morfološko-sintaksnom i semantičkom diferencijacijom razvili današnji slavenski jezici i njihovi dijalekti“ (Simeon, 1969; 128). Fonetski sustav praslavenskog razvio se na temelju sustava praindoeuropskog jezika. Smatra se da se njime govorilo u 3. i 2. st. pr. n. e. u pradomovini Slavena sjeverno od Karpata. Pripada indoeuropskom jezičnom stablu, u užoj podjeli dio je satem skupine jezika i najbliži mu je starobaltički s kojim je nekada činio baltoslavensku jezičnu zajednicu (ibid.). Kasnoj fazi praslavenskog blizak je staroslavenski koji je od 9. stoljeća sačuvan u raznim pisanim spomenicima. Za samostalan razvoj praslavenskog najznačajniji je bio proces preoblikovanja slogovne građe riječi prema zakonu otvorenih slogova prema kojemu su svi slogovi morali završiti jednostavnim vokalom što je za posljedicu dovelo do niza fonetskih promjena, npr. otpadanja krajnjih suglasnika, asimilacija i redukcija nekih suglasničkih skupina, monoftongizacija diftonga, nastanak nosnih samoglasnika, metateza skupina or-ol ispred suglasnika na početku riječi (ibid.). S obzirom na to da je bio zajednički govorni jezik svih Slavena još ga se naziva općeslavenskim, protoslavenskim i davnoslavenskim jezikom. Koliko je praslavenski utjecao na suvremene slavenske jezike govori podatak da je najmanje četvrtina leksema svakog od slavenskih jezika nastala i potekla iz praslavenskog (Damjanović, 2003; 43).

Staroslavenski (starocrkvenoslavenski, stari slovenski, starobugarski) jezik je najstariji književni slavenski jezik (Simeon, 1969; 502). Stvorili su ga na prijevodima Biblije i ostalih

crkvenih tekstova braća Ćiril i Metod za potrebe misionarskog rada među Slavenima i za potrebe prezentacije crkvenih i kanonskih knjiga slavenskim jezikom u 9. st. n. e. Tekstovi staroslavenskog pisani su ćirilicom i glagoljicom no smatra se da su prvi napisani glagoljicom. Osnovu tom jeziku, što je dokazao hrvatski jezikoslovac i slavist Vatroslav Jagić, čini južno narječje, točnije južnomakedonski govor iz okolice Soluna odakle su potekla braća Ćiril i Metod (ibid.). Od 12. st. nadalje, nakon što razni slavenski narodi usvajaju staroslavenski kao književni jezik, nastaju razne redakcije jezika odnosno staroslavenski se fonetski, morfološki i rječnički prilagodio živom govoru naroda pa tako nastaju češko-moravska, panonsko-slavenska, bugarsko-makedonska, ruska, hrvatska i srpska redakcija staroslavenskog. Staroslavenski pripada južnoslavenskim jezicima. Osnovne su mu karakteristike: u fonetici početne skupine ra- la- prema ukrajinskim ri- li-, postojanje je- na početku riječi ili sloga na mjestu današnjeg o, nazalni samoglasnici (o i e) te postojanje poluglasova; kao i u drugim južnoslavenskim jezicima i u staroslavenskom postoje nepunoglasni oblici (Timko Đitko, Jusyp Jakymovič, 2017; 177).

Kako se staroslavenski koristio u crkvenoj službi tj. u liturgijske svrhe, a analizirane riječi iz rječnika prethodnog poglavlja uglavnom su crkveni termini, logično je da će neke od njih biti izravno preuzete iz staroslavenskog uz minimalne jezične promijene dok će neke od njih znatnije biti prilagođene ukrajinskom fonološkom sustavu. Da bi stvar bila jasnija, ukrajinski pripada istočnoslavenskoj skupini jezika te je kao takav izravno povukao glasovne promijene iz praslavenskog koji je nastao, kao što je na početku poglavlja spomenuto, iz praindoeuropskog.

Prema tome analizirane riječi su podijeljene u nekoliko kategorija: a) riječi koje su posuđene bez fonetske prilagodbe, b) riječi koje su fonetski adaptirane i prilagođene fonetskim pravilima ukrajinskog jezika, c) riječi koje su posuđene iz staroslavenskog i zadržale izvorno značenje te ukrajinska semantika nije utjecala na njih, d) riječi koje su stvorene prema pravilima tvorbe staroslavenskog jezika, afiksima koji su staroslavenski, kao sufix -telj koji se u ukrajinskom koristi samo u riječima posuđenim iz staroslavenskog i e) izravne posuđenice iz grčkog jezika koje su se minimalno prilagodile ukrajinskom jeziku. Neke od riječi pojavljuju se u više kategorija, jer prema raznim pravilima pripadaju u više kategorija. Za analizu riječi, objašnjenje glasovnih promjena i kategorizaciju riječi korišten je udžbenik *Povijesna gramatika ukrajinskog jezika* autorica Oksane Timko-Đitko i Julie Jusyp Jakymovič iz 2017. godine te knjiga *Slavenska poredbena gramatika* autora Milana Mihaljevića iz 2002. godine.

Prije same kategorizacije i svrstavanja riječi u odgovarajuće skupine, uz pomoć gore navedenih knjiga, navesti ću glasovne promijene odnosno pravila koje su se dogodile prelaskom iz praindoeuropskog u praslavensko razdoblje. Kao što je ranije spomenuto ukrajinski je preuzeo promijene izravno iz praslavenskog stoga, radi boljeg razumijevanja glasničkih promjena, navesti ću najbitnija obilježja praslavenskog jezika. Jedno od najznačajnijih glasovnih promjena u praslavenskom je svakako zakon otvorenih slogova što znači da svaki slog mora završavati samoglasnikom čime taj slog postaje otvoren. Taj zakon očituje se: otpadanjem završnih suglasnika, pomicanjem slogovne granice i pojednostavljivanjem suglasničkih skupina. Ostale glasovne promijene su: stapanje samoglasnika *a* i *o*, razvoj protetskih suglasnika i sprječavanje zijeva, slogovna harmonija, prva palatalizacija velara, prilagodba suglasnika (prijeglas) i moftongizacija diftonga. (Mihaljević, 2002) Neke od riječi pripadaju u više kategorija što će biti obrazloženo.

A) Fonetske neusklađenosti

Благочестивий – riječ posuđena iz staroslavenskog, neadaptirana prema ukrajinskom jeziku; ovakva glasovna promjena *tort, *tolt glasničkih skupina (u kojima *t* označava bilo koji suglasnik) svojstvena je južnoslavenskim jezicima; prema razvoju ukrajinskog jezika dogodilo bi se punoglasje odnosno na mjestu suglasničkih skupina *tort, *tolt, *tert, *telt pojavila bi se skupina -oro-, -ele-, -ere- stoga umjesto болого imamo nepromijenjeni oblik благо

Блаженне – isto kao prethodna riječ, posuđenica iz staroslavenskog u kojoj je ostvaren južnoslavenski refleks glasničke skupine *tort, *tolt, i zato umjesto očekivanog izgleda болого imamo oblik riječi благо (strsl. **БЛАГО**)

Великий пост – riječ пост posuđenica je iz germanskih jezika; prema pravilu zatvorenog sloga glas *o* trebao bi preći u *i* (ukr. піст) međutim to se ne događa i ostaje izvorni oblik (stsl. **ПОСТЪ**)

Преподобний – prefiks pre- posuđenica je iz staroslavenskog, koji je, kao što je spomenuto južnoslavenski jezik, jer bi u istočnoslavenskom prefiks glasio pere- s obzirom na pravilo punoglasja (strsl. **прѣподобьнѣ**)

Чернець – naziv potječe od staroslavenskog pridjeva * *čънь* (ukr. чорний); prema zakonu glasovne promjene u kojoj *e* iza *j*, *č*, *ž* i *š* prelazi u *o* trebali bi glasiti чорнець (kao i чорний,

шостий, його itd.) međutim to se nije dogodilo što pokazuje da je riječ posuđena u tom obliku te je korištena samo u crkvenoj terminologiji

В) Fonetske adaptacije

Вівтар – riječ posuđena iz latinskog (altare, altar); staroslavenska inačica glasi олтар, zatim se dogodila glasovna promjena preuzeta iz praind. u prasl. potom izravno usvojena ukrajinskim jezikom – pojava epenteze, odnosno dodavanje glasnika radi lakše artikulacije, u ovom slučaju dodavanje glasnika /v/ stoga u XVIII. stoljeću poprima oblik волтаръ; krajnji tvrdi poluglas ь otpada te se glasnik /o/ mijenja u /i/ te nastaje današnji oblik riječi

Воскресіння Христове – posuđenica iz crkvenoslavenskog staroslavenskog въскрѣсати, въскрѣсити; dogodio prijelaz poluglasa u o te zakon otvorenog sloga

Покаяння – fonetski adaptirana riječ iz praslavenskog preko staroslavenskog do ukrajinskog jezika; praslavenski oblik glasio *kajati se dok u staroslavenskom izgleda каѣтиса; kasnijim fonetskim procesima u imeničkom obliku riječi dolazi do reduplikacije glasnika /n/, a nazalni samoglasnik Ѧ (/e/) prelazi u /ja/ i dobiva svoj konačni oblik

Святитель – preuzeto iz praslavenskog *svęť, u staroslavenskom ima isti oblik; glasovnom promijenom nazalnog samoglasnika e u ja nastaje suvremeni izgled свят uz dodavanje imeničkog praslavenskog sufiksa -тель koji je označava osobu koja vrši određenu radnju (прг. любѣтель, мислѣтель, учѣтель itd.) i tim činom nastaje današnji oblik riječi; u davnoruskom periodu taj prefiks se uglavnom koristio crkvenim književnim tekstovima (мучитель, похвалитель, служитель) (Seligey, 2014; 270)

Священик – posuđenica iz staroslavenskog свѣщении (**свѣщєныи**), nastala kao pridjev od glagola свѣтити (**свѣтити** prema kojoj je nastala imenica; glasovna promjena nazalni samoglasnik e prešao je u ja

Святий – kao kod riječi святитель, preuzeta iz praslavenskog *svęť; nazalni e promijenio se u ja, nakon ispadanja poluglasa dodaje se pridjevski nastavak -ий

Спасіння – riječ izvedena od staroslavenskog glagola пасти (čuvati) uz pomoć prefiksa съ- nastao je oblik съпасти, съпасати od čega je izveden imenički oblik спасіння; reduplikacija u zadnjem sufiksu –інъ nastala je zbog fonetskog pravila koje glasi da ako se poluglas nalazi u slaboj poziciji, iza nepalatalnog suglasnika, postaje palataliziran i dugi i zato danas u ukrajinskom postoji produktivan sufiks -inn; primjerice спасєніє – спасіння; житиє –

життя; благословение – благословіння; k tome, samoglasnik -e iz sufiksa -en prelazi u zatvorenom slogu u -i što je fonetska osobina ukrajinskog jezika

Старець – u indoeuropskom postojala riječ *sta-ro, praslavesnki oblik *starъ-jъ (u značenju star), staroslavenski **старъ** izvedenica stvorena od praslavenske i staroslavenske osnove kojoj je dodan sufiks -ъць; poluglas ь prelazi u e pa tako nastaje старець (za razliku od hrvatskog u kojem je došlo do promijene u a – starac)

Чернець – nalazi se u dvije kategorije jer je jedan slog adaptiran a drugi nije; krajnji sufiks -ець → -ъць, u hrvatskom je postalo -ас, a u ukrajinskom -ець zato što su poluglasevi u ukrajinskom imali različite refleksе e, i o, dok su se u hrvatskom oba refleksа realizirala kao -а

C) Semantičke neusklađenosti

Братія – u ovom obliku i značenju preuzeta iz staroslavenskog братриѡ, братиѡ prema praslavenskoj riječi *bratrъ; povezano sa starogrčkim nazivom φρατηρ, „član fratrije“

Воскресіння Христове – u suvremenom ukrajinskom taj izraz koristi se samo u crkvenoj upotrebi iako u ukrajinskom postoji druga riječ koja je u široj upotrebi – Великдень

Подвіжник – preuzeta iz praslavenskog *dvigiti preko staroslavenskog двигнѡти, **двигнѡти** ječ koja se koristi samo u crkvenoj terminogiji

Седмиця – posuđenica iz crkvenoslavenskog jezika седмица, ono je kalk za starogrčku riječ za tjedan koja je stvorena od riječi ἑβδομας i ἑπτα za sedam; staroslavenska riječ stvorena od broja седмъ koji u ukrajinskom glasi сім, a ukrajinska riječ za sedmicu (u značenju tjedan) je тиждень, dakle riječ je izravno preuzeta bez fonetske prilagodbe

Спаситель – kao kod riječi спасіння, izvedena od staroslavenskog glagola пасти (čuvati) te je uz pomoć prefiksa съ- nastao je oblik съпасти, съпасати; dodavanjem imeničkog praslavenskog sufiksa -тель dobilo je značenje osobe koja vrši određenu radnju

Старець – riječ koja se pojavljuje u dvije kategorije; fonetski adaptirana no semantički zadržala izvorno značenje

D) Tvorbene neusklađenosti

Великий пост святої Чотиридесятниці – termin je izravna posuđenica iz staroslavenskog, stvoren od staroslavenskih riječi чотири і десять; danas u ukrajinskom četrdeset se izvodi iz korijena сорок

Заговіни – izvedenica iz staroslavenskog, stvorena od prefiksa за- i glagola говѣти (praslavenski *goveti) koji danas ne postoji u ukrajinskom

Настоятель – posuđenica iz staroslavenskog настоѣтель; koristi već spomenuti sufiks -тель koji nije svojstven ukrajinskom jeziku te se po tome može prepoznati da je riječ posuđena iz staroslavenskog

Святитель – kao što je ranije napisano, preuzeto iz praslavenskog *svęť i sufiksa -telj; u staroslavenskom ima isti oblik

Спаситель – izvedena od staroslavenskog glagola спасти (čuvati) te je uz pomoć prefiksa съ- nastao je oblik съпасти, съпасати; dodavanjem sufiksa -telj nastao je ovaj posuđeni oblik

E) Leksičke posuđenice

Диптих – posuđenica iz stargrčkog; δίπτυχον - dvaput sastavljen, od δίς (dvaput) i πτύσσω (sastavljam)

Ігумен – posuđeno iz starogrčkog ἡγούμενος, zatim adaptirano prema staroslavenskim pravilima; **ИГОУМЕНЪ** diftong ou monoftongizirao je i postao u, poluglasa na kraju riječi otpada

Монах – posuđena iz starogrčkog preko staroslavenskog; μοναχός – minimalno adaptirana riječ, gotovo pa ja u potpunosti zadržala oblik

Митрополит – izravna posuđenica iz starogrčkog μητροπολίτης koje je pak proizašlo iz riječi μητροπολις prema kojoj je nastala ukrajinska riječ метрополія

Настоятель – kalk starogrčkog ἐφεστώς

отайство – adaptirano i preuzeto značenje iz staroindijskog *tayun (duh) i starogrčkog τηταω

7. Cilj istraživanja

Cilj istraživačkog rada je utvrditi postoje li razlike između propovijedi katoličkih i pravoslavnih svećenika na primjeru hrvatskog kardinala Franje Kuharića, poglavara Katoličke crkve u Hrvatskoj i ukrajinskog mitropolita Epifanija, vođe Pravoslavne crkve u Ukrajini. Sagledat će se ritmička struktura govora kao i način i učestalost korištenja stilskih figura u propovijedima reprezentativnih predstavnika.

Smatram kako će analiza pokazati visoki stupanj korištenja stilskih figura metafore i hiperbole u katoličkim i pravoslavnim propovijedima. Pretpostavlja se da je u interesu propovjednika da govor obogate i ukrase kako bi bio što zanimljiviji publici kojoj se obraćaju. Također, pretpostavka je da će razlike u ritmičkom ostvarenju propovijedi biti vidljive. Kršćanstvo se podijelilo na katolicizam i pravoslavlje davne 1054. godine i time se svaka od vjera razvijala kroz vlastita tumačenja i viđenja o Svetim tekstovima. Pretpostavka je da su baš ti različiti pogledi na shvaćanje Svetih tekstova doveli i do različitih izvođenja mise ili liturgije.

Istraživanje bi trebalo potvrditi da unatoč postojećim odstupanjima u stilu i ritmu, razlike u propovijedima katolika i pravoslavaca ne bi trebale biti značajne, jer obje strane koriste jednake izvorne tekstove na temelju kojih su bazirane. Nadalje smatra se da bi bez obzira na varijaciju izvođenja svetih obreda i misa, govorna izvedba, način i stil propovijedanja trebala biti slična. Područje u kojem se odudaranje može očekivati tiče se samih govornika i njihovih vještina iznošenja propovijedi. Tvrdim kako su razlike moguće na razini samih sposobnosti govornika – na koji način se obraćaju vjernicima, mijenjanju li ritam propovijedi, koje govorne strategije koriste. Analizom po tri govora oba propovjednika ustvrdit će se ili osporiti te razlike.

8. Metodologija

U radu će se pomoću deskriptivne analize nastojati utvrditi postoje li razlike između katoličkih i pravoslavnih propovijedi. Retorička analiza rada bavi se provjerom uporabe stilskih figura (metafore i hiperbole) te promjenama ritma svećeničkih propovijedi. Za analizu upotrijebljen je korpus od po tri videozapisa propovijedi kardinala Franje Kuharića i mitropolita Epifanija. Komponenta stilskih figura daje uvid, ako je pravilno korištena, u to koliko je govor učinila ukrašenim, zanimljivim i čujnim. Drugi dio analize bavi se ritmom govora u propovijedima. Izdvojena je po jedna karakteristična propovijed, gotovo istog trajanja, od strane predstavnika katoličke i pravoslavne crkve. Propovijed kardinala Franje

Kuharića je u trajanje od 14 minuta, a Epifanija Metropolita u trajanje od 12 minuta. Videozapisi propovijedi uzeti su s YouTube internet stranice, nakon čega su skinuti i prebačeni u audiozapis i stavljani u wav format. Zatim su iz svake propovijedi uzeti segmenti u trajanju od 3 minute iz: uvoda, zapleta i raspjeta te analizirani u Praat programu. Analiza promjene ritma doprinosi pregledu obavijesnosti govora poput oscilacije intenziteta ili modifikacije tona. Govor u tom slučaju može postati informativniji, jer publika ne može predvidjeti što slijedi i koncentraciju usmjerava na govor odnosno ritam. Nasuprot tome kroz analizu ritma može opovrgnuti gore navedeno učiniti govor predvidljivim i tako postati nezanimljiv i neinformativan publici pa čak i postati monoton čime se koncentracija i zanimanje publike gubi.

8.1. *Odabrani korpus*

Za potrebe istraživačkog rada odabrana su tri video zapisa propovijedi od svakog propovjednika. Za analizu katoličkih propovijedi odabrani su govori kardinala Franje Kuharića koje je održao u mjestu Voćin na početku, tijekom i na kraju Domovinskog rata. Na početku oružanog sukoba u Republici Hrvatskoj mjesto Voćin i njegovi žitelji pretrpjeli su grozno razaranje. Prva odabrana propovijed kardinala Kuharića održana je 1991. godine, samo dan nakon ratnih razaranja u Voćinu u kojem su ubijene 43 osobe Hrvatske nacionalnosti. Druga propovijed bila je 1993. godine po završetku obnove razorene Crkve. Zadnji odabrani govor odvio se 1995. godine na hodočašću u mjestu Voćin, po završetku oružanih sukoba na prostoru Hrvatske države.

Za analizu ukrajinskog dijela rada odabrane su tri propovijedi metropolita Epifanija, poglavara Pravoslavne crkve u Ukrajini. Sve tri propovijedi održane su u 2019. godini. Budući da je Ukrajina u ratu sa, kako ih naziva metropolit Epifanij, „sjevernim susjedima“ od 2014. godine odabrane propovijedi dotiču se u određenoj mjeri i tog pitanja. Propovijedi metropolita održale su se u mjestu Poltavi, mjestu rođenja jednog od svetaca Pravoslavne crkve te u mjestu Ternopilju. Sličnosti Hrvatske i Ukrajine, između ostalog se temelje na činjenici da su obje zemlje pretrpjele odnosno trpe vojnu agresiju svojih susjeda.

8.2. *Kratke biografije*

8.2.1. *Kardinal Franjo Kuharić*

Franjo Kuharić bio je hrvatski kardinal i zagrebački nadbiskup. Rođen je u Gornjem Pribiću u tzv. Dolini biskupa 15. travnja 1919. godine te ga se smatra jednim od najutjecajnijih i najkarizmatičnijih hrvatskih svećenika uopće. Tako malo geografsko područje iznjedrilo je, osim kardinala Kuharića, još tri biskupa i jednog kardinala, blaženog Alojzija Stepinca, dakle povoljno područje za stasanje budućih visokih katoličkih dužnosnika. Kuharić je odrastao u velikoj obitelji kao trinaesto i najmlađe dijete. Školovao se u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji na Šalati u Zagrebu na kojem je maturirao 1939. godine, zatim je nastavio obrazovanje na studiju teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu gdje je diplomirao 1945. godine. Te iste godine za svećenika ga zaređuje nadbiskup Alojzije Stepinac te ga postavlja na službu kapelana u župi Radoboj u Hrvatskom Zagorju, a zatim je dekretom nadbiskupa Stepinca imenovan i upraviteljem župe Rakov Potok i Pavučnjak. Nakon što je ubijen župnik susjedne župe Sv. Martina pod Okićem 12.9.1946. godine njemu je bila povjerena na upravu i ta župa kojom je upravljao iz Rakovog Potoka. U to vrijeme progoni svećenika su bili brojni i sam Kuharić bio je meta nekoliko pokušaja atentata te je pukim slučajem izbjegao ubojstvo 22.2.1947. godine. Iz tog razloga se, kako bi mogao i dalje ostati među svojim vjernicima, skrivao u privatnim kućama svojih vjernika. Godine 1957. nadbiskup Franjo Šeper postavlja ga za župnika u Samoboru, a početkom 1964. bulom pape Pavla VI. postaje pomoćnikom zagrebačkog biskupa te kasnije u toj godini postaje i biskupom. Bio je i apostolski administrator Zagrebačke nadbiskupije, a zagrebačkim nadbiskupom postaje bulom pape Pavla VI. 1970. godine. U jesen te iste godine izabran je za predsjednika Biskupske konferencije tadašnje Jugoslavije. Na konzistoriju 2.2.1983. godine papa Ivan Pavao II. imenovao ga je kardinalom. Kao kardinal osnovao je Središnji odbor Caritasa 1989. godine koji kasnije postaje hrvatski Caritas. Zalagao se za Hrvatsku neovisnost na svojim inozemnim putovanjima razgovarajući s brojnim veleposlancima i političarima. Uvijek je ustrajao u obrani vjere i u temeljnim kršćanskim načelima tijekom doba komunizma i za vrijeme Domovinskog rata. Također, uvijek se vodio mirom, opraštanjem i ljubavlju. Poznata je njegova izjava: „Ako je moj protivnik spalio moju kuću, ja neću zapaliti njegovu! Ako je razorio moju crkvu, ja neću ni dirnuti njegovu, dapače, čuvat ću je. Ako je napustio svoj dom, ja neću ni igle uzeti iz njegova! Ako je ubio moga oca, brata, sestru, ja neću vratiti istom mjerom nego ću poštovati život njegova oca, brata, sina, sestre!" Bio je prvi predsjednik Hrvatske biskupske konferencije i imao je čast da kao prvi hrvatski crkveni dostojanstvenik ugosti papu Ivana Pavla II. tijekom njegova prvog posjeta Hrvatskoj 1994. godine. Njegov lik i djelo ostavili su veliki trag u mlađoj Hrvatskoj povijesti. (izvori: [45](http://www.zg-</p></div><div data-bbox=)

nadbiskupija.hr/nadbiskupija/zagrebacki-nad-biskupi/franjo-kuharic-kardinal-1970-1997;
<https://www.biografija.com/franjo-kuharic/>)

8.2.2. *Mitropolit Epifanij*

Mitropolit Epifanij rodio se kao Dumenko Sergyj Petrovich 3. veljače 1979. godine u selu Vovkove u rajonu Ivanovo u Odeščini. Maturirao je 1996. godine u selu Stara Zhadova u Chernivet'skoj oblasti, zatim nastavlja obrazovanje u Kijevskom teološkom sjemeništu koje završava 1999. godine potom nastavlja studij teologije na Kijevskoj teološkoj akademiji gdje je 2003. i diplomirao. Te je godine obranio disertaciju na temu „Formiranje crkveno-kanonskih zbirki u prednicejsko vrijeme i njihove karakteristike“ čime je dobio status znanstvenog kandidata. Nastavio je obrazovanje u Grčkoj gdje je na Atenskom nacionalnom sveučilištu stažirao na katedri filozofije 2006.-2007. godine, a 2012. uspješno je obranio doktorsku disertaciju na temu „Nauka pravoslavne crkve o spasenju u kontekstu kontinuiteta tradicije Svetog Oca“ čime je postao doktor znanosti teologije. Od 1. srpnja 2003. do 31. prosinca 2005. obnašao je dužnost tajnika-referenta dijeceze u Rivnu te je bio i osobni tajnik metropolita Rivne i Ostroha. Tijekom tog vremena radi i kao nastavnik u sjemeništu Rivne i kao voditelj internetskog portala „Pravoslavna Rivna“ zbog čega je 2005. primljen i u Državnu uniju novinara Ukrajine. Od 2007. do 2010. bio je nastavnik i voditelj filološke katedre na Kijevskoj pravoslavnoj bogoslovnoj akademiji. Uz blagoslov patrijarha Filareta, 21. prosinca 2007. u Zlatovršnom manastiru sv. Mihovila arhiepiskop Dimitrij prima ga u redovništvo kada i odabire ime Epifanij u čast svetcu Epifaniju Salaminskom. U to vrijeme obavljao je dužnosti vođenja Internet portala „Glas“ i web stranice manastira sv. Mihovila. Iduće godine, 6. siječnja zaređen je u čin đakona u katedrali sv. Vladimira u Kijevu što je izvršio tadašnji kijevski patrijarh i patrijarh cijele Ukrajine Filaret. Krajem te iste godine napreduje i biva unaprijeđen u čin arhimandrita, a već iduće godine, 2009., izabran je za Višgorodskog biskupa u Kijevskoj biskupiji. Time postaje voditeljem poslova kijevskog patrijarhata Ukrajinske pravoslavne crkve – Kijevski patrijarhat. Obnaša dužnost rektora Kijevske pravoslavne akademije od 2010. do 2018. godine. Nadbiskupom postaje 23. siječnja 2012. godine nakon čega je djeluje kao voditelj sinodalnog odjela duhovne naobrazbe, a 2013. postaje mitropolit. Na Vijeću za ujedinjenje 15. prosinca 2018. godine izabran je za poglavara Pravoslavne crkve Ukrajine s titulom blaženog mitropolita Kijeva i cijele Ukrajine. U siječnju 2019. godine zaprimio je Tomos kojim ukrajinska crkva dobiva autokefalnost od Presvetog

ekumenskog patrijarha Bartolomeja čime su Ukrajinska i Istanbulska pravoslavna crkva euharistijski postale jedinstvene.

(izvori: <https://www.pomisna.info/uk/predstoyatel/biografiya/>).

8.3. Analiza korpusa

8.3.1. Analiza stilskih figura

Osim u trajanju propovijedi se razlikuju i po načinu izvedbe. Kardinal Franjo Kuharić imao je unaprijed sastavljene propovijedi i većinom je čitao tekst no ne može se reći da mu je govorna izvedba čitalačka. Mitropolit Epifanij nasuprot nije imao pripremljen pisani tekst propovijedi i svaku od tri održao je govoreći iz glave zbog čega mu se omaklo par jezičnih lapsusa što se može primijetiti u video zapisima. Izostanak zapisane propovijedi kod mitropolita Epifanija ne odaje dojam nepripremljenosti i neznanja već nasuprot pruža osjećaj vladanju materijom i znanjem također pokazuje određenu dozu samouvjerenosti kod govornika.

Prema podjeli metafora u semantičke okvire preuzetih iz *Repozitorija metafora hrvatskog jezika* istraživanje je pokazalo kako najviše primjera metafora pripada okviru djelovanja. Tako mitropolit Epifanij kaže da: „...grieh uništava ljudske odnose. Grieh uništava naše odnose i s Bogom. Grieh je pokvario odnose s našim sjevernim susjedima. Samo oni su izvršili agresiju pokazujući mržnju ubijanjem naših najljepših sinova i kćeri. To je grijeh koji je uništio naše odnose, odnose koji bi trebali među susjedima zauvijek biti dobri“, djelovanje grijeha ima dakle jak učinak. Grieh je djelovao na *sjeverne susjede* (misli se na Rusiju) tako da ih je doveo do čina agresije. Kroz agresiju nastala je mržnja a mržnja je dovela do ubijanja *najljepših sinova i kćeri* – hiperbolom želi naglasiti kako to nisu „obični“ sinovi i kćeri, već najbolji kako bi postigao veći emocionalni efekt. Djelovati se može i *mržnjom i lažima*. Tako kardinal Kuharić 1991. godine govori na početku Domovinskog rata: „...optužbu zaslužuju oni koju su godinama trovali mržnjom i lažima i otrovali duše da čine zlo a zavedeni možda čak misle da je to čin njihova rodoljublja“. Propovijed se održala par dana nakon uništenja crkve u mjestu Voćin. Kardinal pomirbeno poručuje da zato ne bi trebali optužiti njihov narod a ni njihovu crkvu. One koje naziva da su *trovatelji duša* su širili poruke mržnje i raskola među stanovništvom, poticali pobunu i strašne zločine pod krinkom ljubavi prema domovini. Kardinal Kuharić referira se na aktualne događaje u društvu i politici stoga

cijela rečenica je i dio društveno-političkog okvira metafora. Ako država *proživljava određene teške kušnje* to isto tako metafora društveno-političkog okvira

Semantički okviri dinamika sile lijepo su prikazani u primjeru: „Tami mržnje moramo suprotstaviti svjetlo ljubavi“, klasičan primjer odnosa dobrog i zla što je metafora moralnosti. Još jednom koristi sličan primjer: „Svjetlost je uvijek jača od tame. I malena zapaljena svijeća probija najcrnju noć“, isti odnos kao u prvom slučaju samo je ovdje izostavljena *mržnja* ali pojačan je odnos *svijetla* i *tame* time što se naglašava fizička karakteristika svijeće, *malena*, koja probija *najcrnju noć*. Zapravo ponovno govori o snazi i borbi ljubavi protiv mržnje što je čest motiv u propovijedima. Svjetlost se može odnositi i na Boga i riječ Božju kao način kojim osoba može osvijetliti stanje duha i svijesti, i Kuharić im poručuje da povrate snagu i nadu koju su potrošili u vrijeme rata te da prihvate riječ Božju kako bi se mogli nositi s kušnjama koje ih muče.

Predodžbene sheme korisne su jer mogu izazvati stvaranje mentalnih slika, emocija, nečeg što će rezonirati kod publike. Ako se kaže da je put: „...težak i trnovit“, slušatelj si lako može predočiti sliku takvog puta, možda čak i sjetiti se osjećaja hodanja po takvom putu. „Put koji nas vodi do blagoslovljenog i vječnog života je uzak i trnovit dok široki i prostrani put vodi do propasti. I vidimo kako u danas više ljudi bira široki put. Put koji je ugodan u privremenom životu“, kaže mitropolit Epifanij. Predodžbom *trnovitog* i *prostranog puta* želi reći da put do *vječnog života* nije lak, kako je lakše izabrati *prostrani put* odnosno živjeti nekršćanskim životom koji *vodi do propasti*. Metafora puta spada u semantički okvir kretanja. Najbolji primjer predodžbene sheme: „Post je za našu dušu svojevrsno proljeće. Kao što vidimo u proljeće sve cvate i zeleni se i obiluje ljepotom tako i u našoj duši kroz to vrijeme trebamo osjetiti tu neopisivu duhovnu radost čišćenja od grijeha koje smo činili u određenom razdoblju“, kaže za post mitropolit Epifanij. Znamo kako priroda prekrasno izgleda u proljeće, šareno, mirisno, i osobi je lako dozvati bilo koju od tih mentalnih predodžbi. Pojam *post* u ovom slučaju svrstavamo u okvir hrane i jedenja. Očigledno je da se semantički mogu kombinirati i funkcionirati. Metafore predodžbenih shema pomažu ljudima da lakše razumiju misao, savjet, cijelu propovijed. Da si prizovu osjećaj koji propovjednik želi izazvati. Tako kardinal Kuharić pruža dobar primjer kada govori: „To je taj pali svijet, razoreni svijet, svijet grijeha, svijet bez Boga i zato je Bog sišao i došao na svijet kao dijete tako položen u ruke djevičanske majke da nam bude darovan spasitelj, spasenje, oprostjenje, pomirenje a to znači ponovno graditi božji svijet u svom vlastitom životu, u svojoj vlastitoj savjesti, u svojoj vlastitoj okolini i stoga mi i u ovim i na ovim ruševinama i ovoj žalosti ne propovijedamo ni mržnju ni osvetu“, čime predočuje slušateljima da ako nema Boga u njihovim životima da će

svijet postati razoren. U tom dijelu govori kako je rat *najveći zločin*, koristi hiperbolu radi naglašavanja i isticanja rata kao najgroznijeg zločina među zločinima. Takvi zločini se dogode kada čovjek odbaci Boga iz sebe jer kako Kuharić kaže: „I kada god čovjek odbaci Boga on ruši svoj vlastiti svijet. On ruši samoga sebe. I ruši sve oko sebe“, urušavanje svijeta i vlastitog bitka događa se kad osoba izbací Boga iz svog života. Apstraktni entitet Boga može značiti više stvari – dobrota, tolerancija, ljubav, sreća, veselje itd. i ako odbacimo Boga zapravo ignoriramo dobrotu, toleranciju, ljubav, sreću, veselje itd. jer Bog označava sve to pa i više od toga. Za misu kardinal Kuharić kaže da je *najveći čin božje ljubavi*, iako ima puno činova božje ljubavi – rođenje, krštenje, ispovijed itd. – hiperbolom se koristi da naglasi da je misa najveći izraz božje ljubavi. Misa se slavi jer: „... (u) misu uranjamo svakog čovjeka, uranjamo župe, uranjamo crkvu, u svetu misu uranjamo naše ranjenike, naše branitelje, naše patnike. U svetu misu uranjamo i naše pokojnike da i oni u vječnosti budu dionici te božanske ljubavi koja naš spašava i koja nas otkupljuje“. Uroniti u doslovnom značenju znači ući pod površinu tekućine i to je osjećaj koji je, više ili manje, svima poznat i zato kardinal Kuharić pametno koristi tu predodžbu radi jasnijeg oslikavanja svoje misli. Naravno, ne misli pritom da crkve, župe i čovjek uroni u tekućinu već se koristi prenesenim značenjem da čovjeka, župe, crkvu, ranjenika itd. predamo Bogu i njegovoj ljubavi jer tako će se spasiti.

Prizivanje raznih entiteta čest je slučaj u propovijedima. *Duše, vjera, hram božji, slika božja, utjelovljenje vječne riječi, božji putnik* su primjeri semantičkih okvira entiteta. Tako je entitet *vjera odrješita i nepokolebljiva*, karakteristike koje opisuju osobu a ovdje se pridodaju *vjeri*. Vjerujući dosljedno i rezolutno čovjek može postati dobar i ponizan jer: „... bez dobrote i poniznosti ne bi dosegnoo takve duhovne visine“, kaže mitropolit Epifanij govoreći o svetom Pajisiju. Bitna riječ u propovijedima je *duša*. Ona je entitet i u njoj se može *nastaniti mir*, može biti *čista i lijepa* i tako je se Bog i utjelovio – prema *ljepoti duše*. Duše su *besmrtne* i zato se moraju njegovati i povremeno duševno obnavljati kako bi u vječnosti bili povezani s Bogom. Kardinal Kuharić propovijeda: „Sveti Pavao nam tumači kršćanina kao hram božji. Da je kršćanin krštenik krštenjem postao živi hram božji. I taj živi hram božji ne smije biti oskvrnjen. Taj živi hram božji ne smije biti razoren“. To je nešto što postoji u nama, u svakom kršćaninu i zato je dužnost svakog kršćanina da čuva, njeguje i pazi *hram božji*. Ovdje ga čak i spominje kao *živi hram božji*, dakle sama osoba jest utjelovljeni *hram božji* slično kao što je i *vječna riječ utjelovljena* u čovjeku. No nije samo *osoba hram božji*, isto tako *hram božji* je i obitelj no samo kada je u *milosti božjoj*. Iz čega proizlazi da ako osoba ili obitelj nije u milosti božjoj da ne može biti *hram božji*, a milost božja zaslužuje se ako se vjeruje, prenosi, živi po kršćanskim načelima.

Semantički okviri najčešće su se pojavljivali u propovijedima. Najviše metafora pripada okviru apstraktnih entiteta, zatim okviru djelovanja, pa predodžbene sheme. Osim njih pronađeni su i slučajevi metafora okvira društveno-političkih, mjesnih, emocija, kretanja, percepcija i posjedovanja iako u znatno manjoj mjeri. Analizom je utvrđeno korištenje raznolikih semantičkih okvira metafora. Velika većina primjera pronađena je u katoličkim propovijedima kardinala Kuharića. Razlog tome je vjerojatno što kardinal Kuharić ima zapisane propovijedi, a i govori su mu duljeg trajanja. Za razliku od kardinala Kuharića, Mitropolit Epifanij koristi se više izravnim obraćanjem slušateljima. Nema puno ukrašavanja i stiliziranja i propovijedi su mu direktne i neoslikane. Na videozapisima je vidljivo da mitropolit govori iz glave tj. nema tekst propovijedi pred sobom kao što kardinal Kuharić ima. Zato je i pažljiviji u korištenju figura da ne bi izgubio misao vodilju. Najbolji primjer korištenja metafore kod mitropolita Epifanija je svakako njegova usporedba posta s proljećem i kako post djeluje na dušu jednako kao proljeće na prirodu. Prava je šteta što se nije više stilskih figura koristio, jer ima smisao za njih.

U katoličkim propovijedima nalazi više slučajeva korištenja stilskih figura metafore i hiperbole. Metafore su se svrstavale prema njihovim semantičkim okvirima i prema tome pronađeno je najviše primjera metafore semantičkog okvira apstraktnih entiteta (Bog, vjera, grijeh, istina itd.) koji se opisuju konkretnim pojmovima primjerice *vječna istina*, *čvrsta vjera*, ili primjer naglašavanja radi isticanja važnosti entiteta pa je tako pronađen slučaj u kojem se Isus Krist, koristeći se hiperbolom, naziva *najsvetiji i najneviniji*.

Kako su se u analizi obrađivale hiperbole začudio je izostanak istih. Pronađena je tek nekolicina slučajeva korištenja tom stilskom figurom. Očekivao se podjednak broj primjera u katoličkim i pravoslavnim propovijedima međutim analizom se pokazalo da to nije tako. Nekolicina hiperbola korištena je u pravoslavnim propovijedima, pa tako mitropolit Epifanije govoreći o ratu na istoku Ukrajine kaže; kako su mržnjom ubijeni *najljepši sinovi i kćeri*. Naglašavanjem da su to *najljepši* odaje počast njima, a postiže i naklonost publike nazivajući ih *najljepšima*. Kod kardinala Kuharića hiperbole koje su pronađene tiču se naglašavanja kršćanskih odnosa ili tema poput: *(Marija) jedina izuzeta od svakog grijeha, najveći čin božje ljubavi, najžalosnija ruševina, vrhovni zakon, Majci najboljeg srca* itd. dakle slučajevi u kojima se naglašava tiču se općenitih i poznatih motiva u kršćanskim propovijedima.

Temljem obrađenog materijala za zaključiti je kako su katoličke propovijedi stiliziranije od pravoslavnih. Pronađeno je mnogo primjera iz sljedećih okvira metafora – društveno-politički, mjesni, apstraktni entiteta, dinamike sile, djelovanja, emocije, entiteta, percepcije i predodžbene sheme, međutim u pravoslavnim propovijedima. nije pronađeno

toliko figura kao u katoličkim te je specifični primjer metafore okvira hrane i jedenja (post) evidentiran samo u pravoslavnim propovijedima.

8.3.2. *Analiza ritma*

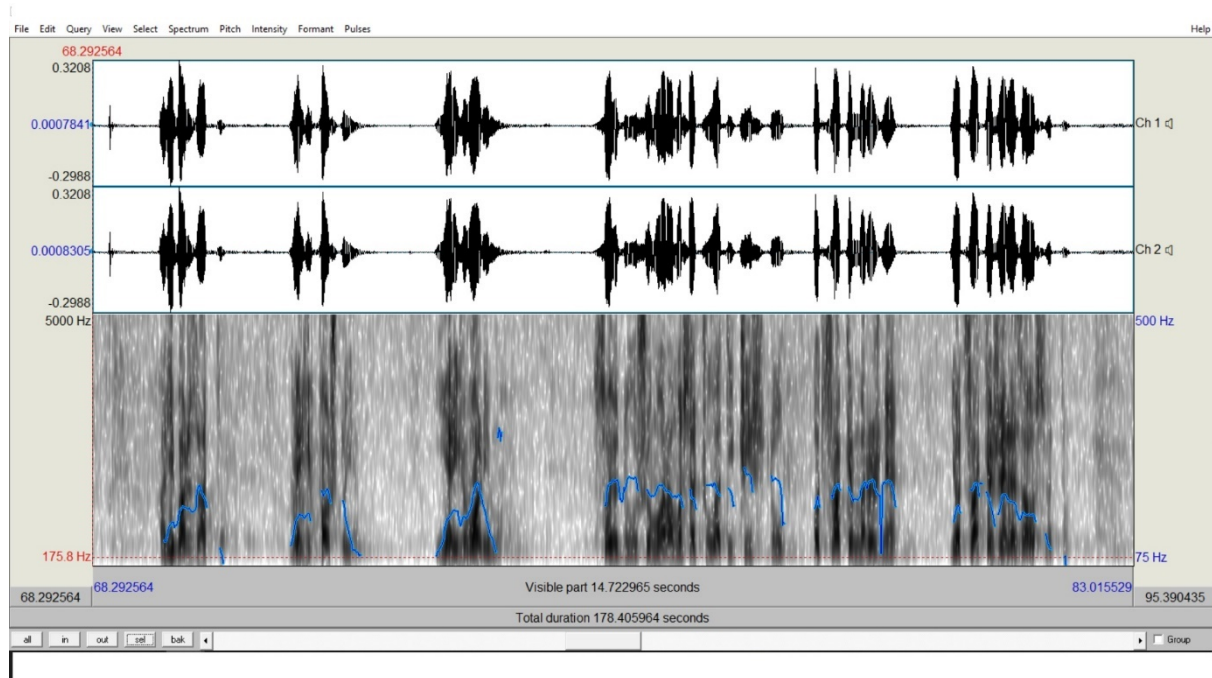
Ritam kao struktura prožima govor. Može se promatrati kao ritam zasebnih riječi, rečenica ili cijelog diskursa. Bitne su i govorne stanke za ritam, ako su preduge i prečeste, može dovesti do segmentiranog, a krajnost toga je umjetan gotovo robotski način govorenja, ili rascjepkanog govora. Prvo što je uočeno kao razlika između dva propovjednika je brzina (tempo) govora. U tempo govora uračunavaju se i govorne stanke stoga je on pokazatelj cjelokupne brzine govorenja. Brzina govora kardinala Kuharića iznosi 2,7 a mitropolita 3,1 slogova u sekundi. Normalna brzina govora iznosi između 4 i 7 sloga a prosjek iznosi 6,3 sloga, dakle iz ovoga je evidentno kako oba govornika imaju znatno sporiju brzinu govora od prosjeka.

Praat analizom uočene su male razlike u ritmu katoličkih i pravoslavni propovijedi međutima razlike su uočene iz razloga što kardinal Kuharić ima pred sobom tekst propovijedi koji je čitao dok je mitropolit Epifanij propovijedao iz glave. Kardinal Kuharić govori srednjim tonom i glasnoćom uz česte promjene intenziteta i tona radi isticanja riječi u ritmičkoj jedinici. Prema Škarićevoj podjeli ritma njegove propovijedi su ritmično-ritmične. Isti je obrazac ritma tijekom cijele propovijedi zbog čega ispada jednolična i monotona. Ritam je isto tako recitatorski. Tako u propovijedi i u složenim rečenicama česte su stanke isticanja a stanke razgraničenja duljeg su trajanja pri čemu je govorna brzina spora. U uvodu propovijedi stanke razgraničenja dosežu trajanje i do 1,5 sekunde, znatno dulje od jedne govorne riječi koliko je srednje trajanje stanke. Održava srednji ton i intenzitet osim u naglašenim jedinicama kada se intenzitet pojačava. Glasnoća govora iznosi 43 dB. Intonacija je prema smjeru promjene tona većinom uzlazna i uzlazno silazna. Početak rečenica uvijek je uzlazni, zatim slijedi ili ravna ili silazna intonacija. Slika broj 1 prikazuje isječak govora spektra iz analize u Praat programu. Prikazuje sintaktički jednu rečenicu i pet ritmičkih jedinica. Rečenica glasi:

„Ali baš zato, jer ih poštujemo, jer ih volimo, svoju dušu moramo sačuvati čistu, od svake mržnje i od svake želje za osvetom“.

Rečenica se može podijeliti na šest intonacijskih jedinica što se jasno vidi na slici 1 s očitim pauzama između zasebnih jedinica. Plava linija predstavlja ton odnosno intonaciju

govora. Prve tri jedinice imaju silaznu intonaciju zatim prelazi u visoku koja se održava sve do kraja rečenice.

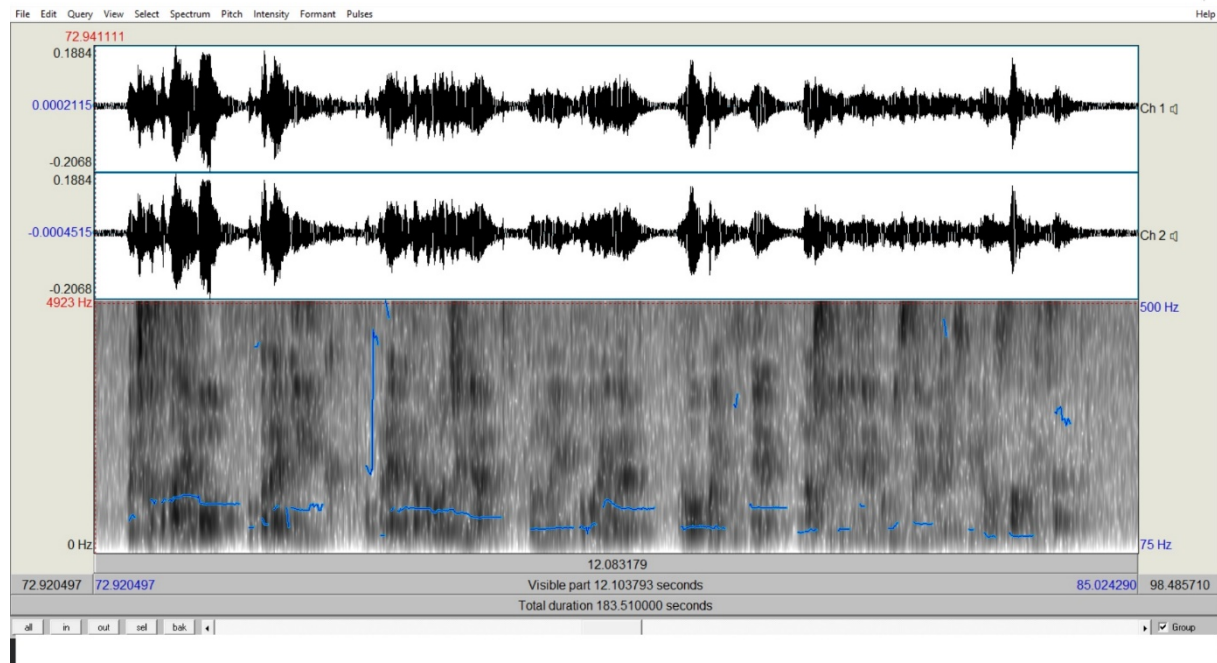
Slika 1: spektrogram isječka govora Franje Kuharića

Mitropolit Epifanij u propovijedima započinje ritmičke jedinice s poprilično niskim tonom koji se povisuje prema sredini i zatim naglo pada prema završetku. Propovijedi mitropolita nemaju stanki isticanja a stanke razgraničenja vrlo su kratke. Brzina govora je spora i smirena no smatram da je bitno za napomenuti da je mitropolit Epifanij propovijedao napamet ili „iz glave“ i vjerujem da je to utjecalo na njegov ritam i tempo govora. Prisutne su povremene stanke procesiranja, trenutak oklijevanja u kojem se nije mogao odlučiti kako nastaviti misao. Stoga zato što govori na pamet ne može postići jednak monoton ritam kao kardinal Kuharić. Razlikuju se i po intonacijskim promjenama. Intonacija je mješovita odnosno uzlazno-silazna-uzlazna no ponegdje se ostvari kao ravna s intonacijskim skokom naglašenog sloga. Stanke su značajno kraće od Kuharića no govorni tempo je i dalje sporiji od uobičajenog (3,1 sloga po sekundi). To objašnjavam time što mitropolit Epifanij govori napamet pa koristi sporiji tempo kako bi lakše kontrolirao to što govori. Glasnoća govora iznosi otprilike 40 dB.

Slika broj 2 nudi pregled ritma rečenice koja glasi: „Večeras se prisjećamo prethodne godine, prethodne nagrade u kojoj smo govorili o našoj jedinoj lokalnoj Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi.“ i transliterirana verzija: „Vechora zhadayemo poperedniy rik, poperednye nahorodzhennya to my hovoryly pro maybutnye nashoyi yedynoyi pomisnoyi Ukrayins'koyi pravoslavnoyi tserkvi“.

Kako bi bilo jasnije potrebno je napomenuti kako je prisutnost više šuma u spektrogramu zbog lošije audio kvalitete a ne govornikova glasa.

Na priloženoj slici 2 možemo vidjeti koliko su stanke u govoru Epifanija kraće i nejasnije u odnosu na stanke kod Kuharića. Intonacija je uzlazno-silazna-uzlazna u cijeloj rečenici s naglim padom pri kraju ne samo intonacije, nego i tona i glasnoće govora.

Slika 2: spektrogram isječka govora Epifanija

Ako kao osnovnu ritmičku jedinicu uzmemo intonacijsku jedinicu koja je odijeljena stankama može se primijetiti nekoliko stvari. Ritmičke jedinice u propovijedi izraženije su i jasnije odijeljene stankama kod kardinala Kuharića te imaju pravilnije promijene intenziteta nego li mitropolit Epifanij. Prema ovome zaključujem kako određene razlike koje postoje u ritmičkom ostvarenju katoličkih i pravoslavnih propovijedi nisu dovoljne da bi katolička ili pravoslavna propovijed imale svoj specifičan ritam zato što pronađene razlike nisu produkt osobitosti jednog ili drugog ritma već zato što se jedan govornik koristio pisanim tekstom dok drugi nije. To što se razlikuju po ritmičnim jedinicama, intonaciji i intenzitetu pripisujem

govornikovim sposobnostima odnosno osobitostima s jedne strane i govorenje različitim jezicima s druge strane. Zasigurno postoje katolički propovjednici koji govore slično poput mitropolita Epifanija i obrnuto – pravoslavni propovjednici poput Kuharića. Prije konačnog zaključka htio bih naglasiti kako oba govornika imaju harmoničan i ugodan glas. K tome, mitropolit Epifanij ima pojačana više frekvencije spektra, od 2000 pa sve do 5000 Hz-a što je poželjna karakteristika kod javnih govornika. Kardinal Kuharić nema toliko izražene visoke frekvencije međutim on je zato stabilniji i izraženiji u nižim frekvencijskim područjima – između 330 i 1500 Hz-a. Sveukupan dojam oba govornika je u redu no ne i odličan.

Zaključujem da prema analizi, iako postoje određene razlike u propovijedima, one su u globalnom planu zanemarive ili nedovoljno jake da bi se smatrale razlikovnim. Smatram kako bi prosječna osoba bilo kojeg govornog područja, isključujući hrvatsko i ukrajinsko, shvatila kako se radi o istoj ili sličnoj vrsti govora zato što dijele mnogo više sličnosti nego li različitosti.

9. Metodički pristup temi i primjena u nastavi

Rad je interdisciplinarnog tipa i objedinjuje više elemenata koji se mogu primijeniti u nastavi na nekoliko predmeta – hrvatski jezik, vjeronauk ili povijesti. Stilske figure i ritam govora mogu se poučavati u nastavi hrvatskog jezika, karakteristike i obilježja crkvenih propovijedi mogu se primijeniti u nastavi vjeronauka, a društveno-politički razvoj Hrvatske i Ukrajine te njihove sličnosti i povezanosti tema su za nastavu povijesti.

Rad se bazira na analizi stilskih figura i prozodije tj. ritmu govora i stoga je tema najprimjerenija nastavi hrvatskog jezika. Prema nacionalnom kurikulumu stilaska obilježja jezika počinju se poučavati već od prvog razreda. Razlog tome je da učenici mogu raspoznati gramatičke oblike riječi i rečenica od stilskih na temelju književnih tekstova. Uočavanje ritma, rime i usporedbe u nastavu se uvodi u 3. razredu osnovne škole i obrađuje se kroz dječju poeziju. U 4. razredu osnovne škole definira se ritma kao dio prozodije. Prema kurikulumu, uvođenjem gore navedenih stilskih i prozodijskih elemenata u nastavu nižih razreda osnovne škole, jasno je vidljivo da su sastavni i bitni dio procesa obrazovanja nastavnog programa hrvatskog jezika. Viši razredi osnovne škole (7. i 8.) obrađuju stilistiku i prozodijska obilježja na kompliciranijim i zahtjevnijim tekstovima (npr. Odiseja i Ilijada). U sedmom razredu osnovne škole detaljnije se uči o stilskim figurama te se od učenika očekuje moć i znanje raspoznavanja kao i pronalaska figura metafora i hiperbola u tekstu (i ostale npr. retoričko pitanje). S obzirom na to da je vjeronauk dio obrazovnog sustava i izbornog

predmeta u osnovnoj i srednjoj školi, analiza propovijedi može biti zanimljiva i korisna za učenikovo shvaćanje prenesene svećenikove poruke. Nastavna jedinica bit će primjenjena na 7. razredu osnovne škole s obzirom na razinu znanja koje učenik u toj dobi ima.

Nastavni sat razrađen je prema Bloomovoj taksonomiji znanja. Ona je godinama znanstveno provjeravana, korištena i dorađivana i najviše se koristi pri razradi nastavnog sata. Razdjeljuje razine znanja koja učenik može doseći. Najniža razina je dosjećivanje, učenik može ponoviti ili definirati što je vidio ili čuo no ne mora razumjeti, zatim razina shvaćanja kada učenik može dati svoje primjere, kategorizirati na temelju zadanog obilježja, te naposljetku najviša razina je primjena stečenog znanja, učenik može samostalno koristiti naučeno znanje. Za svaku višu razinu potrebno je složenije razmišljanje i intelektualne sposobnosti. Testovi u školama najčešće provjeravaju osnovnu razinu a to je dosjećivanje odnosno puka reprodukcija zapamćenih informacija. Kako bi obrazovanje bilo potpuno potrebno je potaknuti učenike na korištenje mišljenja više razine. Nekim učenicima je potrebno više stimulacije od drugih stoga nastavnik treba to imati na umu pri sastavljanju nastavne jedinice.

Tema predloženog nastavnog sata bit će stilske figure – metafora i hiperbola. U nastavku slijedi tablica razrade jednog nastavnog sata za sedmi razred osnovne škole.

Pisana priprema za nastavu hrvatskog jezika

Razredni odjel:	7. razred
Nastavni predmet:	Hrvatski jezik
Naziv nastavne jedinice:	Stilske figure – metafora i hiperbola
Nastavno područje:	Stilistika
Nastavni oblici:	Metoda frontalnog rada, razgovor, rad u paru
Ključni pojmovi:	Stilska figura, metafora, hiperbola, propovijedi
Nastavni izvori:	Udžbenik hrvatskog jezika, tekst propovijedi kardinala Kuharića
Nastavna sredstva:	Udžbenik, računalo, uručak za učenike
Zadaće sata:	Učenik će:
a) obrazovne	<ul style="list-style-type: none"> • naučiti razlikovati stilske figure na temelju njihovih karakteristika i definicija (metafora i hiperbola) • prepoznati i pronaći naučene stilske figure u zadanom tekstu

	<ul style="list-style-type: none"> • koristiti stilske figura • razlikovati uloge stilskih figura unutar književnih djela i propovijedi
b) odgojne	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje radnih navika i logičkog mišljenja • stvaranje pozitivnog odnosa prema radu • razvoj interakcije, kooperacije i komunikacije s drugima pomoću rada u paru
c) funkcionalne	<ul style="list-style-type: none"> • ovladavanje pojmovima iz stilistike • pravilno razlikovanje pojedinih stilskih figura • učenik će moći uobličiti svoju priču, osjećaje i misli koristeći se figurama • napisati kratak tekst začinjen figurama metafore i hiperbole
d) komunikacijske	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati sposobnost aktivnog slušanja, razgovora s parom u radu • naučiti ukrasiti svoj govor stilskim figurama

Tijek nastavnog sata

1. Uvodni dio sata (5 min)

a) Najava teme sata; učenike se upoznaje s temom koja će se obrađivati na satu i s materijalom koji im je uručen.

b) Na početku nastave učenicima se prilažu 2 uručka. Jedan se sastoji od podjele i definicije stilskih figura (figure dikcije, figure konstrukcije, figure riječi, figure misli, figure diskursa), a na drugom se nalaze po dva tekstualni zapisa Kuharićevih propovijedi.

2. Glavni dio (30 min)

- a) Frontalnim načinom rada najprije se učenicima se objašnjavaju razlike između kategorija stilskih figura te se daju primjeri za svaku od njih. Kroz razgovor pokušava se učenike navesti na razmišljanje kako bi samo osmislili primjer za svaku od spomenutih stilskih figura – u ovom slučaju figura metafore i hiperbole.
- b) Prikazati kratak video isječak propovijedi kardinala Kuharića trajanja otprilike 5 min da učenici dobiju uvid kako zvuče. Na temelju video zapisa kroz razgovor s učenicima utvrditi koje figure su se pojavile u propovijedi.
- c) Nakon razgovora podijeliti učenike u parove i objasniti što se očekuje od njih radom u paru. Svaki od učenika će pročitati tekst jedan od ulomaka propovijedi s uručka i pronaći tražene figure u tekstu. Vrijeme za zadatak 10 minuta.
- d) Zadnjih pet minuta glavnog dijela jedan od para izlaže koje figure su pronašli u tekstovima te kratko objasniti zašto misle da su to figure.

3. Završetak

- a) Kratka provjera naučenog tako što nastavnik postavlja pitanja a učenici odgovaraju pomoću uručaka i svojih bilješki iz rada u paru.
- b) Zadavanje domaće zadaće – učenici trebaju osmisliti i napisati kratak tekst koristeći se figurama metafore i hiperbole. Kao pomoć pri domaćem radu dati im primjer video zapisa propovijedi kardinala Kuharića.

10. Zaključak

Cilj rada bila je analiza crkvenih propovijedi na primjerima kršćanske i pravoslavne vjere. Govori kardinala Franje Kuharića nastali za vrijeme ratnog stanja u Hrvatskoj 1990.-ih godina, uzeti su za primjer katoličkih propovijedi. Za ogledni primjera pravoslavnih propovijedi obrađeni su govori mitroplita Epifanija nastali tijekom ratnog stanja u Ukrajini od 2014. do danas.

Razlike između propovijedi analizirane su kroz retoričke karakteristike stilskih i prozodijskih elemenata s naglaskom na meteforu i hiperbolu te ritam govora. U obrađenim i transkribiranim govorima vidno je da su katoličke propovijedi stilski obojenije. Pronađeno je više različitih primjera korištenja metafore i hiperbole, pri čemu se hiperbole koriste u znatno manjoj mjeri nego što je očekivano. Kardinal Kuharić se u svim propovijedima koristi jačim metaforama ne bi li pojačao učinak izgovorenih riječi na publiku. Mitropolit Epifanij stilskim figurama koristi se u nešto manjoj mjeri. Njegov govor nije ukrašen kao što je to onaj od kardinala Franje Kuharića.

Razlika u ritmu govora također je uočena što proizlazi ne iz različitih načina propovijedanja već zbog (ne)korištenja pisanog teksta. Naime, mitropolit Epifanij svoje propovijedi iznosio je iz glave na licu mjesta za razliku od kardinala Kuharića koji je koristio unaprijed sastavljenu propovijed i imao pred sobom pisani tekst. Kod sastavljenog i pripremljenog govora, kakav ima kardinal Kuharić, lakše je ostvariti ujednačen i predvidljiv ritam. Mitropolit Epifanij nasuprot ima češće promijene intonacije i intenziteta, a stanke su kraće. Pravoslavne propovijedi iznesene su više razgovornim načinom govorenja, ne odaje se dojam svečanosti propovijedi, dok se svečanost itekako osjeti u katoličkim. Ritmičke jedinice u propovijedi izraženije su i jasnije odijeljene stankama kod kardinala Kuharića. Imaju pravilnije promijene intenziteta nego li mitropolit Epifanij.

Iz svega priloženog može se zaključiti kako postoje određene razlike u stilstičkom i ritmičkom ostvarenju katoličkih i pravoslavnih propovijedi. Utvrđene razlike same po sebi nisu dovoljne da bi katolička ili pravoslavna propovijed imala svoj specifičan stil i ritam. To što se diferenciraju po ritmičnim jedinicama, intonaciji i intenzitetu pripisujem govorničkim sposobnostima. Prema provedenom istraživanju zaključujem da ne postoji zaseban govorni stil između katoličkih i pravoslavnih propovijedi.

Popis literature:

1. Aristotel (1989). *Retorika*, prev. M. Višić, Zagreb: Naprijed.
2. Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bilous, O.M. (2013). *Teoriya i tekhnolohiya perekladu*. Kirovograd
4. Bognar, L. Matijević, M. (2005), *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
5. Brajša, P. (1999). *Kako se propovijeda, a kako bi trebalo propovijedati u našim crkvama*//Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije 127 (Broj 10): 646-655
URL:
<https://loomen.carnet.hr/mod/wiki/viewversion.php?pageid=379&versionid=2104>
(datum pristupa: 18.5.2020.)
6. Bremer, T. (2019). *Koncept autokefalije u pravoslavlju na primjeru pravoslavne crkve u Ukrajini*. Crkva u svijetu : Crkva u svijetu, Vol. 54 No. 4. str 570-586
URL: <https://hrcak.srce.hr/230493> (datum pristupa: 23.5.2020.)
7. Broadus, W.A. (2000). *On the Preparation and Delivery of Sermons*. Lafayette :Sovereign Grace Publishers, Inc.
8. Ciceron (2002). *O govorniku*. Zagreb: Matica hrvatska.
9. Craddock. F. B. (1985). *Preaching*. USA: Abingodon Press
10. Damjanović, S. (2003). *Staroslavenski jezik; Četvrto, popravljeno i dopunjeno izdanje*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
11. Demeshchuk, A. (2019). *Development of Ukrainian-Croatian relations after 1991*. European philosophical and historical discourse, Volume 5 Issue 4, str. 33-38
URL: https://ephd.cz/wp-content/uploads/2019/ephd_2019_5_4/ephd_2019_5_4.pdf#page=33 (datum pristupa: 23.5.2020.)
12. Dušica, P. (2007). *Kultura govora*. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Pirot
13. Danylenko, A., Vakulenko, S. (1995). *Ukrainian*. Languages of the World/Materials, 5. München: Lincom Europa
14. Etymolohichnyy slovnyk Ukrayins'koyi movy v 6 t. // АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. — К.: Наук. думка, 1982.
URL: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm (datum pristupa: 22.5.2020.)

15. Fasmer, M. (1938-1950). *Etimologičeskiy slovár' rússkogo yazyká*
URL: <https://gufo.me/dict/vasmer> (datum pristupa: 22.5.2020.)
16. Guberina, P. (2016). *Stilistika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
17. Ivir, V. (1978). *Teorija i tehnika prevodenja*. Sremski Karlovci: centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci
18. Jaffe. C. (2001). *Public Speaking – Concepts and Skills for a Diverse Society*. Third edition. Boston: Wadsworth Publishing Company
19. Koptilov, V. (2003). *Teorija i praktyka perekladu: navčal'nyj posibnyk*. Kyjiv: Junivers
20. Kvintilijan (1985). *Obrazovanje govornika*. Sarajevo: Veselin Masleša
21. Mamrak, A.V., (2009). *Vstup do teoriyi perekladu*. Kijev, Tsentr uchbovoyi literatury
URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Mamrak_Alla/Vstup_do_teorii_perekladu.pdf
(datum pristupa: 20.5.2020.)
22. Meyer, M., Maria Carrilho, M., Timmermans, B. (2008). *Povijest retorike od Grka do naših dana*. Zagreb: Disput
23. Mihaljević, M. (2002). *Slavenska poredbena gramatika, 1. dio, Uvod i fonologija*. Zagreb, Školska knjiga
24. Murphy, J. J. (1981). *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*. Los Angeles: California Press
25. Pavlyuk, N.V., Milova, O. Ye. (2017). *Perekladats'ka praktyka*. Kijev KUBG
URL:
http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21281/1/O_Milova_N_Pavliuk_PPMR_IF.pdf
(datum pristupa: 20.5.2020.)
26. Shevchenko, N. (2015). L'histoire du bilinguisme en Ukraine et son rôle dans la crise politique d'aujourd'hui. *Cahiers Sens public*, no 17-18,(1), 203-225.
URL: <https://www.cairn.info/revue-cahiers-sens-public-2015-1-page-203.htm> (datum pristupa: 22.5.2020.)
27. Škarić, I. (2000). *Temeljci suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga
28. Škarić, I. (2009). *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
29. Škarić, I., Babić S., Brozović D., Moguš M., Pavešić S., Težk S. (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog književnog jezika: Fonetika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU Globus
30. Solar, M. (1977). *Teorija književnosti*. Zagreb. Školska knjiga

31. Sveti Augustin, *De doctrina Christiana*
 URL: <https://faculty.georgetown.edu/jod/augustine/ddc.html>
32. Vinet, A. (1858.). *Homiletics; or The theory of Preaching*. Edinburgh. T. & T. Clark
33. Kišiček, G. (2010.) *Retorička analiza svećeničkih propovijedi* // *Diacovensia* : teološki prilozi, Vol. 18 No. 3, 2010., str. 537-550
 URL: <https://hrcak.srce.hr/62308> (datum pristupa: 18.5.2020.)
34. Kišiček, G. *Savjeti za propovijedi*
35. Kišiček, G. (2012). *Profiliranje publike u propovijedi (analiza govora svećenika mladima)*. *Diacovensia* : teološki prilozi, Vol. 20 No. 2, 2012. str. 187-200
 URL: <https://hrcak.srce.hr/86474> (datum pristupa: 19.5.2020.)
36. Puryayeva, N.B., *Slovnnyk tserkovno-obryadovoyi terminolohiyi* URL: :
https://slovnnyk.me/dict/rite_terms (datum pristupa: 22.5.2020.)
37. Raguž, I. (2010). *Sustavno-teološko promišljanje o propovijedi*. *Diacovensia*: teološki prilozi, Vol. 18 No. 3, 2010. str. 501-516
 URL: <https://hrcak.srce.hr/62306> (datum pristupa: 18.5.2020.)
38. Rosandić, D. (2003). Kurikuluski metodički obzori Zagreb: Školske novine.(odabrana poglavlja, str. 89 – 108)
39. Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II P-Ž*. Zagreb, Matica Hrvatska
40. Selihey, P. O. (2014). *Etymolohichnyy slovnnyk zapozychenykh sufiksiv i sufiksoyidiv v ukrayins'kiy movi*. Kijev, Akadempriodyka
 URL: http://irbisbuu.gov.ua/cgiin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004902 (datum pristupa: 7.7.2020.)
41. Škiljan, D. (1987). *Pogled u lingvistiku, III. izdanje*. Zagreb, Školska knjiga
42. Težak, S. (1989). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1 i 2*, (odabrana poglavlja). Školska knjiga
43. Timko-Đitko, O., Jusyp Jakymovič, J. (2017). *Historijska gramatika ukrajinskog jezika 1*. Zagreb, FF Press
44. *Zakonik kanonskog prava*. Glas koncila
 URL: http://hbk.hr/wp-content/uploads/2018/11/Zakonik_kanonakoga_prava.pdf
 (datum pristupa: 20.5.2020.)

45. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj

URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (datum pristupa: 24.5.2020)

Retorička analiza katoličkih i pravoslavnih propovijedi

Sažetak

Rad se bavi temom i analizom ukrajinsko-hrvatskih veza sagledanih kroz retoričke i kulturno-političke aspekte. Cilj ovog istraživanja bio je ustvrditi postoji li veza i koje su razlike između ukrajinskih i hrvatskih propovijedi sa specifičnostima ratnog stanja i razdobljem unutar kojih su nastale. Pitanje koje se postavlja koriste li Kardinal Franjo Kuharić i Epifanij Metropolit u svojim propovijedima stilske figure (metafore i hiperbole) i kakav je ritam govora s obzirom na jezične, kulturne i vjerske karakteristike Ukrajine i Hrvatske. Korpus čini šest videozapisa koja su transkribirana, od koji su 3 ukrajinska teksta prevedena na hrvatski jezik. Za potrebe analize ritma govora korišten je računalni program Praat. Rezultati analize ukazuju na to da su katoličke propovijedi za razliku od pravoslavnih stiliziranije s uporabom snažnijih metafora i hiperbola. Ritmički gledano pravoslavne propovijedi su disritmično-ritmične, a katoličke ritmično-ritmične. Na kraju rada raspisana je nastavna jedinica kojom se pokazuje kako se elementi rada mogu primijeniti u nastavi.

Ključne riječi: propovijed, ritam govora, stilske figure, leksik, prevođenje

Rhetorical analysis of Catholic and Orthodox sermons

Summary

The aim of this research was to connect and determine the difference between the Ukrainian and Croatian sermons in the specifics of the state of war, through rhetorical and cultural-political aspects. The main question in thesis is do Cardinal Franjo Kuharić and the Metropolitan Epiphany use stylistic figures (metaphors and hyperboles) in their sermon and what is the rhythm of speech given the linguistic, cultural and religious characteristics. The corpus consists of six videos that have been transcribed, of which 3 Ukrainian texts are translated in the Croatian language. For the purposes of speech rhythm analysis, the Praat computer program was used. The results of the analysis suggest that Catholic sermons contradict Orthodox stylizations using stronger metaphors and hyperbole. Orthodox sermons are disrhythmic-rhythmic, and Catholic sermons rhythmic-rhythmic. At the end of the thesis, a teaching unit is created and shows how the elements of the thesis can be used in school curriculum.

Keywords: sermon, rhythm of speech, stylistic figures, vocabulary, translation

Риторичний аналіз католицьких та православних проповідей

Підсумок

Дипломна робота "Риторичний аналіз католицьких та православних проповідей" має науково-міждисциплінарний характер. Його завдання проаналізувати та дослідити українсько-хорватські зв'язки, що розглядаються через риторичний та культурно-політичний аспекти. Метою цього дослідження було встановити, чи існує зв'язок та які відмінності між українськими та хорватськими проповідями зі специфікою стану війни та періоду, протягом якого вони виникли. Питання полягає в тому, чи Кардинал Франьо Кухарич та Митрополит Епіфаній використовують у своїх проповідях стилістичні фігури (метафори та гіперболи) та який ритм виступу з огляду на мовні, культурні та релігійні особливості, які тісно пов'язують дві країни. Для кращого порівняння проповідей було переписано всі 6 відео, з яких 3 українські. Тексти були перекладені хорватською мовою. Для аналізу ритму мовлення була використана комп'ютерна програма Praat. Результати аналізу свідчать, що католицькі проповіді, на відміну від православних, більш стилізовані при більш частому використанні метафор та гіперболи. Ритмічно кажучи, православні проповіді є аритмічно-ритмічними, а католицькі проповіді - ритмічно-ритмічними. Наприкінці дипломної роботи відображена навчальна одиниця для навчання учнів про елементів з дипломної роботи.

ключові слова: проповідь, ритм мовлення, стилістичні фігури, словниковий запас, переклад

Životopis

Pavle Ljubić, rođen je u Bjelovaru 1990. godine. U Zagrebu 2004. godine upisuje Klasičnu gimnaziju koju završava 2009. godine. Pravni fakultet u Rijeci upisuje 2009. godine, a Filozofski fakultet 2011. U međuvremenu bavi se sportskim aktivnostima, natjecateljski se bavi rukometom, a rekreativno plivanjem. Odlučuje se za studij fonetike radi usavršavanja svoje govorne izvedbe i prezentacije, a studij ukrajinskog jezika odabira iz ljubavi prema učenju egzotičnih jezika. Tijekom studijskih godina radi razne poslove – od rada u sladoledarskoj industriji, skladištima, uredima – do turističkog vođenja grupe ljudi. U tom poslu pronalazi svoju strast te znanje naučeno na studiju fonetike primjenjuje u poslu. Nakon par godina bavljenja autobusnim turama ljeta 2018. prelazi na brodske ture, gdje ostaje i ljeta 2019., gdje dalje brusi svoj zanat i govorničku vještinu potrebnu za bavljanje takvim tipom posla. Osoba je koja voli rad, druženje i komunikaciju s ljudima, uživa u poučavanju o hrvatskoj kulturi i običajima, stremi avanturama, vodi aktivan život. Po završetku fakultetskog obrazovanja planira nastaviti usavršavati svoje ljudske i govorničke vještine preko radionica, tečajeva a nadasve razgovorom i druženjem s ljudima iz cijeloga svijeta. Jedan od snova mu je biciklom proći obalu Crnog mora radi stjecanja životnog iskustva, znanja i novih spoznaja o sebi i životu.

Prilozi

1) Epifanij

Проповідь Настоятеля ПЦУ Митрополита Епіфанія на урочистостях у Свято-Успенському соборі Полтави // Propovijed vrhovnog poglavara UPC Mitropolita Epifanija na svečanosti u Sveto Uspen'skoj katedrali u Poltavi

<https://www.youtube.com/watch?v=jjTTxFajz7I>

Preveo: Pavle Ljubić

Дорогі браті і сестрі сьогодні ми вшануємо пам'ять святого преподобного Паїсія Величковського. Пам'ять того хто є вихідцем саме з цих земель, тут виховувався і тут батько його був настоятелем цього прекрасного Успенського собору. Собору який був зруйнований, але постав із руїн сьогодні ми з вами разом тут підносимо свої молитви до Бога дякуючи йому, а також підносимо свої молитви цього великого святого преподобного отця Паїсія який став зразком для наслідування. Ось щойно ми чули з вами із апостольського читання. Пам'ятайте наставників ваших які проповідували вам свого. І пам'ятаючи кончину життя їхнього наслідуйте їх. Ми маємо з вами безліч святих. Святих які канонізовані православною церквою і є зразком для кожного із нас для наслідування у благочестивому житті. Бо кожен із нас прямує тією дорогою яка повинна привести усіх нас до спасіння. Якщо ми згадаємо житіє святого преподобного Паїсія то побачимо що він шукав того чого той час не міг ніде знайти. Він шукав найперше духовного вдосконалення. Він навчався в Києво-Могилянській академії і протягом навчання прагнув віднайти себе в одному із монастирів. Він відвідував монастирів спілкувався з старцями і з ченцями, але не міг знайти того місця яке би стало для нього місцем духовного осілу. І ось навіть не завершивши навчання в академії він іде на святую гору Афон. Там знаходить те чого він прагнув починає найперше свою духовну боротьбу, боротьбу і своїми пристрастями і своїми гріхами. І він настільки вирізнявся з поміж іншої братії на святій горі Афон що зібрав навколо себе багато тих які отверзалися разом ізнову. Тоді братія просила щоб він прийняв священничий сан. Він не погоджувався, але все ж таки погодився і навколо себе згортував дуже багато тих які прагнули усамітнення тих які прагнули духовного вдосконалення. Але і там він тривалий час не перебував, а повернувся в землі сучасної Молдови де також в одному із монастирів осівши навколо зібрав велику і численну братію. Потім він став ігуменом Нямецького монастиря як ми знаємо де в час його

перебування як ігумена подвизалися сотні ченців. Ченців яких він спонукав до духовного життя. Спонукав, наставляв, а також займався і перекладацькою діяльністю. Ми знаємо що саме ним було перекладено на слов'янську мову Добротолюбіє а також і багато інших творів. Тобто він був зразковим монахом, вдосконалювався в добрі і вів боротьбу своїми пристрастями та гріхами. І в той час він справді відновив той інститут який був втрачений. Інститут старчества тобто духовного наставництва тих старших ченців які духовно вдосконалились виклинали з свого життя гріх і могли наставляти інших. Тому справді він є тим світичем нашої православної церкви на який повинні споглядати найперше ченці які прагнуть присвятити своє життя повністю богові монастирів і не тільки бо кожен православний християнин також повинен брати і життя того святого чи с корисним для власного вдосконалення. Тому кожен із нас бачачи цього святого які був вихідцем із цих земель. Він тут народився у всьому подібний до нас. Був звичайною людиною, але досяг святості і став зразком для наслідування. Він мав ревну і непохитну віру. Він мав послуг і смирення, бо без послугу і смирення він би не досягнув таких духовних висот. Тому ті чесноти повинні бути присутні в житті кожного християнина. Бо кожен християнин живучі тут у плоті на землі має той час які дається кожному і повинен використати його для того щоб наслідувати вічне і блаженне життя. А святий преподобний Паїсій є ніби тією зіркою на небосхилі який веде нас правильною дорогою. Бо кожен обирає свій шлях. Шлях вузький і тернистий який веде до блаженного і вічного життя чи навпаки шлях широкий і просторий який веде до загибелі. І ми бачимо що у сучасному житті більше людей обирають шлях широкий. Шлях то який приємний тут у тимчасовому житті. Шлях який легкий, шлях який тут приносить певний комфорт у тимчасовому житті. Але, як сказав Господь, чи царство Боже береться силою? Тобто потрібно багато зробити для того щоб спадкувати вічне і блаженне життя. Потрібно крутитися, потрібно молитися, потрібно поститися. І саме і сьогоднішнього дня ми з вами розпочинаємо благодатні дні різдвяного посту. Бо вчора ми згадували пам'ять святого апостола Филипа. Вчора були заговини, а протягом наступних сорока днів ми з вами готуємось до зустрічі величного свята і у справі нашого спасіння це Різдва Господа нашого Ісуса Христа. Свята яке справді облавок, початок нашому спасінню. Тому що у світ приходить спаситель які звершує справу нашого спасіння. Тобто ми з вами маємо можливість увійти у царство Боже, але для того щоб увійти потрібно багато докласти зусиль. І саме в дні посту ми з вами повинні духовно зростати, вдосконалюватись і ставати кращими, каятись у своїх гріхах просити прощення від Бога, а також прощати своїх ближніх..... Любов до своїх ближніх і любов

до бога. Про ці це любов дійсно між собою пов'язана. Ми говоримо про те що ми любимо Бога. Але якщо ми не любимо тих які оточують нас то ми не можемо сказати що ми любимо Бога. Бо як ми можемо любити того кого не бачимо, а ненавидіти того кого бачимо. Бо святий апостол і євангеліст Йован богослов сказав про це, що ми не можемо любити Бога якого не бачимо не полюбивши ближнього якого ми повсякденно бачимо зустрічаємо і повинні відкликатися на їхні певні скорботи. Бо якщо ми оглянемось навколо та побачимо що таких навколо нас є багато. Тих, по відношенню до кого ми повинні проявляти любов, повинні проявляти турботу, повинні допомагати їм у скрутний час. Якщо ми будемо такими добрими люблячими відповідальними то побачимо що світ навколо нас також стає кращим, світ навколо нас преображається. Бо від нас також залежить багато. Якщо ми будемо спасатися то навколо нас також багато спасеться. Бо ми будемо зразком для наслідування для всіх які оточують нас. Тому сьогодні коли ми ступаємо в дні Різдвяного посту вшановуємо пам'ять святого преподобного Паїсія Величковського будемо пам'ятати на те що Господь очікує нашого покаяння. Господь очікує що ми станемо кращими ми переосмислимо своє життя і якщо в ньому були помилки, якщо у ньому були падіння то ми будемо все робити для того щоб у майбутньому цього не було. Тому будемо дякувати Богові що Господь турбується про нас, Господь є милостивий до нас і завжди благодіє у нашому житті. А маючи добрий зразок святого преподобного Паїсія Величковського будемо і надалі звертатися до нього у своїх молитвах. Щоб він був добрим наставником щоб ми споглядаючи на його житіє вдосконалювались у добрі, були смиренними і надалі будували цей нелегкий шлях який приведе кожного із нас до спасіння, амінь. Слава Ісусу Христу.

Dragi braćo i sestre danas obilježavamo sjećanje na svetog preuzvišenog Pajsija Velichkovskog. Sjećanje na onoga koji je potekao iz upravo iz ovih krajeva, koji je ovdje odgojen i čiji je otac bio župnik ove prekrasne Katedrale Uznesenja. Katedrale koja je bila ruševina i iz ruševina nastala, danas ovdje zajedno prinosimo svoje molitve Bogu zahvaljujući mu, također prinosimo svoje molitve velikom svetom preuzvišenom ocu Pajsija koji je postao uzorom poistovjećivanja. Upravo smo čuli iz apostolskog čitanja. Sjetite se propovijedi svojih učitelja. I sjećajući se njihove smrti, oponašajte njihov život. Mi imamo mnogo svetaca. Svetaca koji su kanonizirani u pravoslavnoj crkvi i koji su nam primjeri za imitaciju pobožnog života. Jer svatko od nas upravlja svojim putem koji bi trebao dovesti svih nas do spasenja. Ako se prisjetimo života svetog preuzvišenog Pajisija možemo primijetiti kako je on

tražio to što u to vrijeme nije mogao nigdje pronaći. On je najprije tražio duhovni napredak. Obrazovao se u Kijevo-Mogiljanskoj akademiji i tijekom svog obrazovanja stremio je naći svoje mjesto u jednom od manastira. Posjećivao je manastire, razgovarao sa isposnicima i svećenicima no nije mogao naći takvo mjesto koje bi postalo mjesto njegove duhovne snage. I tako, prije završetka svog obrazovanja u akademiji on odlazi na Svetu Goru Atos. Tamo je pronašao ono čemu je stremio, najprije počinje svoju duhovnu borbu te borbu sa svojim strastima i grijesima. On se je toliko razlikovao među ostalom braćom na svetoj gori Aton da se zajedno okružio s mnogo onih koji su se ponovno prolazili put meditacije i otuđenja. Tada su ga braća molila da prihvati svećeničko pomazanje. On se s tim nije složio no ipak dogovorio se i okružio se s jako puno onih koji su težili samoći i duhovnom napretku. Međutim ni tamo se nije zadržao dugo vremena već je otišao u zemlju današnje Moldavije, gdje se nastanio u jednom od manastira, i okupio oko sebe raznu i brojnu braću. Zatim je postao opatom Neamtskog manastira u koji se, kao što znamo, tijekom njegova vođenja manastira doselilo stotine redovnika. Redovnike koje je potaknuo na duhovni život, poticao je, poučavao, a također se i sam bavio prevodilačkim radom. Znamo kako je on preveo na slavenski jezik Filokaliju a također i mnogo drugih djela. Dakle bio je uzoran monah koji se poboljšavao u dobroti i vodio borbu svojim strastima i grijesima. I u to vrijeme zaista je obnovio taj institut koji je bio izgubljen. Institut isposništva odnosno duhovne obnove za starije redovnike koji su kroz duhovnu obnovu izbacili grijeh iz svog života te su mogli podučavati druge. Zato je on istinsko svjetlo naše pravoslavne crkve koje bi prvenstveno trebali gledati redovnici koji žele posvetiti svoj život bogu u manastirima, ali ne samo oni već i svaki pravoslavni kršćanin bi trebao uzeti svetčev život za vlastito poboljšanje. Stoga je svatko od nas vidio ovog svetca koji je potekao iz ove zemlje. Rođen je ovdje, i u svemu je poput svih nas. Bio je obični čovjek ali je dosegnuo svetost i postao obrazac (uzor) ponašanja. Imao je odrješitu i nepokolebljivu vjeru. Imao je dobrotu i poniznost jer bez dobrote i poniznosti ne bi dosegnuo takve duhovne visine. Zato te vrijednosti trebaju biti u životu svakog kršćanina. Jer svaki kršćanin koji tjelesno živi na zemlji ima, kao svaki, vremena i treba svoje vrijeme iskoristiti kako bi dosegnuo vječni i blagoslovljeni život. A sveti preuzvišeni Pajisij poput zvijezde na nebu vodi nas na pravilni put. Jer svaki od nas bira svoj put. Put koji nas vodi do blagoslovljenog i vječnog života je uzak i trnovit dok široki i prostrani put vodi do propasti. I vidimo kako u danas više ljudi bira široki put. Put koji je ugodan u privremenom životu. No, kao što je rekao Gospodin, dolazi li se do kraljevstva Božjeg silom? Stoga potrebno je mnogo toga učiniti kako bi naslijedili vječni i blagoslovljeni život. Potrebno je promišljati, potrebno je moliti se, potrebno je postiti. I tako danas mi

počinjemo blagoslovljene dane božićnog posta. Jer jučer smo se prisjetili sjećanja svetog apostola Filipa. Jučer je bio zadnji dan prije posta, a tijekom idućih četrdeset dana pripremamo se do susreta s velikim blagdanom i našim spasenjem – rođenjem Gospodina našeg Isusa Krista, blagdanom koji je naš oslonac, početak je našeg spasenja. Zato, jer na svijet dolazi spasitelj koji završava put našeg spasenja. Stoga imamo mogućnost ući u kraljevstvo Božje, ali da bi ušli treba se jako potruditi. I u danima posta trebali bi duhovno napredovati, usavršavati se i postati boljim, kajati se i tražiti oprost od Boga, a također opraštati svojim bližnjima. Ljubav prema svojim bližnjima i ljubav prema Bogu. Jer te dvije ljubavi u stvari jesu povezane. Govorimo o tome kako ljubimo Boga. No ako ne ljubimo te koji nas okružuju, onda ne možemo govoriti kako ljubimo Boga. Jer kako možemo ljubiti onoga kojeg ne vidimo, a mrzimo onog kojeg vidimo. Sveti apostol i propovjednik Ivan teolog govorio je kako ne možemo ljubiti Boga kojeg ne vidimo ako ne ljubimo svoje bližnje koje svakodnevno vidimo i susrećemo, ako ne odgovaramo na njihove teškoće. Jer ako se osvrnemo oko sebe vidimo kako je mnogo takvih oko nas. Takvih prema kojima trebamo pokazivati ljubav, pokazivati brigu, trebamo pomagati u teškim vremenima. Ako budemo tako dobri, puni ljubavi, odgovorni primijetiti ćemo da svijet oko nas također postaje ljepšim, svijet oko nas se mijenja. Jer o nama također puno toga ovisi. Ako se sami iskupimo i oko nas će se puno iskupiti. Jer mi ćemo postati primjerom za poistovjećivanje svima koji nas okružuju. Stoga danas kada ulazimo u dane božićnog posta i obilježavamo sjećanje na svetog preuzvišenog Pajisija Velichkovskog trebamo se sjetiti kako Gospodin očekuje naše pokajanje. Gospodin očekuje od nas da budemo boljim i trebamo promisliti o svom životu i ako je njemu bilo grješaka, ako je u njemu bilo padova trebamo činiti sve kako toga u budućem ne bi bilo. Zato zahvalimo Bogu što se Gospodin brine o nama, Gospodin je milostiv prema nama i zauvijek je podrška u našim životima. I imajući dobar primjer svetog preuzvišenog Pajisija Velichkovskog, nastaviti ćemo mu se obraćati u svojim molitvama. Kako je bio dobar mentor kako bi mi mogli, ugledajući se na njegov život, postati skrušeni i dalje gradili taj težak put koji će dovesti svakoga od nas do spasenja, amen. Slava Isusu Kristu.

2) Epifanij

Проповідь Настоятеля Православної Церкви України Митрополита Епіфанія

<https://www.youtube.com/watch?v=eHOr3GtB4CY>

Почесні отці, шановні представники нашої української влади, дорогі гості. Сьогодні ми справді вшановуємо велику духовну людину. Великого патріота, духовного наставника, богослова, перекладача який в юному віці покинув цю землю, але повернувся через тривалий час. Повернувся сюди на свою рідну землю практично через два століття вже святим. Взірцем для кожного із нас є його житіє. Є радість того що вже маю можливість декілька разів поспіль брати участь у святкуванні і прославленні святого преподобного Паїсія Величковського родився Полтавського. Збираючись на таких урочистих заходах ми з вами обдумуємо, обговорюємо наше майбутнє. Вечора згадаємо попередній рік, попереднє нагородження то ми говорили про майбутнє нашої єдиної помісної Української православної церкви. І для то в той час не міг дати чіткої відповіді чи об'єднаємось ми чи будемо ми мати єдину помісну Українську православну церкву. Наші супротивники говорили про те що Українська церква ніколи не отримає томосу ніколи не отримає визнання з боку Вселенського патріарха. Але ми молилися ми покладали нашу надію на Бога. І не залишились посоромленими тому що Господь почув наші прохання і дав нам великий дар. Дар визнання нашого автокефального статусу з боком Вселенського патріарха який вручив Українській православної церкві томос про автокефалію. Зараз ми будемо незабаром з вами святкувати вже першу річницю нашого буття. Першу річницю нашого...нашої єдності в єдиній помісній православної церкві. І ми з вами справді живемо в такі історичний і відповідальні час. Бо ми є не просто очевидцями, але і співтворцями нашої новітньої історії. Історії вже визнаної помісної Української православної церкви. Церкві яка бере діяльну участь у державотворенні. Бо церква є тією духовною основою на якій у майбутньому ми зможемо побудувати ту державу про яку ми мріємо. Ту державу яка зараз переживає певні складні випробування. Випробування війною на теренах східної України. Війна яка точиться уже шостий рік. Війна яка забрала багато життів наших найкращих синів і дочок. Які проявили невимовну любов до своєї батьківщини до свого народу і до кожного із нас. Бо саме завдяки їхньому героїчному подвигу сьогодні тут ми маємо мирне небо. Ми можемо старатися ми можемо молитися ми можемо планувати своє майбутнє. Тому ми повинні пам'ятати те що на вівтар нашої незалежності покладено дуже багато. І саме завдяки їхньому героїчному подвигу ми й маємо єдину помісну Українську православну церкву. Ми отримали великий духовний дар. Дар який ми повинні утверджувати надалі. Все залежить від нас. Залежить від нашої єдності. Ми зуміли зберегти єдність тому сьогодні можемо констатувати про певні наші успіхи. Бо не дивлячись на той супротив які іде з боку держави агресора

нашого північного сусіда ми здобуваємо і на міжнародному...на міжнародні арені певним здобутті. Ми маємо визнання з боку Елладської православної церкви з боку Олександрійського патріархату, а також кожного разу той чи інші архієрей з інших помісних православних церков бере участь у співслужінні. На Михаїла ми мали представника від Чеської церкви, сьогодні один із ієрархів Болгарської церкви співслужив на канонічній території Елладської православної церкви де згадувалися ім'я предстоятеля Української православної церкви. Ми переконанні щоб всі братній сестрі помісні православні церкви долучаться до того акту який був проголошений Вселенським патріархом. І всі ми разом і надалі будемо єднатися навколо Христа займаючи своє почесне місце п'ятнадцяте в диптиху інших помісних церков. Але попереду нам потрібно ще багато трудитися. Ми здобули визнання ми об'єдналися створивши єдину православну церкву. Але зараз в Україні є багато тих які до кінця ще не усвідомили, що в Україні є визнана помісна Українська православна церква. І завжди ми свідчимо що двері нашої церкви відкриті і наші серця також відкриті до тих які поки що вагаються. Але ми переконанні що божою милостью крок за кроком всі православні українці об'єднуються. Навколо міста Києва є другого нашого духовного Єрусалиму. І всі ми православні Українці будемо і надалі служити Богові служити інтересам нашого Українського народу і служити інтересам нашої Української державі. Державі в якій повинен запанувати справедливий мир. Бо сьогодні ми чуємо звідусіль. Всі прагнуть миру. Ніхто не хоче війни. Але ця війна повинна завершити. Завершитись нашою перемогою. Бо тільки через перемогу ми здобудемо справедливий мир. Ми можемо здобути цей мир, але це буде мир у неволі якого ми не хочемо. Ми хочемо справедливого миру ми хочемо мати єдину незалежну Українську державу. Ми хочемо бути господарями у своєму домі і ми бачимо що Господь нам допомагає і сприяє в цьому. Бо якщо не було б на це волі божої якщо Господь нам не допомагав то ми б не досягали тих успіхів які є у нашому житті. Але всі випробування які випали на долю нашого Українського народу ми повинні прийти достойно. Стати більш духовно сильними, витривалими, єдиними і разом прямувати до розбудови держави і розбудови вже єдиної помісної Української православної церкви. І сьогодні святкуючи пам'ять цього великого преподобного Паїсія Величковського ми повинні бути переконані в тому що ми ідемо правильним шляхом. Бо правильний шлях завжди важкий і тернистий. Паїсій також свого часу шукав — шукав і знайшов. Віднайшов те чого він прагнув і те чого тут не було на цих землях. Він знайшов те чого прагнув тобто він шукав духовного вдосконалення..... Зібрав навколо себе велику кількість подвіжників

сотні, а то можливо навіть і тисячу. В той час Іллінському скиті, на Афоні прагнули бути біля нього, чути його поради і разом, спасатися у монастирів. І потім і в інших місцях, в інших монастирях він також готував велику кількість ченців. І тому зараз і у наш час ми відчуваємо цю потребу. Потребу відродження інституту старчества. І тому справді святий, святий преподобний Паїсій зараз для нашого чернецтва є взірцем. І ми привели в Києві перший форум чернецтва і згадуючи і подвиги святого преподобного Паїсія ми поступово повинні відроджувати ту добру традицію чернецтва вже в наші об'єднані помісні православні церкви. Тому будемо найперше дякувати Богові за те що Господь через ці випробування веде кожного із нас до спасіння. Цей шлях ми неодмінно здолаємо. Він важкий, тернистий, але нам всилу його здолати тому що ми покладаємо нашу надію на бога. А де бог де правда там завжди буває перемога. Тому і надалі будемо звертатися у своїх молитвах до Бога. Вона його підтримка та необхідна щоб надалі творити вже нашу новітню спільну церковну історію. І я вірю що незабаром всі ми будемо разом святкувати нашу найперше духовну перемогу. А від цієї духовної перемоги звичайно що залежить і наша загальна перемога там на сході України. Тому нехай Господь дає всім нам сили разом і надалі розбудовувати нашу єдину європейську демократичну Україну та нашу єдину помісну Українську православну церкву. Слава Ісусу Христу і слава Україні.

Draga braćo, poštovani predstavnici naše ukrajinske vlade, dragi gosti. Danas odajemo počast velikom duhovnom čovjeku. Veliki patriot, duhovni mentor, teolog, prevodilac koji je u mladosti napustio ovu zemlju no vratio se nakon nekog vremena. Vratio se ovdje u svoju domovinu gotovo dva stoljeća kasnije. Za svakoga od nas njegov život je primjer. Raduje me što imam mogućnost već nekoliko puta zaredom sudjelovati u proslavi i slavlju svetog redovnika Pajisija Velychovskog rođen Poltavsky. Okupljanjem na ovom slavlju mi promišljamo i govorimo o našoj budućnosti. Večeras se prisjećamo prethodne godine, prethodne nagrade u kojoj smo govorili o našoj jedinjoj lokalnoj Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi. I zato, u tada nisam mogao dati jasan odgovor hoćemo li se ujediti i hoćemo li imati jedinu lokalnu Ukrajinsku pravoslavnu crkvu. Naši protivnici tvrdili su kako Ukrajinska crkva nikada neće dobiti Tomos i da neće biti nikada priznata od strane Ekumenskog patrijarha. No mi smo se molili i položili svoju nadu u Boga. I nismo završili posramljenima jer je Gospodin čuo naše molitve i podario nam veliki poklon. Poklon priznanja našeg statusa autokefalnosti od strane Ekumenskog patrijarha koji je uručio Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi Tomos o autokefalnosti. Sada ćemo uskoro proslaviti već prvu obljetnicu našeg postojanja. Prvu

obljetnicu našeg...našeg zajedništva u jedinoj nacionalnoj pravoslavnoj crkvi. I zaista svi zajedno živimo u povijesnom i odgovornom vremenu. Jer mi nismo samo svjedoci nego i stvorci naše nove povijesti. Povijesti već priznate jedinstvene Ukrajinske pravoslavne crkve. Crkve koja aktivno sudjeluje u stvaranju države. Jer crkva je takav duhovni temelj na kojem ćemo u budućnosti moći izgraditi onakvu državu kakvu zamišljamo. Tu državu koja sada proživljava određene teške kušnje. Ratne kušnje na prostorima istočne Ukrajine. Rat koji se vodi već šestu godinu. Rat koji je uzeo mnogo života naših najljepših sinova i kćeri. Oni koji su pokazali neopisivu ljubav prema svojoj domovini, prema narodu i prema svakome od nas. Samo zahvaljujući njihovom herojskom podvigu danas ovdje imamo mirno nebo. Možemo pokušavati, možemo se moliti, možemo planirati svoju budućnost. Stoga trebamo zapamtiti što je na oltar naše neovisnosti jako puno položeno. I samo zahvaljujući njihovom herojskom podvigu mi imamo nacionalnu Ukrajinsku pravoslavnu crkvu. Zaprimili smo veliki duhovni dar. Dar koji trebamo i dalje održavati. Sve ovisi o nama. Ovisi o samom jedinstvu. Bili smo u stanju sačuvati naše jedinstvo stoga danas možemo potvrditi naše određene uspjehe. Jer usprkos protivljenju agresora naših sjevernih susjeda mi stječemo na međunarodnom...u međunarodnoj areni stječemo određene rezultate. Imamo priznanja Grčke pravoslavne crkve, Aleksandrijskog patrijarhata, a također ti ili arhijereji drugih lokalnih pravoslavnih crkvi svaki put sudjeluju u koncelebraciji. Na dan Mihovila bio je predstavnik Češke crkve, danas jedan od biskupa Bugarske crkve koncelebrirao je na kanonskom teritoriju Grčke pravoslavne crkve na kojem su spomenuli ime vođe Ukrajinske pravoslavne crkve. Uvjereni smo kako će se sve bratske sestre, nacionalne pravoslavne crkve pridružiti aktu koji je proglasio Ekumenski patrijarh. I nadalje svi skupa ćemo se ujediniti oko Krista zauzimajući počasno petnaesto mjesto u diptihu drugih nacionalnih crkvi. Ali prije toga potrebno je još mnogo rada. Dobili smo priznanje, ujedinili smo se stvorivši jedinu pravoslavnu crkvu. No i sada u Ukrajini ima mnogo onih koji do kraja ne mogu razumjeti kako je u Ukrajini priznata nacionalna Ukrajinska pravoslavna crkva. I zauvijek uvjeravamo da su vrata naše crkve otvorena i što su naša srca također otvorena prema onima koji se još uvije kolebaju. No mi smo uvjereni kako će se uz božju milost, korak po korak, svi pravoslavni Ukrajinci ujediniti oko grada Kijeva, oko našeg drugog duhovnog Jeruzalema. I svi mi pravoslavni Ukrajinci i dalje ćemo služiti Bogu, služiti interesima našeg ukrajinskog naroda i služiti interesima naše ukrajinske države. Države u kojoj treba zavladati pravedni mir. Jer danas mi čujemo odsvakuda. Svi streme miru. Nitko ne želi rat. Ali ovaj rat treba završiti. Završiti našom pobjedom. Jer samo kroz pobjedu dobit ćemo pravedni mir. Možemo dobiti taj mir, ali to će biti mir u zatočeništvu kakvog ne želimo. Mi hoćemo pravedni mir, hoćemo imati jedinstvenu neovisnu Ukrajinsku državu.

Hoćemo biti vladari u svojem domu i vidimo kako nam Bog pomaže i daje podršku u tome. Jer ako tog ne bi bilo u Božjoj volji, ako nam Gospodin ne bi pomagao, mi ne bi ostvarili te uspjehe u našem životu. Sudbina našeg ukrajinskog naroda stavljena je pred kušnju koju trebamo dostojno prihvatiti. Postati više duhovno osnaženi, otporniji, jedinstveni i skupa ići prema razvoju države i razvoju već jedine lokalne Ukrajinske pravoslavne crkve. I danas, obilježavajući sjećanje tog velikog redovnika Pajisija Velychovskog , trebamo biti uvjereni u naš ispravan put. Jer ispravan put je uvijek težak i trnovit. Svojevremeno je i Pajisij tražio – tražio i pronašao. Pronašao je to čemu je stremio i ono čega nije bilo u ovoj zemlji. Našao je predmet stremljenja odnosno tražio je duhovni napredak. Okupio je oko sebe veliku količinu istomišljenika, stotine a moguće i tisuće njih. U to vrijeme u samostanu Elije, na Atosu, htjeli su biti pored njega, čuti njegove savjete i zajedno pobjeći u manastir. Zatim i u drugim mjestima, drugim manastirima također je okupio veliku količinu redovnika. Stoga sada i u naše vrijeme mi osjetimo tu potrebu. Potrebu preporoda instituta isposništva. Zato je stvarno svetac, sveti redovnik Pajisij, sada uzor našem redovništvu. I u Kijevu se održao prvi skup redovnika i sjećajući se podviga svetog redovnika Pajisija postupno bi trebali preporoditi dobru tradiciju redovništva u našoj već ujedinjenoj nacionalnoj pravoslavnoj crkvi. Stoga ćemo najprije zahvaliti Bogu što Gospodin kroz kušnje dovodi svakog od nas do spasenja. Taj put ćemo sigurno savladati. On je težak i trnovit, no mi ga imamo snage savladati jer polažemo nadu u Boga. A gdje ima Boga, gdje ima pravde tamo će uvijek biti pobjede. Zato ćemo se i dalje obraćati Bogu u svojim molitvama. Ona je njegova podrška i neophodna je kako bi i dalje stvarali svoju novu zajedničku crkvenu povijest. I ja vjerujem kako ćemo uskoro skupa slaviti našu najprije duhovnu pobjedu. A o toj duhovnoj pobjedi naravno ovisi i cjelokupna pobjeda na istoku Ukrajine. Stoga neka nam Gospodin svima skupa da snage da i dalje gradimo našu jedinstvenu europsku demokratsku Ukrajinu i našu jedinstvenu nacionalnu Ukrajinu pravoslavnu crkvu. Slava Isusu Kristu i slava Ukrajini.

3) Epifanij

Проповідь митрополита Епіфанія в Тернополі

<https://www.youtube.com/watch?v=5MO3ywSSMA4>

Дорогі брати і сестри найперше вітаю вас, із черговою седмицею вже п'ятою седмицею?? Великого посту. Седмиця за седмицею наближає нас до зустрічі найвеличнішого свята Воскресіння Христового. Але ці дні Великого посту святої Чотиридесятниці є особливими днями для кожного християнина. Бо протягом цього

часу ми готуємось до покаяння ми готуємось до сповіді ми готуємось до того щоб прийняти животворчий тайни тіла і крові Господні. Піст це є особливий час для нашого духовного вдосконалення. Піст для нашої душі є певною весною. Як ми бачимо що весною все розквітає все зеленіє і буває красою так і в нашій душі протягом цих днів ми повинні відчутти ту невимовну духовну радість очищення від тих гріхів які ми вчинили протягом певного часу. Піст особливий час. Але піст фізичний зовнішній це найперше утримання від споживання їжі тваринного походження. Це утримання свого язика, це утримання себе від злоби за словами святителя Василя Великого. Це утримання від всього того що руйнує наші стосунки між і з Богом. Бо гріх які ми чинимо повсякденно стає перепорою, стає ніби тією стіною яка розділяє нас у спілкуванні із Богом. Але піст фізичний нерозривно поєднаний з постом духовним. Поститись духовно без фізичного посту не можливо. Повинна бути гармонія між фізичним і духовним. Але можна поститись фізично можна дотриматись всіх приписів які велить нам церква в дні Великого посту, але у душі не отримати жодної користі. Бо щось ми бачимо? Ми бачимо що деякі люди справді постяться зовні, але внутрішньо злоба поїдає їх. Вони ненавидять своїх ближніх вони проклинають них вони намагаються чинити зло. Тому піст фізичний і піст духовний нерозривно поєднані між собою. Бо в цей час ми духовно повинні очиститись отримати прощення своїх гріхів від самого Бога. Але щоб отримати прощення своїх гріхів від бога ми також повинні простити гріхи і своїм ближнім. Ближнім ті які оточують нас повсякденно, ті які свідомо і несвідомо можуть нас чимось образити. Але ми повсякденно молимося молитвою Отче наш в які ми звертаємо до Бога такими словами. І прости нам провини наші як і ми прощаємо винуватцям нашим. Як щось ми не бажаємо простити свого брата якщо ми не можемо пробачити людині яка образила нас як дуже часто ми називаємо таких людей своїми ворогами. Ті які образили чи зробили щось зле по відношенню до нас. Але в ці дні ми повинні переступити через себе. Ми повинні покаятись і поростити прощення своїх ближніх і тільки тоді через посередництво священника в отайстві покаянням ми зможемо отримати прощення наших гріхів від самого Бога. Бо дуже часто людина не бачить провини. Людина не бачить тих гріхів яких вона вчинила. і це не бачення свого гріха через гординю породжує непрощення від самого Бога. Бо який гріх бог не може простити людині? Немає такого гріха якого бог не прощав людині. І єдиний гріх це гріх не розкаяння тобто той гріх в якому людина не прагне покаятись якого людина через свій егоїзм не може побачити у своїй душі. Тому цей благо приємний час ми повинні з вами використати для того щоб духовно стати

чистішими щоб стати добрішими щоб любов панувала у нашому житті, щоб ми відкидали все те що руйнує наші стосунки з богом і не тільки з богом, але і з нашими ближніми. Бо повсякденно ми стикаємось з тими які оточують нас. Якщо серед нас немає любові тоді ми не можемо себе називати справжніми учнями Христовими. Господь сказав про те що якщо серед вас не буде панувати любов то там і не буде мене. І по тому буду знати що ви є мої ученики якщо серед вас пануватиме любов. Любов це та чеснота яка має властивість єднати і гріх навпаки руйнує людські стосунки. Гріх руйнує стосунки наші і з Богом. Гріх руйнує стосунки між народами. І зараз ми бачимо що відбувається у житті нашого народу особливо там на теренах східної України. Саме гріх зруйнував ці стосунки з боку наших північних сусідів. Саме вони проявивши агресію проявивши ненависть вбивають наших найкращих синів і дочок. Це гріх якій зруйнував наші стосунки, стосунки які повинні бути завжди між сусідами добрими. Але ми з вами рухаємось шляхом правди. Правда полягає в тому що ми захищаємо своє, ми прагнемо бути господарями у своєму домі. Ми захищаємо свою батьківщину проявляючись знову ж таки любов. Любов до своєї землі, любов до своєї держави, любов до своєї родини. І тому ті славні герої які віддають найдорогоцінніший скарб вони віддають його заради кожного із нас, заради своїх ближніх, заради своєї родини. Тому в основі нашого життя є любов. Якщо це любов буде тому серед нас буде єдність ми будемо працювати на розбудову як своєї Української державі так і своєї незалежної Української помісної православної церкви. Бо зараз ми живемо у справді історичний час. Історичний час того як наша Українська православна церква отримала незалежний автокефальний статус який затверджений юридично в цьому історичному документі який носить назву томосу. І всі ми на початку цього року раділи з того що Господь сподобив нас цього великого дару. Дару незалежності і свободи своєї помісної Української православної церкви. В своїй Українській незалежній державі ми маємо свою незалежну Українську православну церкву — цього прагнули не століттями, але протягом цілого тисячоліття. Бо, якщо ми згадаємо нашу славну історію те ще на зорі встановлення навіть благовірний князь Ярослав Мудрий прагнув свого мати митрополита русича якого він і поставив, митрополита Іларіона, це був той перший проблиск бажання мати свою незалежну церкву. А зараз ми з вами є не просто учасниками, але і співтворцями нашої новітньої церковної історії.

Draga braćo i sestre prije svega dobrodošli, u još jedan tjedan, već peti tjedan Korizme. Svakim tjednom sve smo bliže do susreta najvažnijeg blagdana, Isusova uskrsnuća.

Ali dani Korizme svete četrdesetodnevnicе posebni su dani za svakog kršćana. Jer tijekom tog vremena pripremamo se pokajati, pripremamo se za ispovijed, pripremamo se primiti životvorne tajne tijela i krvi Gospodnje. Post je posebno vrijeme za duhovnu obnovu. Post je za našu dušu svojevrsno proljeće. Kao što vidimo u proljeće sve cvate i zeleni se i obiluje ljepotom tako i u našoj duši kroz to vrijeme trebamo osjetiti tu neopisivu duhovnu radost čišćenja od grijeha koje smo činili u određenom razdoblju. Post je posebno vrijeme. Prije svega tjelesni post je suzdržavanje od jedenja hrane životinjskog porijekla. To je suzdržavanje svog jezika, to je suzdržavanje od zloće prema riječima svetca Vasylija Velikog. To je suzdržavanje od svega toga što narušava naš odnos sa i među Bogom. Jer grijeh koji činimo svakodnevno postaje preprekom, postaje kao zid koji nas dijeli od razgovora s Bogom. Ali tjelesni post je nerazdvojno izjednačen i s duhovnim postom. Nije moguće duhovno postiti bez tjelesnog posta. Treba postojati sklad među tjelesnim i duhovnim. Moguće je tjelesno postiti prema pravilima koje propisuje crkva za vrijeme Korizme a da duhovno nemamo nikakve koristi. I što tada vidimo? Vidimo kako neki ljudi zaista poste vanjštinom no unutar ih zloća izjeda. Oni mrze svoje bližnje, proklinju ih, trude se činiti zlo. Zbog toga su tjelesni i duhovni post nerazdvojno izjednačeni. Jer u to vrijeme potrebno je duhovno se očistiti i zatražiti oprost svojih grijeha od samog Boga. No kako bi zaprimili oprost grijeha od Boga mi također trebamo oprostiti grijehe svojim bližnjima. Bližnji su ti koji nas svakodnevno okružuju, koji nas svjesno ili nesvjesno nečime mogu uvrijediti. No svakodnevno molimo molitvu Oče naš u kojoj se obraćamo Bogu tim riječima: „Oprosti nam grijehe naše kao što i mi opraštamo dužnicima našim“. Ako nemamo želje oprostiti svojem bratu, ako ne možemo oprostiti čovjeku koji nas je uvrijedio onda često nazivamo te ljude svojim neprijateljima. Oni koji su nas uvrijedili ili nam učinili nekakvo zlo. Ali zato u ove dane trebamo prijeći preko svog ega. Trebamo se pokajati i zatražiti oprost svojih bližnjih i samo tada, kroz posredništvo svećenika sakramentom ispovijedi, možemo primiti oprost naših grijeha od Boga. Jer vrlo često čovjek ne vidi krivnju. Čovjek ne vidi grijehe koje je učinio. Zbog ponosa ne vidi svoje grijehe i time ne može dobiti oprost od Boga. Kakav grijeh ne može oprostiti? Ne postoji takav grijeh koji Bog ne oprašta čovjeku. Jedini grijeh je grijeh ne kajanja odnosno grijeh u kojem se čovjek ne želi pokajati jer zbog ega ne vidi grijeh u svojoj duši. Zato trebamo u ovo dobro vrijeme raditi na duhovnom čišćenju kako bi postali boljima, kako bi ljubav vladala u našem životu, kako bi se riješili svega toga što uništava naš odnos s Bogom i ne samo s Bogom već i s našim bližnjima. Jer svakodnevno se susrećemo s onima koji nas okružuju. Ako među nama ne postoji ljubav ne možemo se nazivati pravim Isusovim učenicima. Gospodin je rekao: „Ako među vama nema ljubavi tamo nema ni mene. I ako među vama

bude vladala ljubav tada ću znati da ste vi pravi učenici Isusovi“. Ljubav je takva vrlina koja može ujediniti dok naprotiv grijeh uništava ljudske odnose. Grijeh uništava naše odnose i s Bogom. Grijeh uništava odnose i između naroda. I sada vidimo što se događa u životu našeg naroda posebno na prostorima istočne Ukrajine. Grijeh je pokvario odnose s našim sjevernim susjedima. Sami oni su izvršili agresiju pokazujući mržnju ubijanjem naših najljepših sinova i kćeri. To je grijeh koji je uništio naše odnose, odnose koji bi trebali među susjedima zauvijek biti dobri. Ali skupa se krećemo putem pravednosti. Pravda leži u tome što branimo svoje, stremimo tome da smo gospodari u svojoj kući. Štitimo svoju domovinu izjavljujući ljubav. Ljubav prema svojoj zemlji, prema svojoj državi, ljubav prema svojoj rodbini. Stoga ti slavni heroji koji daju najskuplje blago, daju to za svakog od nas, za svoje susjede, za svoje bližnje. Zato je temelj našeg života ljubav. Ako će biti ljubavi među nama biti će i jedinstva, moći ćemo raditi na izgradnji i svoje Ukrajinske države i svoje nezavisne Ukrajinske nacionalne pravoslavne crkve. Jer zaista živimo u pravom povijesnom periodu. U povijesnom periodu u kojem je naša Ukrajinska pravoslavna crkva dobila nezavisni autokefalni status koji je pravo potvrđen u povijesnom dokumentu naziva Tomos. I na početku godine svi smo se radovali što nam je Gospodin dao tako veliki dar. Dar neovisnosti i slobodi naše lokalne Ukrajinske pravoslavne crkve. U svojoj nezavisnoj državi Ukrajini imamo svoju nezavisnu nacionalnu Ukrajinsku pravoslavnu crkvu – nešto čemu smo stremili ne stoljećima, nego tijekom cijelog tisućljeća. Jer, ako se sjetimo naše slavne povijesti i još u zoru nastanka, pobožni knez Jaroslav Mudri želio je imati svog metropolita Rusiča (tj. stanovnika Kijevske Rusi, dakle svog čovjeka, a ne Moskalja) kojeg je i postavio, metropolita Ilariona, i to je bio taj prvi trenutak bljeska želje za neovisnom crkvom. A sada smo skupa ne samo sudionici već i sutvorci naše nove crkvene povijesti.

1) Franjo Kuharić: https://www.youtube.com/watch?v=-mm96S6J-LU&feature=emb_title

21.8.1995., propovijed u Voćinu – „Što je hodočasnik? Hodočasnik nije izvidnik. Hodočasnik nije turista. Hodočasnik je pobožnik koji se želi susresti s Bogom u svojoj savjesti. Možemo kazati hodočasnik je tražitelj Boga. Svaki čovjek koji polazi na neki put, bio kratak ili dug, zna kamo želi doći, s kim se susresti, što obaviti. Hodočasnik, kad ga zaustavimo i pitamo kamo ideš on će odgovoriti na hodočašće. A što je hodočašće? Božji put. I zato, svi se ovdje danas sabrani kao božji putnici. Hodočasnici, pošli ste iz svojih župa, pošli ste iz svojih domova i sabrali ste se ovdje, pod ovim stoljetnim drvećem u ovom parku da izrazite svoju

pobožnost prema majci Božjoj da njoj povjerite svoje brige i nade, svoje rane i žalosti da jednostavno susretnete se s Majkom kako bi vas ona dovela i uvela u susret sa samim Isusom Kristom. Tako se povezuje na hodočašću zemlja s nebom. Čovjek s Bogom. Da ponovno pođe i vrati se u svoj dom, u svoju obitelj, na svoj posao, obnovljen, okrjepljen duhovnom snagom, rasvijetljen riječju Božjom i utješeno Božjom utjehom. Zato, kao Božji putnici, i tražitelji Boga, budite ovdje od srca pozdravljeni od najmlađih i najmanjih do najstarijih. Čuli smo u prvom čitanju proroka Izaije – moramo znati da Izajia živi 7. stoljeća prije Isusa Krista – i prorok sveti naviješta dolazak, naviješta svijetlo, naviješta sina koji će se zvati Bog Silni, Savjetnik Čudesni, Knez Mira; on naviješta Isusa Krista. On naviješta Božji dolazak ljudima, jer Bog je tražitelj čovjeka. I možemo kazati da je utjelovljenje vječne riječi u krilu djevičanske majke Marije Božje hodočašće k ljudima. I Bog je hodočasnik. Iz ljubavi prema čovjeku. I zato se utjelovi, zato je uzeo našu ljudsku narav, da proživi naš ljudski život i da se za nas prikaže kao dar za naše spasenje. Stoga utjelovljenje vječne riječi, dolazak božanske osobe naše naravi u našu povijest dogodilo se na Marijinu riječ. I Marija stoji pred Bogom. Stoji pred Bogom bezgrješna, puna milosti, jedina izuzeta u rodu ljudskom od svake ljage grijeha. Zašto? Jer je izabrana. Odvječna nošena u Božjoj misli da bude majka utjelovljene riječi. I pozdravlja anđeo, čuli smo: „Zdravo milosti puna, Gospodin s tobom“. I naviješta otajstvo, tajnu, da će biti djevičanska majka Sina božjeg. Na tu riječ ona izgovara svoj : „Vjerujem“, izražava povjerenje u božju ljubav i govori: „Neka mi bude po tvojoj riječi“. I Marija je pristala da se dogodi volja božja, da se izvrši plan božji s čovjekom za spasenje čovjeka. I radi nas ljudi, i radi našeg spasenja Bog postaje čovjekom. I stoga Marija ulazi u najužu vezu sa samim Bogom kada postaje majka utjelovljena Boga, majka Sina božjega. Ali po Isusu Kristu, Marija ulazi na poseban način u najbliži odnos s nama spašenicima, koji smo po Isusu Kristu otkupljeni od grijeha i uzdignuti u dostojanstvo sinova božjih, kćeri božjih u svetom krštenju. I stoga Marija je neodjeljiva iz otajstva Kristova, ona je neodjeljiva od crkve, ona je darovana svakom čovjeku kao majka. Na križu se događa spasenje svijeta. Na križu, Isus Krist sin božji, dariva svoj život i umire za život svijeta, za spasenje čovjeka, za oproštenje grijeha, i Marija stoji pod križem kad je kazala : „Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi“, ona je pristala da se njezin život odvija u otajstvu Kristovu, a to znači u otajstvu križa. I stoga pod križem stoji nevina, bezgrješna u patnji duše, u patnji srca sa svojim božanskim sinom koji trpi na križu za naše spasenje. I baš u tom trenutku žrtve za svijet, za spasenje ljudi, Isus Krist dariva svoju majku nama. Jer ona je jedno s njim u ljubavi za spasenje naše. Ona je jedno s njim u patnji za spasenje naše. Zato Isus govori: „Evo ti sina“, pokazujući svojim božanskim pogledom na Ivana apostola, a njemu govori: „Evo ti

majke“. I tu je ta tajna ljubavi, ta tajna pobožnosti, tajna štovanja Majke božje koja je u našoj crkvi, i u Katoličkoj crkvi, i u crkvi Istoka tako duboko usađena u srce vjernika. I zato svetišta Majke božje i blagdani Majke božje okupljaju vjernike u velikom broju jednostavno jer osjećaju potrebu da nađu tješiteljicu, da nađu utočište, zaštitnicu i zagovornicu u Majčinom srcu. Stoga su diljem Hrvatske posijana svetišta Majke božje kao lječilišta duša, gdje zaista hodočasnik tražitelj Boga dolazi da liječi vlastitu dušu. Da izliječi svoju dušu od svih unutarnjih tjeskoba i krivnja i patnja i da u zagoru Majke božje nađe okrilje i to su lječilišta. I koliki u svetištu Majke božje nalaze Boga, nalaze pomirenje s Bogom, nalaze mir u svojoj vlastitoj duši kroz sakrament svete ispovijedi. Zato se u Marijinim svetištima najviše ispovijeda. Jer to je bit. Osloboditi se zla, povjeriti se Bogu i biti božji. Osloboditi se zla opraštanjem koje Bog daje skrušenim ispovjedaocima da bi po ovlaštenju samoga IK ispovjednici mogli dati odrješenje. I nastanjuje se mir u duši; svijetlost, zasja svjetlost Kristova u savjesti u srcu pomirenoga s Bogom. U Marijinim svetištima također slavi se uvijek euharistija. Slavi se uvijek misa i mi si ne možemo zamisliti hodočašća u svetište Majke božje bez mise. A misa je to središte. Misa je ta punina. Misa je taj čudesni događaj žrtve u koji IK obnavlja svoju kalvarijsku žrtvu i ljubav na ne krvni način da nas utopi u tu svoju ljubav, da utopi naš život, da utopi naše vrijeme, naše kušnje, da utopi naše grijeha kako bismo mogli dobiti oprostjenje. I tu se onda hodočasnik susreće zaista s Bogom, susreće se po pomirenju s IK kada čiste duše zaista prima IK pod prilikom kruha u svetoj pričesti, jer ta hostija nije više kruh nego pretvorbom postaje otajstveno tijelo Kristovo na čudesan način prisutnom. To vino u kaležu prestaje biti vino, pretvorbom postaje krv Kristova prolivena za naše spasenje. Zato je misa najveći čin božje ljubavi prema nama. I tu se mi susrećemo s tom ljubavlju i zato slavimo misu. I za tu misu uranjamo svakog čovjeka, uranjamo župe, uranjamo crkvu, u svetu misu uranjamo naše ranjenike, naše branitelje, naše patnike. U svetu misu uranjamo i naše pokojnike da i oni u vječnosti budu dionici te božanske ljubavi koja naš spašava i koja nas otkupljuje. Dakle hodočasnik, božji putnik, tražeći Boga tu ga nalazi i tu ga susreće, ali kroz Majčino srce. Isus je htio da osjetimo nježnost majke, dobrotu Majke, velikodušnost Majke i da nas njezina ruka dovede k njemu. Da njezinom bezgrešnom srcu povjerimo sebe da nas onda ona dariva njemu. Zato je Marija, bezgrješna i djevičanska Majka put do IK. Francuski književnik Karlo Pegin (?) zapisao je, kaže kako jedan seljak povjerava svoja tri mališana Majci božjoj. I kako on to tumači taj književnik i obraćenik? On to tumači ovako: „Ona koja je bila Isusova majka može biti majkom mojih dvaju dječaka i jedne moje djevojčice. Ta zar oni nisu Kristova braća? Zar nije zbog njih došao na svijet?“. Dakle taj vjernik tumači Bog je postao čovjekom da bude našim bratom i sinom djevice Majke Marije.

Ajde onda da i mi budemo njegova braća i kao njegova braća i kao njegove sestre da imamo pravo na posebnu ljubav njegove i naše majke. I zato taj pisac ne priča izmišljenu priču nego on priča svoje iskustvo jer on je taj koji je hodočastio u veliko svetište Majke božje u „Šartr“ (?) da bi od djevice izmolio zdravlje za svoga maloga bolesnoga Petra i da bi joj povjerio svoje troje djece kao braću Isusovu. Stoga naša pobožnost prema Majci božjoj mora imati taj cilj. Raspoložiti se da se predamo Bogu. Po njezinom zagovoru raspoložiti se da primimo Boga i da mijenjamo svoj život. Stoga hodočašće ima smisao ako završi obraćenjem. Ako završi promjenom da se vraćamo kući bolji u smislu one poruke koju smo slušali u poslanici svetog Pavla Rimljanima da zaista budemo ispunjeni ljubavlju prema Bogu i ispunjeni ljubavlju prema čovjeku. Šta je ovo razoreno svetište Majke u Voćinu? Što ono govori? Bilo je spaljeno na koncu 2.svj.rata. I ta župa voćinska koja je onda brojila prije rata oko 5000 vjernika zalivena je i mučeničkom krvlju svoga župnika. Ta župa voćinska doživjela je zaista da bude raspršena i da se smanji na svega nekoliko stotina vjernika. I to svetište Majke božje voćinske dugo je stajalo pusto – samo zidovi u kojima je rasla šuma kao što i sad raste u mnogim našim domovima koji su razoreni. I onda, onda se odlučilo, prije 30 godina da se svetište obnovi. I tu su nam pritekli u pomoć gradišćanski Hrvati iz Austrije pod vodstvom svoga biskupa Stegana Laszlo da je svetište opet osvanulo u svojoj staroj ljepoti i opet postalo svetište koje je okupljalo hodočasnike sa svih strana ove drage nam Slavonije. Ali opet dogodila se nesreća - sad je do temelja razorenom. I onaj dio tornja stoji kao jedan spomenik nesreće. Ja ne bi tu ruševinu, braćo i sestre, tumačio političkim nego bi je tumačio duhovno. Ruševina. Ruševina je uvijek žalost. Vidjeti razorenu kuću je žalost. Razorenu školu žalost je. Vidjeti razorenu crkvu žalost je. I kolike takve žalosti otkrivamo sada u oslobođenom dijelu domovine, kolike žalosti. Ali braćo i sestre, ono što je materijalno, što se gradi kamenom, ciglom, drvom kako god bilo lijepo ipak se može obnoviti. Ali najveća je nesreća kad se razori čovjek. On se ne smije razoriti. A i njega se može razoriti. I kad se čovjek razori onda je to najžalosnija ruševina – razoren čovjek. A kako se on razori? Bog ga je zamislio kao svoju sliku i priliku. I zato je za nj uzeo sliku i priliku čovjeka postavši čovjekom. Bog ga je zamislio kao ljepotu duše i dobrotu srcu. Bog ga je zamislio kao svetost ljubavi i prema Bogu i prema čovjeku. Bog je zamislio čovjeka kao pravednika koji odražava u sebi samu ljubav božju. Tako si je Bog zamislio čovjeka. Prema toj slici treba odgojiti čovjeka. Već od njegovog djetinjstva. Da raste u milosti, da raste u mudrosti da raste u ljubavi. Ali koliko se toga urotilo protiv izgradnje ljudskoga bića? Sveti Pavao nam tumači kršćanina kao hram božji. Da je kršćanin krštenjem postao živi hram božji. I taj živi hram božji ne smije biti oskvrnjen. Taj živi hram božji ne smije biti razoren. I zato, svi smo

pozvani da u sebi čuvamo hram božji. Da on ne bude ruševina, da ja ne budem ruševina. A tko to ruši čovjeka? I što to ruši hram božji? To je taj neposluh čovjekove slobode i čovjekove savjesti samome Bogu. Kad se obnavlja srušeno onda se obnavlja po određenom nacrtu. Ili kad se gradi novo radi se po određenom nacrtu. Ali kad se obnavlja čovjek to je nacrt lica Božjega. I stoga hodočasnik mora ući u svoju savjest pred Bogom iskreno i pitati se: „Da li je moj život onakav kako ga je Bog zamislio? Kakav život Bog želi?“. Stoga mi uvijek i u ratu i u susretu s tolikim nepravdama i nasiljima i pogođeni tolikim mržnjama mi uvijek svojim vjernicima dovikujemo: „Budite slika božja! Ostanite živi hram božji! Ne dopustite da vas zarazi mržnja, da padnete u napast osвете i da vraćate zlo za zlo!“. Mi ne vraćamo zlo za zlo, mi molimo i mi molimo za svoje protivnike i za njihovo spasenje jer želimo biti sačuvani hram božji čiste savjesti pred Bogom i zato želimo da i Hrvatska bude čiste savjesti i pred svijetom. Optužuju nas...optužuju nas da smo uvijek krivi, ali moramo svjedočiti da mi pripadamo civilizaciji čiste savjesti, civilizaciji ljubavi. Braćo i sestre, vraćat ćete se s ovog hodočašća i ponesite sa sobom te poticaje, te misli u svoje obitelji. Kao što je osoba hram božji kad je u milosti božjoj tako je i obitelj hram božji kada je u milosti božjoj. Kada živi onu zamisao koju Bog ima o obitelji. Hrvatska, ona će se obnavljati samo u obiteljima i stoga treba vratiti Boga u naše obitelji. Treba vratiti Boga i njegovu ljubav i istinu u savjest naših očeva. Treba vratiti Boga u savjest naših majki i treba vratiti Boga u srce mladih. Onda će događati obnovljena, blagoslovljena zemlja koja se zove Hrvatska, građena na pravednosti, na poštenju, na životu! Zato molimo presvetu djevicu Mariju i njoj povjeravamo našu mladost; vas mladići i djevojke!; sklopite ruke, napasti su velike, zavodnici su moćni, žele vam razoriti hram božji u vama! Ne dajte se! Budite božji i molite svaki dan da budete božji i povjerite svoj život i mladost i budućnost majci. Majci najboljeg srca. Koja u vama voli sliku Isusovu i želi u vama gledati sliku Isusovu. Vi očevi i majke promijenite mišljenje – promijenite mišljenje u prilog života a ne smrti da budete zajedno u vjernoј ljubavi. Nikad opozvanoј i nikad prevarenoј. I da budete u službi života jer ljubav je u službi života. Bog ju je stvorio za život a ne za smrt. Zato poštuјte život koji Bog dariva vašoj ljubavi. I zato preporučam molimo. Molimo sve usrdnije, sve upornije da se skrate ovi dani velikih iskušenja, da svane puna sloboda, da svane pravedan mir i da naše obitelji budu svetišta, svetišta ljubavi, svetišta života i škole vjere, škole nade, škole ljubavi. Zato vas sve povjeravam srcu najbolje majke da ona uvede u svaki dom Isusa Spasitelja i da živimo novim životom obnovljeni u sebi i ako smo bili srušeni u sebi sagradimo hram božji u nama a onda ćemo graditi sve što je porušeno s božjim blagoslovom i tako neka bude, amen.

2) Franjo Kuharić

Ratne slike - Masakr u Voćinu, 13.12.1991

https://www.youtube.com/watch?v=ubN5Uh8Eh0c&feature=emb_title

Odgovor neka ponesu u svojoj savjesti oni koji su izvršili ta okrutna umorstva. Nećemo zato optužiti njihov narod. Ni njihovu crkvu. Ali optužbu zaslužuju oni koji su godinama trovali mržnjom i lažima i otrovali duše da čine zlo a zavedeni možda čak misle da je to čin njihova rodoljublja. Prepustimo milosrdnom i pravednom Bogu sud i odgovore na naša pitanja zašto. Ovdje, ove i tolike nevine žrtve nasilja diljem Hrvatske zaslužuju naše poštovanje i ljubav. To im izražavamo svojom molitvom i ovim bogoslužnim oprostajem. Ali baš zato, jer ih poštujemo, jer ih volimo. Svoju dušu moramo sačuvati čistu od svake mržnje i od svake želje za osvetom. Tami mržnje moramo suprotstaviti svijetlo ljubavi. Bog će izreći zadnju riječ nad svakom savješću. Mi pokapamo svoje mrtve s vjerom u uskrsnuće i život vječni. Vjerujemo u besmrtnost duše i uskrsnuće tijela. Vjerujemo IK našem bogu i spasitelju koji reče Marti: „Uskrsnut će tvoj brat“. Vjerujemo IK koji je za naše spasenje umro na križu i uskrsnuo kad nam govori: „Ja sam uskrsnuće i život, tko u mene vjeruje ako i umre živjet će. I tko živi i vjeruje u mene, neće umrijeti nikada“. I nama suočenima s ovom prebolnom nesrećom Isus postavlja pitanje : „Vjeruješ li ovo?“, i mi odgovaramo s Martom u vjeri crkve: „Da gospodine. Ja vjerujem da si ti Krist, sin božji, onaj koji dolazi na svijet“. Ispovijest te čvrste vjere pretvara našu šutnju u riječ istine i objavu nade. Mi vjerujemo da će Bog sve nepravde konačno ispraviti vječnošću u onoj domovini gdje će biti samo svjetlost, ljubav i radost u životu presvetoga trojstva u zajedništvu nebeske crkve. Riječ božja nam to jamči. Apostol Pavao piše Filipljanima u duhu svetom: „Domovina naša je na nebesima odakle spasitelje iščekujemo, gospodina IK. Snagom kojom je kadar sebi sve posložiti, on će preobraziti ovo naše bijedno tijelo i suobličiti ga tijelu svome slavnome. Samo Bog je istina. Koji se u nj ufaju spoznat će istinu i koji su vjerni bit će u ljubavi s njime jer izabranici njegovi stječu milost i milosrđe. Kao vjernici mi prihvaćamo božju riječ kao vrhovni zakon života. Kao svjetlost svojih misli, osjećaja i savjesti. Zato ostajemo smireni u ovoj boli bez gorčine i bijesa. Mi ostajemo i ponosni u svojoj tuzi, baš zato jer pred nama leže nevine žrtve. One mogu biti naš prikazni dar u žrtvi Kristovoj kao zalag mira i slobode, kao ulog u pobjedu pravednosti i ljubavi. Bog ih je primio kao žrtvu paljenicu (?). Ove nas žrtve obavezuju na ljubav i opraštanje jer to je kraljevstvo božje na zemlji. To je sjetnost u našoj duši, to je božja pobjeda nad zlim i zlom. Stoga nikada ne smijemo ni pomisliti da bismo podlegli napasti mržnje i osvete. To bi bila uvreda nevinih žrtava. Mi pripadamo svojom vjerom i odgovom

civilizaciji ljubavi. To je naša snaga. To će biti naša pobjeda. Učitelj nam je spasitelj IK koji je s križa opraštao i molio za svoje mučitelje. To je zakon božjega svijeta kojemu želimo pripadati. Kad mi je vaš župnik, dragi vjernici Voćina, kazao da je naša crkva, drago svetište Majke božje i najvrjedniji spomenik kulture ovog dijela naše domovine, do temelja razorena, kako god me je to pogodilo u srcu, zapitao sam da li je pravoslavna crkva cijela. Bio sam zadovoljan kad sam dobio pozitivan odgovor. Kako god bilo bolno što su razorene hrvatske kuće, drago mi je bilo čuti da su sačuvane kuće susjeda srpske nacionalnosti osim onih koje su oštećene eksplozijom kad je rušena naša crkva. Dok branitelji naše slobode brane svoje uvijek neka poštuju tuđe. Rodoljublje – samo ljubav a nikada mržnja. Svijetlost je uvijek jača od tame. I malena zapaljena svijeća probija najcrnju noć. Te nam misli mora nadahnuti i blagdan rođenja Isusova, Božić. To je blagdan božje ljubavi prema ljudima i blagdan mira i pomirenja čovjeka s Bogom i čovjeka s čovjekom. Ta istina i ta svijetlost neka obasja naše duše. Bog neka bude u našem srcu i Božić će nam biti radostan makar oko nas prijetila smrt. Zato našim dragim pokojnicima molimo od gospodina po zagru(?)/zagovoru Majke božje, kraljice mira, vječnu radost. A svima nama, s Isusom i Marijom, utješan Božić, amen.

U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, amen. Draga braćo i sestre u IK. Okupili smo se na oproštaj, s nevinim žrtvama koje su pale kao žrtve mržnje i laži. Ali i oni koji su okrvavili ruke svoje i savjest svoju njihovom nedužnom krvi i oni su žrtve mržnje i laži. I to iskustvo nasilja nad nevinim i mirnim ljudima ponovno nas poziva da shvatimo da postoje vrijednosti bez kojih nije moguć život čovjeka ni zajedništvo među ljudima. Treba graditi život, obitelj, domovinu na temeljima istine, na temeljima pravednosti i ljubavi. I neka ova nevinna krv bude zalog da se probudi svaka savjest i da svaki čovjek u svom vlastitom srcu ispita kojem svijetu pripada. Da li svijetu dobrote ili zloće. Ljubavi ili mržnje. Bog hoće mir. Bog hoće ljubav među ljudima, sigurnost, pravednost, slobodu. Neka ova nevinna krv bude zalog, posvećena krvlju sina božjega, zalog mira u pravednosti, ljubavi i slobodi. A mi duše, besmrtnne duše, koje ne može nitko ubiti jer je Bog besmrtnom stvorio , povjeravamo toj božjoj, vječnoj ljubavi i zato se opraštamo s njima molitvom. Jer smo povezani s njima u zajedništvu općinstva svetih, mi ovdje na zemlji i oni u vječnosti. Povezani u Bogu, u svijetlosti. To je naša utjeha, to je naša nada i neka tom utjehom budu utješene duše onih i srca onih koji ih oplakuju kao rođaci, braća, prijatelji i kojima izražavamo kršćansku sućut u svijetlu te uskrasne nade. Pomozite sveci božji, ususret iziđite anđeli Gospodnji, primite duše njihove; „ponesite ih pred lice Svevišnjega“ (svi govore). Prima ih Krist koji ih je pozvao i u krilo Abrahamovo anđeli ih povelu, primite duše njegove; „ponesite ih pred lice Svevišnjega“ (svi govore). Pokoj

vječni daruj im Gospodine i svjetlost vječna svjetlila njima; „ponesite ih pred lice Svevišnjega“ (svi govore). U ruke tvoje blagi Oče, izručujemo duše svojih braće i sestara, okrutno umorenih ali preminulih u vjeri. Čvrsto se nadamo da će oni i svi koji u Kristu preminu u posljednji dan s Kristom uskrsnuti. Zahvaljujemo ti na svim dobročinstvima kojima si za ovog smrtnog života obasuo svoje službenice i svoje sluge, one su nam bile znak tvoje dobrote i blaženoga zajedništva u Kristu. Zato Gospodine, milostivo poslušaj naše molitve, otvori svojim slugama i službenicama Rajska vrata, a nama što ostajemo, daj da se uzajamno tješimo riječima vjere dok ne pođemo svi u susret Kristu i tako zauvijek budemo s tobom i s ovom svojom braćom po Kristu, Gospodinu našem, amen. Boga svemogućeg Oca koji je Krista, svoga sina, uskrisio, vjerno zazovimo za spasenje živih i mrtvih.

3) Kardinal Franjo Kuharić u Voćinu, 25.3.1993.

<https://www.youtube.com/watch?v=q3RTSpyQeFU>

IK je dakle pravi Bog. Rodivši se od djevice Majke on je pravi čovjek. Zašto dolazi u taj svijet? Zašto silazi Bog među ljude? Da izgradi što je porušeno. A što je porušeno? Što nam predočuje ovo razoreno svetište Majke božje lurdske u Voćinu? Što nam predočuju ove spaljene i razorene kuće? Što nam predočuju mrtvi koji su krvlju zalili ovo tlo? Da li su to samo ruševine crkve? Da li su to samo ruševine domova? Braćo i sestre, to su ruševine čovjeka. Čovjek je u sebi razoren. I zato razara. Čovjek je u sebi ubio Boga i zato ubija. Čovjek je u sebi postao rob grijeha i zato zarobljuje drugoga. To je stvarnost povijesti. Povijest je sva nabijena suzama, znojem i krvlju. To je to zlo koje piše ta ljudska povijest. A odakle ono izvire? Ono izvire iz srca čovjeka koji je u sebi razoren. A razoren je kad je odbacio Boga, onda je odbacio ljubav, odbacio istinu, odbacio je život i sam postade sijač smrti. Da bi ponovno čovjeka u njemu samome obnovio, u njemu samome oslobodio od grijeha, od mržnje, od zla, Bog postade čovjekom. I da bi tog čovjeka izgradio u novost novog života. U novost istine i ljubavi, u novost pravednosti i svetosti da bi od tog grješnog, razorenog čovjeka svojim spasenjem i svojom ljubavlju ponovno ostvario sliku božju u čovjeku i da bi čovjek se ponovno našao u savezu ljubavi s Bogom, da bi se našao u savezu ljubavi s ljudima i da bi čovjek čovjeku bio čovjek; odraz dobrote, zaštite i pomoći, a ne neprijatelj, ne mučitelj, ne ubojica. Tu promjenu, izgraditi pali svijet, i vratiti čovjeku ponovno dostojanstvo, tu promjenu može izvesti samo spasitelj, samo Bog. I zato je Bog postao čovjekom. IK, rođen od djevice majke Marije, a što je konačno uložio u to naše oslobođenje, u to naše spasenje? Uložio je sav svoj zemaljski život. Od Betlehema, od

siromašne štale, gdje je rođen od djevice majke, pa do Golgote do križa. Uložio je svoju patnju, svoju smrt na križu. On najsvetiji i najneviniji nepravedno progonjen, osuđen i raspet. Ali on je tu svoju žrtvu prihvatio kao cijenu našeg otkupljenja jer samo ljubav božja može izbrisati čovjekov grijeh. Samo krv Kristova može oprati tu našu uprljanu savjest. Samo iz te smrti Kristove i uskrsnuća može ustati čovjek na novi život i treba promijeniti svijet. I kada god čovjek odbaci Boga on ruši svoj vlastiti svijet. On ruši samoga sebe. I ruši sve oko sebe. I tu mi tek vidimo, u tim razaranjima, vidimo tek što znači kad u ljudskoj savjesti nema svijetla, kad u ljudskoj savjesti nema istine i kad u ljudskom srcu nema ljubavi. Stoga se svi mi nalazimo pred ispitom vlastite savjesti. Hoćemo li dopustiti našem spasitelju IK da nas privuče svome srcu, da nas oslobodi naših grijeha, da nas poveže međusobno kao braću i sestre, kao jednu božju obitelj i da budemo ljudi mira, ljudi pravednosti, ljudi ljubavi koji ljube jedni druge jer Boga ljube to je božji svijet. I kako izliječiti sve te rane? Kako izgraditi sve te ruševine? Opet samo vjerom, nadom i ljubavi. Rat je najveća nesreća što se može srušiti na čovječanstvo. Rat je najveći grijeh. Rat je najveći zločin. I uvijek nosi u sebi sve zločine i sve grijeh. I to je zapravo to strašno lice zla. To je taj pali svijet, razoreni svijet, svijet grijeha, svijet bez Boga i zato je Bog sišao i došao na svijet kao dijete tako položen u ruke djevičanske majke da nam bude darovan spasitelj, spasenje, oprostjenje, pomirenje a to znači ponovno graditi božji svijet u svom vlastitom životu, u svojoj vlastitoj savjesti, u svojoj vlastitoj okolini i stoga mi i u ovim i na ovim ruševinama i ovoj žalosti ne propovijedamo ni mržnju ni osvetu. Jer onda bismo pripadali prokletom svijetu. A mi želimo pripadati božjem svijetu. I zato mi i na ovim ruševinama želimo da Bog živi u našem srcu, da Bog vodi našu savjest i da budemo sposobni pobijediti svaki osjećaj mržnje. Jer to je pobjeda božja u našem srcu.